

DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDARDA BULUNDUĞU
1950—1960 YILLARI ARASINDAKİ DEVREDE İŞÇİ
VE SOSYALİST HAREKETİ

1. Demokrat Partinin, Türkiye halkının menfaatlerine aykırı politikası. Demokrat Parti iktidar zamanında sendika hareketi

14 Mayıs 1950 de yapılan milletvekili seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi yenilgiye uğradı. Ve iktidar, ondan daha gerici olan Demokrat Partinin eline geçti.

Banker Celâl Bayar Cumhurbaşkanı, büyük çiftlik ağası Adnan Menderes te başbakan oldular.

Demokrat Parti, türk burjuvazisiyle çiftlik ağalarından büyük bir kısmının desteğini sağlamak suretiyle ve iktisadi bakımdan bu ağalara bağlı olan, denize düşenin yılanı sarılması gibi, bu partiyi bel bağlayan köylülerin reyleriyle seçimleri kazanarak, iktidarı Cumhuriyet Halk Partisinden devraldı. Demokrat Parti ilerleyenleri, seçimönu propagandalarında işçilere, sendikalarını serbestçe kurup faaliyet gösterebileceklerini, grev hakına kavuşacaklarını, memleketinde demokratik rejim kurulacağını bol keseden vaatmişlerdi. Bu demagojik vaatlerle geniş emeği yığınlarını ve aydınların bir kısmını kendi taraflarına çekmeye muvaffak oldular. Zaten seçimler için iki seçim yolu vardı: Ya gözden düşmüş olan Cumhuriyet Halk Partisine veya o zamana kadar muhalefette bulunan ve henüz denenmemiş olan Demokrat Partiye rey vermek. Seçimlerin çoğunluğu ikinci yolu seçti.

Fakat Demokrat Parti, iktidar koltuklarına oturur oturmaz, başta Birleşik Amerika emperyalistleri olmak üzere emperyalist kuvvetlere, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarından daha büyük bir sadakata bağlı olduğunu bildirmeyi yeni hükümetin ilk vazifesi saydı.

demokratik, kara kuvvetlere ön veren gerici bir idare kurdu. Mahkemeler, seslerini birazcık yükselten gazetelere, gazetecilere karşı açılmış davalarla doldu taşı. Yalnız ilerici gazeteciler değil, biraz muhalefet yapmaya cesaret eden burjuva gazetecileri bile tutuklanıp hapse mahkûm edildi, birçok muhalefet gazete ve dergisi kısa veya uzun süre kapatıldı. Ve Türkiye hapse atılan gazetecilerin çoğu bakımından dünyada birinci yeri aldı.

Türkiye işçi sınıfı ve halk aydınları, bu zor duruma rağmen, demokrasi mücadelesine ve emeği halk yığınlarının menfaatlerini savunmaya devam ettiler.

Demokrat Partinin iktidara gelmesinden hemen sonra, Türkiye'de, işçilerin yığın halinde sendikalar girmeleri, bölge sendika birliklerinin, bir bölgedeki çeşitli iş kollarına ait işçi sendikalarını birleştiren federasyonları ve bütün memleketi aynı iş koluna ait sendikaları birleştiren federasyonların kurulması için kampanya açıldı. 1950—1954 yılları arasında Ankarada (1953), Diyarbakırda (1952), İzmirde (haziran 1950), Kocaelide (1954), Sakaryada (1952), bölge işçi sendika birlikleriyle federasyonları; Ege bölgesinde (1953), Güney Anadolu bölgesinde (agustos 1950), Hatay bölgesinde (1953), Karadeniz bölgesinde (agustos 1950), Çukurova bölgesinde (1953) sendika federasyonları ve bütün memleketteki aynı iş koldan sendikaları birleştiren işçi sendikaları federasyonları kuruldu. Bunlardan bazıları şunlardır: Lokanta, otel ve eğlence yerleri işçi sendikaları federasyonu (kasım 1950); Tekstil ve trikotaj işçi sendikaları federasyonu (1951); Deniz taşıt işçi sendikaları federasyonu (1952); Şeker sanayii işçi sendikaları federasyonu (1954) v. s.

Bir taraftan bu işçi sendikaları federasyonları kurulurken, memleketteki bütün işçi sendikalarını bir araya getirecek bir konfederasyon kurulması için de teşebbüslere girişildi.

2. Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş). Türkiye'deki sendika hareketine amerikalıların karışması

Bütün işçi sendikalarını bir merkez etrafında toplayacak Genel işçi sendika federasyonu kurmak için girişilen teşebbüsler, hükümet çevrelerinde ve burjuva partileri arasında derin bir endişe yarattı. Çünkü, işçiler büyük bir sendika teşkilatı içinde toplandıkları takdirde, kendi haklarını koruma alanında daha olumlu bir mücadele yürütebilir, isteklerini teşkilatlı bir şekilde öne sürerek direnebilirlerdi. Bu durum, aynı zamanda, işçi sendika hareketinin daha dinamik bir hal almasına, daha genişleyip kuvvetlenmesine yol açabilirdi. İyî ama, konfederasyonun kurulmasına engel olmaya kalkışmak ta tehlikeliydi. Böyle bir tedbire başvurmak, işçi yığınlarını, memleketteki siyasi rejime karşı mücadeleye sevk edebilirdi. Bunları gözönünde

Demokrat Parti, muhalefetteyken, Cumhuriyet Halk Partisi hükümetini, çok haklı olarak, Anayasayı çiğnemekle suçlandırıyordu. Lâkin yeni kurulan Menderes hükümeti bütün bunları çabucak unuttu. Anayasa gereğince hiçbir hükümet, Büyük Millet Meclisinin (Türkiye parlamentosunun) kararı olmadan memleketi bir harbe sürükleyemezdi. Halbuki Demokrat Parti hükümeti, Parlamente'ya sormaya dahi lüzum görmeden, saldırgan amerikan emperyalistlerinin Kore Demokratik Halk Cumhuriyetine karşı giriştikleri barbe katılmak kararını verdi. Ve Türkiye'den binlerce ve binlerce kilometre uzakta bulunan Koreye, amerikan emperyalistlerinin çıkarlarını korumak için binlerce asker gönderdi. Aynı hükümet, şubat 1952 de Türkiyeyi, emperyalistlerin bir saldırganlık paktı olan NATO'ya soktu. Halbuki Atlantik kıyısında, Türkiye nerede... Derhal türlü türlü, askeri ve sivil amerikan heyetleri gelip Türkiye'ye yerleştiler. Hemen hemen bütün türk orduları NATO ve amerikan komutanlarının emrine verildi. Türkiye'nin bütün askeri hava alanları ve limanları amerikan askerler hava ve deniz üsleri haline getirildi. Adana yakınındaki „İncirli“, İzmir civarındaki „Çiğli“ üsleri, Yakın ve Ortadoğuda amerikan askerî üslerinin en büyükleriydi. Türkiye'deki amerikan askerî personaline dokunulmazlık imtiyazları tanındı. Oyle ki, bunlar türk kanunlarının dışında tutulan kişilerdi. İşledikleri suçlardan dolayı türk mahkemelerinde muhakeme edilemezlerdi. Onlar için Türkiye'ye amerikan askerî poliseri ve amerikan askerî hâkimleri gönderilmişti.

Demokrat Parti hükümeti, 1955 yılında Türkiyeyi Bağdat Paktına soktu. Halbuki bu pakt, Birleşik Amerika ve İngiltere emperyalistleri tarafından, onların Yakın ve Orta Doğuda saldırganlık âleti vazifesini görmek, Yakın ve Orta Doğu memleketlerinde antiemperyalist ve antikoloniyalist milli kuruluş hareketlerini bastırıp boğmak için kurulmuştu.

Hükümet, yine parlamentodan habersiz olarak, Türkiye topraklarında amerikan roket üsleri kurulmasıyla ilgili Amerikan hükümetiyle ilgili bir anlaşma imzaladı.

Bu suretle Bayar—Menderes guruhi, Türkiye'yi, dolar karşılığında Birleşik Amerika ve NATO'ya kiralama politikasını, dış politikalarını esas prensibi olarak kabul ettiler. Bu üsler, öncelikle Sovyetler Birliğiyle Bulgaristan Halk Cumhuriyetine, ikinci plânda da diğer sosyalist ülkelere ve arap devletlerine karşı kullanılmak amacıyla kuruluyordu.

Menderes hükümeti, Birleşik Amerika emperyalistlerinin verdiği ser talimatı seve seve yerine getirerek, Türkiye'nin barışsever komşularına türlü baltalama hareketlerinde bulunuyor ve bu „hizmetlerine“ karşılık dolar alıyor.

Demokrat Parti iktidarı, memleketinde demokratik rejim kuracağına, işçi sendikalarının serbestçe teşkilatlanmasına ve faaliyet göstermesine geniş imkânlar açacağına, grev hakkı tanıyacağına, köylüye toprak vereceğine dair yapmış olduğu vaatleri çabucak inkâr yoluna saptı. Bu vaatlerden hiçbirini yerine getirmedi. Aksine, memleketinde, Anayasaya taban tabana karşı anti-

bulunduran hükümet ve burjuva partileri, işçi sendika konfederasyonu kurma işini kendi ellerine almaya ve konfederasyonun idare heyetine kendi adamlarını geçirmeye karar verdiler. Bu suretle konfederasyon, kendi kontrolleri altında olacaktı.

Hükümeti ve burjuva partilerini telaşlandıran bir mesele daha vardı. O da, kurulacak işçi sendikaları konfederasyonunun dünya işçi hareketiyle ilişki ve bağlantısı meselesiydi. Böyle bir bağlantının kurulmaması imkânsızdı. Hükümet ve burjuva partileri, kurulacak konfederasyonun Dünya Sendika Federasyonu ile bağlantı kurmasını asla istemiyorlardı. Bundan başka onlar, Batı tipindeki „Halklararası Hür Sendikalar Konfederasyonu“ ile bağlantı kurulmasından da ürküyorlardı. Zira Batıda da işçi hareketi çok ilerlemişti. Ora memleketlerinin işçileri de Türkiye'deki işçilere kıyasla, geniş haklar elde etmişlerdi.

Uzun müzakerelerden sonra hükümet, işçi sendikaları konfederasyonunun kurulmasına ve Batıdaki sağcı sosyalist sendikalarıyla amerikan sarı sendika yöneticilerinin güttüğü antikomünist politikaya uyulması şartıyla, Batıdaki işçi konfederasyonu ile bağlantıya girilmesine izin verdi. Bu meselede burjuva partileriyle sıkı işbirliği yapan hükümet, bir taraftan da, Batıdaki sağcı sendika konfederasyonundan ve amerikan sarı sendikalarının yöneticilerinden, Türkiye'deki sendika hareketini antikomünizm yoluna sevk etme işinde yardım istedi. Ankarada bulunan „Marşal plânı“ temsilcisiyle Amerikan elçiliği mümessilleri, hükümet makamlarıyla yaptıkları görüşmelerden sonra, 19 ocak 1951 de İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Merkezine ziyaret ettiler. Orada, ilgililere, kurulacak konfederasyon, amerikan işçi konfederasyonunun yolundan gittiği takdirde, Marşal plânından ve diğer amerikan yardım fonlarından mali yardımda bulunacaklarını vaat ettiler.

Birleşik Amerika İş Federasyonu temsilcilerinden Orvin Braun iki defa Türkiye'ye geldi. Mayıs 1951 de İstanbul Sendikalarının yönetmenleriyle görüşerek, Türkiye İşçi Sendikalar Konfederasyonuna, Halklararası Hür Sendikalar Konfederasyonuna girmesi şartıyla mali yardım yapacağını bildirdi. İki türk sendika yöneticisini de Birleşik Amerika'ya davet etti. Bir Amerikan sendika heyetiyle Marşal plânı temsilcilerinden müteşekkil bir grup, Türkiye işçi sendikaları konfederasyonunun kurulması ve faaliyetiyle ilgili talimat vermek üzere aralık 1951 de Türkiye'ye geldi. Fransa ve Belçika sağcı işçi sendikalarının temsilcileri de onların izinden yürüdüler. Kendi sarı sendika federasyonlarının tüzük (nizamname) programlarını da beraberlerinde getirerek, Türkiye işçi sendikaları konfederasyonu kurulurken örnek tutulmalarını tavsiye ettiler.

Konfederasyonun kurulması sırasında dıştan yapılan bu karışmalar, aynı işçi çevrelerinde hoşnutsuzluk yaratıyordu. Fakat hükümet ve burjuva partileri dıştan yapılan bu karışmaları destekliyorlardı.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş), nihayet 31 temmuz 1952 de resmen kuruldu. Memleketin 7 bölgesindeki 10 sendika birlik ve fe-

-derasyonu tarafından kurulan konfederasyona, sonradan diğer sendika teşkilatları da katıldı.

Amerikan sendika temsilcileri ve „Marşal Plân“ın Ankaradaki heyeti, Konfederasyona her yıl yardımda bulunmayı vaadettiler. Buna karşılık ta Konfederasyonun işçilerine karşın, yöneticilerine talimat verme hakkını kazandı. Bundan sonra, türk sendika yöneticilerinden bazıları, sendika işlerinde „bilgi edinmek, talim görmek, ihtisas sahibi olmak“ üzere, devre devre Birleşik Amerikaya gönderildi. Bittabii gönderilecek yöneticilerin Amerikalıların işine yarıyacak kimseler olmasına dikkat ediliyordu.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (Türk-İş'in) geçici icra komitesine, sendika teşkilatlarıyla Konfederasyonun sınıfı esaslar üzerinde kurulmasına karşı olan sendika liderleri de alındı. Omer Akçakanat (başkan), Şaban Yıldız (genel sekreter) ve azalardan Seyfi Demirsoy Mehmet İlhanlı ve Adil Boğakaptan bunlardandı. Bu sendika liderleri, aynı zamanda bazı burjuva partileriyle de şu veya bu derecede bağlantılı halindediler. Söz gelişi, Seyfi Demirsoy, Cumhuriyet Halk Partisinin adamıydı.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (Türk-İş'in) kurulması üzerine Genel Sekreter Şaban Yıldız, türk işçilerine hitaben bir beyanname yayınladı. Beyanname, konfederasyonun „mevcut kanun ve nizamlar çerçevesi içinde, milliyetçi bir teşekkül vasfını kaybetmeden, siyasi partiler ve hükümet karşısında mutlak istiklalini muhafaza“ edeceği, bütün türk işçilerinin temsilciliğini yapacağı, milliyet ve din, cins ve yaş ayrılığı gözetmeksizin bütün işçilerin her türlü demokratik haklarını müdafaya, yeni haklar ve menfaatler sağlanmaya azimli olduğu, sosyal davaların halinde ve ekonomik menfaatlerin korunmasında sesini duyuracağı belirtiliyordu.¹

Aynı beyanname, konfederasyonun sınıf dışı bir teşkilat olduğunu göstermek için „işçi sınıfı“ terimi kullanılmamıştı. Gerek sendikaların tüzük (nizamname) ve programları kabul edilirken, gerekse Konfederasyonun konferans ve kongrelerinde bu mesele üzerinde birçok tartışmalar cereyan etmişti. Doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak Sendikaların ve Konfederasyonun işçilerine karşın, yönetmenliklerine kendi adamlarını yerleştiren Demokrat Parti hükümeti ve muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi, „işçi sınıfı“ terimini atırmışlardı, onun yerine „işçiler“ sözünü kullandırıyorlardı.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun birinci kongresi, kurucu kongre karakterini taşıyordu. Kuruluşunu kanunlaştırmak amacıyla 6 Eylül 1952 de İzmirde yapıldı. Kongreye, delege olarak 69 işçi ve sendika faaliyetçisi, müşahit olarak ta 120 işçi katıldı. Çalışma bakanı, „Halklararası Hür Sendikalar Konfederasyonu“ temsilcileri, Amerika Emek Konfederasyonunun Avrupa temsilcisi Bravn, bazı millet vekilleri, İzmir valisi ve belediye başkanı v. s. hazır bulundular. Kongrede, Konfederasyonun Batı işçi konfederasyonuna

¹) Kemal Süller: „Türkiyede Sendikacılık“, s. 226—227.

katılması vazifesi yeni idare heyetine verildi. Ayrıca şu istekler ortaya kondu:

İş Kanunu değiştirilsin ve tarım (ziraat), deniz, hava taşıt işçilerini de içine alacak hale getirilsin;

sendikalar Kanunu günün icaplarına uygun hale getirilsin;

grev hakkı bir an evvel verilsin;

sigorta kanunlarının aksayan tarafları düzeltilsin, iş sakatlığı, işsizlik ve ölüm sigortaları kurulsun;

işçilerin sağlığını koruma ve sağlık yardımı sağlama tedbirleri alınsın; şehirlerdeki işsizliği ve çiftlik sahiplerinin tarım makineleri almaları yüzünden daha fazla genişlemiş olan köylerdeki işsizliği önleyici tedbirler alınsın;

yurdun her yerinde ve bütün iş kollarında asgari ücret uygulansın.

Kongrede şu mesele üzerinde önemle duruldu. Son yıllarda köylerden şehirlere yığınlar halinde işsiz köylü akını olmaktadır. Bunlar, çok az ücretlerle çalışmak zorunda kalmakta, bu suretle bir taraftan işçi ücretlerinin düşmesine sebep olmakta, öbür yandan da şehirlerde işsizler ordusunu çoğaltmaktadır. Bunu önlemek için memleketin tarım bölgelerinde sanayi müesseseleri, tarım aletleri yapan fabrikalar ve tamir atelyeleri açılmalıdır.

Kongre, 1 Mayıs Emek Bayramı yerine, Konfederasyonun kurulduğu 6 Mayıs gününün işçi bayramı günü kabul edilip kutlanmasını teklif etti.

Konfederasyon başkanlığına, Cumhuriyet Halk Partisi taraftarı İsmail İnan seçildi.

Fakat yeni seçilen icra heyeti, kongre tarafından verilen vazifeleri yerine getirmek için çalışacağı yerde, her iki büyük burjuva partisinin kıskırtılma-yaile birbirleriyle uğraşmaya, fraksiyon mücadelesine koyuldu. Aralarında geçinmeyen icra heyeti azalarını en fazla meşgul eden meselelerden biri, Amerikaya kimlerin gitmesi, Marşal Plân kanalıyla ve diğer yollarla Konfederasyona verilen „amerikan yardımı“ paralarının ne gibi işlere harcanması meselesiydi.

Halbuki işçileri ilgilendiren vazifeler, işçi istekleri, gerçekleştirilmeden duruyordu. Kurucu Kongrenin kararları icra ediliyordu. Şikâyetler çoğalmıştı. Bunun üzerine, İzmir Kongresinden bir ay sonra İstanbulda olağanüstü (tevkâlâde) bir kongre yapıldı. Hükümet temsilcileriyle „Halklararası Hür Sendikalar Konfederasyonu“ münemesli bu kongrede de hazır bulundular. Bu, sözüm ona „hür“ konfederasyonun temsilcisi R. G. Miller, yaptığı konuşmada, icra heyetinin, Konfederasyonun (Türk-İş'i) Batı Konfederasyonuna katılması için alınan kararı yerine getirmeyi için tenkid etti. Komünizm aleyhinde uzun bir nutuk söyleyerek, işçi sendika hareketinin „komünizm tesirlerinden“ kurtarılmasını ve Türk-İş'in, bir an önce Batı Konfederasyonuna katılmasını sağlanmasını istedi. Miller, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunda (Türk-İş'te) barış hüküm sürmesi gerektiği hakkındaki sözlerin nasıl anlaşılması lazım geldiği meselesi üzerinde

durdu. Ona göre bu barış, simiilar arasında barış demekti, sosyal ahengün yaratılması için çalışmak demekti. Türk-İş, işte bu yönde gayret sarf etmeliydi.

Uzun tartışmalardan sonra kongre, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun, Batı Konfederasyonuna katılmasına karar verdi.

Delegelerden bir kısmı, hükümet tarafından işçi sendikalarına, basın, söz, toplantı hürriyetlerine yapılan baltalama ve baskı hareketlerini, işçi grevlerinin yasak edilmesini protesto ettiler. 12 Kanun ile Sendikalar kanunlarında yeni değişiklikler yapılmasını, 8 saatlik işgünü uygulanmasını, yerli sanayinin teşvik edilip, dış memleketlerden mal ithalinin daraltılmasını, asgari ücretin tayin edilip bütün memleketlerde tatbik edilmesini istedikler.

Kongrede, türk kanunlarına saygı göstermeyen, sendika azası işçiler başta olmak üzere türk işçilere insanca muamele yapmayan, işlerine gelmeyen işçileri kanunusuz şekilde işten çıkaran „Hamilton“ adlı amerikan şirketi ve diğer amerikan kumpanyaları şiddetle protesto edildi. Hamilton şirketi mensuplarından bir amerikalının, tabanca ile bir türk işçiyi öldürdüğü belirtildi. Susurluktaki ingiliz Borasit şirketinin yıllardan beri işçilere fena muamele ettiği ortaya kondu ve 190 işçinin uğradığı haksızlıkları önlemek için dava açılmasına karar verildi.

Bu gibi istekler, protestolar, Türk-İş'in öteki kongrelerinde de tekrar edilip durdu. Fakat hiçbir çözümünmedi. Konfederasyon icra heyeti azaları arasında anlaşmazlıklar sürüp gidiyordu. İcra komitesinde bazan Demokrat Parti temsilcileri, bazan da Cumhuriyet Halk Partisi taraftarları üstün geliyordu.

1954'te Türk-İş'e giren sendika, birlik ve federasyonlarının sayısı 18-i, azalarının sayısı da 150 000-i bulmuştu. Bu, işçi sendikalarına äza olan işçi sayısının yarısını, memleketteki bütün işçi sayısının da dörtte biriydi.

Gerek Konfederasyonda, gerekse Sendika Federasyonlarında, idare heyetlerini ele geçirmek için DP ile CHP arasındaki mücadeleler gittikçe kızıştıyordu. Bu anlaşmazlıklar, sendika hareketini parçalıyacak dereceye ulaşmıştı. Hükümetin ve burjuva partilerinin adamı olan sendika yöneticileri, yalnız ve yalnız sendika yönetmenlerini ele geçirmek için, işçilerin menfaatine olan her teşebbüsü baltıyorlardı. Bu suretle de işçilerin sendikalar içinde teşkilatlanıp kuvvetlenmelerine engel oluyorlardı. Bayar — Menderes grubu, iktidarı ellerine geçirmeye kadar grev hakkını tanyacaklarına dair bol bol vaatlerde bulunmuşlardı. Fakat iktidara geçtikten sonra, Türkiyede Sendika hareketinin henüz olgunlaşmadığını ileri sürerek, grev hakkının tanınmasını ertelemeye başladılar. Onlara göre, grev hakkı tanınrsa, sendikalar zayıf oldığı için grev yapan işçiler gereken yardımı yapamayacak ve grevçiler de zor duruma düşeceklerdi. Fakat bu gibi iddialarda bulunmalarına rağmen, sendika hareketini kuvvetlendirmek şöyle dursun, mevcut sendikaları da parçalayıp zayıflatmaya çalışıyorlardı. Onların sendika yönetmenliklerine soktukları yöneticiler, bu işçi düşmanı politikayı ellerinden gelişi

kadar destekliyorlardı. Lâkin grev kanunu ertelenedursun, İstanbul, İzmir, Ankara, Mersin, Iskenderun gibi şehirlerde grev hareketleri başlamıştı. Hükümet, bu grevleri teşkilatlandırıp yönetenlere karşı sert tedbirler alıyordu. Birçok işçiler ve işçi hareketi faaliyetçileri, „kanunsuz grev yapmak“la, „kanunsuz işçi sendikaları, grev komiteleri“ kurmakla ve komünistlikle itham edilerek hapse atılmışlardı.

Hükümet ve burjuva partileri, işçi sınıfının tek bir temsilcisini milletvekili seçtirmiyorlardı. İşçilerin menfaatlerini koruyacak bir siyasi partinin kurulmasına müsaade edilmiyordu. Kurulmuş olsa bile, her çareye başvurarak kapatıyorlardı.

Bunu gözönünde bulunduran uyanık işçiler, 1954 yılı milletvekili seçimlerinden önce bir işçi komitesi meydana getirdiler. Bu komitenin vazifesi, işçi temsilcilerini, ya bağımsız aday olarak, yahutta burjuva partilerinin seçim listelerinde millet vekili seçtirmektir. Komite, işçi merkezlerinde şubeler açarak, işçi millet vekilleri seçtirmek için seçimönü mücadelesine katılmak kararındaydı. Fakat hükümet ve burjuva partileri, komiteyi „kanunsuz ve zararlı“ gördüler. Savaşlık komitenin 11 azasını da mahkemeye sevketti.

3. Türkiye Sosyalist Partisinin tekrar faaliyete geçmesi

Demokrat Parti iktidarı zamanında Türkiyede, işçilerin ve diğer emekçi yığınlarının menfaatlerini müdafaa etmek üzere iki siyasi parti kuruldu. Bunlardan biri, 1946 da kurulup birkaç ay sonra kapatılmış olan Türkiye Sosyalist Partisiydi. Partinin başkanı, Esat Adil Müstecaplıoğlu ve diğer yöneticiler, 1946 yılında parti kapatıldıktan sonra hapse atılmışlar ve bir yıl kadar zindanlarda tutulmuşlardı. Fakat, haklarında verilen mahkeme kararı istinâf mahkemesi tarafından bozulmuş, suçsuz oldukları sonucuna varılmıştı. İstinâf mahkemesi kararında, Türkiye Sosyalist Partisinin, illegal Komünist Partisiyle ve komünistlerle hiçbir ilgisi bulunmadığı, komünistlik faaliyeti ve komünizm propagandası yapmadığı bildiriliyordu.

Bu berat kararından sonra, Esat Adil ve arkadaşları, 28 ağustos 1950 de Türkiye Sosyalist Partisini yeniden kurdular. Partinin İstanbul Merkez idare heyetine Orfi Akkoyunlu, Asım Bezircioğlu, Vâhit Kıvılcım, Şinâsi Erken, Nurettin Sütkan ve Sitki Eser seçildiler. Parti, yargı organı „Gerçek“ gazetesini tekrar yayınlamaya başladı. İşçi ve sosyalist hareketi meseleleriyle ilgili bilimsel konferanslara yeniden başladı.

Fakat çok geçmeden, „Gerçek“ gazetesini aleyhinde, „komünistlik propagandası“ yaptığı iddiasıyla dava açıldı. Gazete kapatıldı. 15 haziran 1952 de de Partinin Merkez idare heyeti azalarından ve diğer aktivistlerinden 15 kişi tutuklanarak mahkemeye verildi, Türkiye Sosyalist Partisi yeniden kapatıldı. Tutuklanarlardan Parti Genel Başkanı Esat Adil Müstecaplıoğlu,

marshall yardımı?

lu, Asim Bezircioğlu, Mustafa Borklucce, Vahit Kivılcım, Sükrü Kaya, Nurrettin Sütkan ve diğer aydınlar, işçiler, üniversite öğrencileri şu „suç“larla itham edildiler: komünizm propagandası yapmak, işçilerin menfaatlerini kapitalistlerin menfaatlerine taban tabana karşı göstermek, türk askerlerini Koreye gönderilmesini tenkid etmek, Sovyetler Birliği ve diğer komünist sosyalist ülkelerle barış ve dostluk içinde yaşamın gerekli olduğunu müdafaa etmek, askerî masrafların azaltılmasını ve devlet bütçesinin büyük bir kısmının memleketin iktisadi gelişmesine, emekçilerin yaşayış şartlarının iyileştirilmesine harcanmasını istemek, sosyal sınıflar ve sınıf mücadelesi hakkında konferanslar vermek, bilimsel sosyalizmden bahsetmek v.s.

Sankılara mahkemede ilk sorulan soru şuydu: „Neden Sosyalist Partisine üye oldunuz? Neden sosyalist oldunuz?“ Sanki işçiler, cevap olarak yerlerini Sosyalist Partisinde aldıklarını, işçi sınıfının ancak sosyalizmle kurtuluşu kavuşabileceğini söylüyorlardı. Mustafa Borklucce (şair ve gazeteci) şu cevabı vermişti: „Ben, sosyalizmin gerekli olduğunu kendi tecrübemle anladım ve bu yüzden sosyalist oldum.“¹

Verdiği konferanslardan diyalektik materyalizmden ve sosyal sınıflardan bahsettiği için memlekette sınıf ayrıcalığı yapmakla suçlandırılan Asim Bezircioğlu, sosyal sınıfların sosyalizmde değil, sömürücü toplumlarda yaratıldığını söylemiştir.

Esat Adil, „Gerçek“ gazetesinde yayınlanan „Sosyalist politikanın esasları“ adlı makalesinde Oktobr Sosyalist Devriminden, İspanya Vatandaş savaşından, Çin halkının Çan Kay-Şi gürültüüne karşı kazandığı zaferden, işçilerle emekçi köylülerin iki dost sınıf olduklarından ve işçi sınıfının yönetmenliği altında birleşmeleri gerektiğinden bahsettiği için, işçilerle köylülerle, işçi sınıfının yönetmenliği altında bir „sosyal devrime“ teşvik etmekle itham edilmiş ve cezalandırılması istenmiştir.

Asim Bezircioğlu, Fransızcadan türkçeye çevirdiği „Sosyalist toplumun ekonomisi“ adlı bir makalede dolaylı hapse mahkûm edilmiştir. Yazar, bu makalede Markstan ve „Komünist Manifesto“ndan bahsediyordu.

4. Vatan Partisi ve yöneticilerine karşı açılan dava

Demokrat Parti iktidarı zamanında, emekçilerin menfaatlerini korumak için kurulan İkinci Parti, Vatan Partisiydi. Resmen 29 ekim 1954 te İstanbulda kurulan bu partinin başkanlığına Doktor Hikmet Kıvılcım, Genel sekreterliğine dokuma işçisi Ahmet Cansızoğlu seçildiler. Merkez idare heyeti azalarının hepsi işçiydi. 1954 te kurulmasına rağmen, türlü engeller

¹ Darendelioğlu: „Türkiyede Komünist Hareketleri“, ikinci cilt, İstanbul, 1961, sayfa: 124—125.

Zihni Anadolu (inşaat işçisi), Salâhattin Kaya (inşaat işçisi), Süleyman Şahin (eski öğretmen), Osman Kuyumcu (işçi işçi), Hamdi Çapa, (inşaat işçisi), Yusuf Ziya Giray (memur), Hüseyin Alkanfil (tütün işçisi), Rasim Yıldızbakan (tütün işçisi), Zehra Kosova (tütün işçisi), Hasan Küçükpomak (tütün işçisi), Abdi Azer (tütün işçisi), Hüseyin Kazancı (umumi işçi), Bahri Usta (demirci).

Sankılar, muhakemenin açık olmasını istedikler. Fakat mahkeme bu isteği kabul etmedi ve şiddetli protestolara kulaklarını tıkadı. Dava birkaç gün sürdü. Sankılar, bütün ithamları şiddetle reddettiler, davanın uydurma olduğunu açıkladılar.

Vatan Partisi de kapatıldıktan sonra, Türkiyede, işçi ve diğer emekçi yığınlarının menfaatlerini müdafaa eden tek bir legal siyasi parti kalmamıştı.

5. Demokrat Parti iktidarı zamanında komünist düşmanlığı

Demokrat Parti, 14 mayıs 1950 de iktidara geldikten sonra komünizme karşı savaş açtı. İşçilerin menfaatlerini müdafaa etmek için yapılan her harekete „komünizm faaliyeti“ damgası yapıyorlardı. Bu antikomünizm kampanyası dolayısıyla „Kudret“ gazetesinde çıkan bir yazıda şöyle deniliyordu: „Grevden bahsedildi mi, bunun yalnız komünistlerin menfaatine hizmet ettiği söyleniyor. İşçiler miting yapacak olsa, bu işte komünist parmağı var, deniliyor. Bir işçi hakkını müdafaa edecek olsa, derhal komünistlikle itham ediliyor.“

1950 yılında, yalnız birkaç ay içinde yüzlerce Türkiye vatandaşı tutuklandı. Aralarında öğretmenler, yüksek öğrenim okulları öğretim üyeleri vardı.

Demokrat Partinin iktidarı sırasında 40 000 den fazla Türkiye vatandaşı hapse atıldı. Bunların 13 500-ü siyasi mahkûmdu.

Bayar ve Menderes, polise, memleketin her köşesinde komünist arayış hapsedmelerini emretmişlerdi. Bu suretle, komünistlere karşı çetin bir mücadele açmış olduklarını ve en büyük yardıma hak kazandıklarını Birleşik Amerikadaki efendilerine ispat etmek istiyorlardı. Komünist aleyhtarlığı almış yürümüşü. Komünistlikle itham edilip yakalanan vatandaşlara karşı açılan davalar birbirini izliyordu. Bu davalar, askerî mahkemelerde, gizli görülüyordu. Demokratik görüşlere sahip birçok aydın, işçi, faşist italyan ceza kanunundan alınıp daha da şiddetlendirilen 141 ve 142-inci maddelere dayanılarak, „komünizm propagandası yaptıkları, komünistlik faaliyetinde buldukları“ iddiasıyla ağır hapis cezalarına mahkûm ediliyorlardı. Bu davalarından birçoğundan vatandaşların haberi olmayordu. İlgili hükümet makamları, önceleri işçi ve sosyalist hareketine katılmış olan bütün işçileri

yüzünden ancak 1957 yazında faaliyete geçebildi. İstanbul işçi mahallelerinde ve İzmirde şubeleri kuruldu. Vatan Partisinin programı şu esas prensiplere dayanıyordu:

1. İç politika alanında: Memlekette gerçekten demokratik rejim kurmak, vatandaşların hak ve hürriyetlerini teminat (garanti) altına almak;

2. İktisadi ve sosyal politika alanında: Yabancı kapitalin dayanaklarını ve imtiyazlarını ortadan kaldırmak, memlekette iktisadi gelişmenin temeli olan ağır sanayi başta olmak üzere türk milli sanayisini kurmak; toprak reformu yapmak; çiftlik ağalarının ellerinde toplanan toprakları alıp, topraksız ve az topraklı köylülere parasız dağıtmak; bu suretle köy iktisadiyatı alanında da feodalizm (derebeylik) artıklarını tamamiyle yoketmek; işçilerin, bütün emekçilerin menfaatlerine uygun yeni iş kanunu kabul etmek; işçilerin, bütün emekçilerin maddi ve kültürel yaşayış şartlarını iyileştirmek;

3. Dış politika alanında: Bütün memleketlerle dostluk ilişkileri kurmak; milli bağımsızlığı savunan, barışçı bir politika yürütmek.

Vatan Partisi, amerikan emperyalistlerinin Türkiyenin işçilerine karşımalarını şiddetle tenkid ediyordu. 1957 seçimlerine katılmadı. Fakat seçimönu toplantıları yaparak, hükümetin iç politikasını, işçi düşmanlığını ve emperyalistlere boyun eğici dış politikasını tenkid etti.

Hükümet çevreleri, burjuva partileri ve faşistler, yöneticileri işçi olan bir Partinin kurulmuş olmasına zaten tahammül edemiyorlardı. Kapatılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisiyle Türkiye Sosyalist Partisinde aktif rol oynamış bulunan işçi hareketi faaliyetçilerinin Vatan Partisi içinde tekrar legal siyasi hayata atılarak, işçileri siyasi mücadelede çekmeleri, onları sınırlendiriyordu. Bu yüzden Menderes hükümeti, Vatan Partisinin seçimönu faaliyetini komünizm propagandası sayarak, Partinin yönetici ve aktivistlerinden 48 kişiyi hapsedirdi. Bu olay şöyle cereyan etti: İşçilerin bir seçim önu toplantısında Vatan Partisi başkanı, Türkiye işçi ve sosyalist hareketinin tanınmış faaliyetçisi Dr Hikmet Kıvılcım konuşacaktı. Faşistler, polisin taltimaçlığına yerlerine gittiler. Amaçları karşılıklı çıkarmak, bu suretle de polise, Partinin yöneticilerini tutuklama bahanesi yaratmaktı. Başkan konuşmaya başlayınca, faşist sürüleri provokasyona giriştiler. Fakat, gerek konuşucu, gerekse toplantıda hazır bulunanlar, provokasyona uymadılar. Hiçbir karşılıklı çıkmadı. Fakat, polis, buna rağmen, Partinin yönetici ve aktivistlerini yakalayıp götürdü.

25 ocak 1958 de, Vatan Partisi yöneticilerinden 25 kişinin „komünistlik propagandası yapmak suçundan“ mahkemeye verildikleri resmen açıklandı. Tutuklananlar şunlardı: Dr Hikmet Kıvılcım (Parti başkanı), Ahmet Cansızoğlu (Genel sekreter) ve Vatan Partisi Merkez idare kurulu üyelerinden: Fatma Nuriye Yalçın (terzi), Abdülkerim Korcan (marangoz), Mehmet Çoba (bakka), Hüsnü Tamçiz (tütün işçisi), Muharrem Bizgin (tütün işçisi), Osman Kuzeyli (tütün işçisi), Mümin Kükrer (inşaat işçisi), Hasan Cıvan (tütün işçisi), Mustafa Toprak (tütün işçisi), Hasan Erin (tütün işçisi).

ve ilerici aydınları yakalayıp hapse tikiyordu. Bunlar, genel olarak, Türkiye Komünist Partisinin gizli teşkilatlarını kurup yönetmekle itham ediliyorlardı. Hatta tutuklananlardan bazıları, Türkiye Komünist Partisinin Merkez Komitesi üyesi, vilâyet ve kaza teşkilatlarının yöneticileri olmakla suçlandırılıyorlardı. Menderesçiler, böylelikle, illegal Komünist Partisinin Merkez Komitesini ve gizli teşkilatlarını meydana çıkardıklarını ilan ediyor, artık Türkiyede komünist bırakmadıklarını söyleyerek övünüyorlardı.

1951 yılında yine böyle büyük bir antikomünizm davası tertiplendi. İstanbul, Ankara ve İzmirden 167 vatandaşı tutuklandı. Yalnız İstanbulda; demokrat vatandaşların evlerinin aranması ve tutuklanmalarıyla 400 polis vazifelendirildi. „167 ler davası“ adıyla meşhur olan bu davanın sanıkları olan işçiler, ilerici aydınlar, üniversite öğrencileri, gençler çeşitli ağır hapis cezalarına mahkûm edildiler.

Onar yıl ağır hapis cezasına ve üçer-dörder yıl sürgün cezasına mahkûm edilenler şunlardı: Zeki Baştimar, Kemal Ergin, Mâcıt Bilge (inşaat teknisyeni), Abdülkâdir Demirkan (subay, yüzbaşı, Harb okulunda öğretmen).

Sekiz ve dokuz yıl ağır hapse ve çeşitli süre sürgün cezasına mahkûm edilenler: Cezim Aktimur (küçük tüccar), Sabahattin Dikmen (memur), Doktor Sevim Tar, Kâmuran Bastucu (Tıbbiye öğrencisi), Cemil Toygar (memur), Bekir Kenan Yarılcım (memur).

Yedi ve sekiz yıl ağır hapis cezasına mahkûm edilenler: Doktor Şefik Hüsni Deymer, Reşat Fuat Baraner (işçi davası faaliyetçileri), Enver Gökçe (memur), Sevkî Akşit (memur), Ahmet Bilge (inşaat teknisyeni), Mihri Belli (gazeteci), Mehmet Bozışık ve Halil Yalçınkaya (işçi davası faaliyetçileri).

Altı ve yedişer yıl hapse mahkûm edilenler: Bekir Karayel (basım işçisi), Kâmil Aker (orman memuru), Recep Yelkenkaya, Bilâl Şen (üniversite öğrencisi) v. s. . .

Geriyek kalan 100 den fazla sanık ta 6 yıla kadar hapis cezalarına mahkûm edildiler.

Aynı davada bazı polis ajanları da gözboyamak için mahkûm edildi. Bunlardan biri olan Aclân Sayılın, tevkiflerden önce demokrat vatandaşların, üniversite öğrencilerinin, güzel sanat mensuplarının ve uyanık işçilerin aralarına girerek, konuşmalarını dinlemiş ve Türkiye Milli Emniyet Teşkilatındaki „Komünizmle mücadele“ şubesine bildirmişti. Böyleleri, sanıkların sorguları sırasında ve mahkemede, uydurma tanık olarak dinlenmişler, böylece polise büyük hizmetlerde bulunmuşlardı. Bunlar da, sırf gözboyamak için, illegal Komünist Partisinin azalarıymış gibi hafif cezalara mahkûm edildiler ve çok geçmeden serbest bırakılıp mükâfatlandırıldılar. Polis ajanı ve provokator olduğu mahkemede açıkça meydana çıkan Aclân Sayılın, türk ve amerikan polis kurullarında taltim görmüş, bu işte içte pişmiş bir ajan ve provokatordur. Kendisini „tövbekâr bir eski komünist“ olarak gösteriyor; ko-

munizmi çok iyi bilmiş te „içüzünü açıklarmış gibi türlü türlü uydurmalarla antikomünizm propagandası yapıyordu. Batı Almanya'da ve diğer memleketlerde her yıl yapılan faşist toplantılarına türk faşistlerinin temsilcisi sıfatıyla katılıyordu.

Bayar-Menderes rejimi zamanında açılan antikomünizm davalarının çoğu, Kore Demokratik Halk Cumhuriyetine karşı girişilen emperyalist saldırısına türk askeri birliklerinin yollanmasına karşı yapılan protesto hareketleri sırasında tertiplendi. Koreye gitmeyi reddeden veya gitmemek için ordudan kaçan askerler, çavuşlar ve hattâ subaylar da komünistlik faaliyetleri arasında mahkemeye çıkarıldılar. Halbuki bunların ve diğerlerinin, illegal Komünist Partisiyle hiçbir bağlantıları yoktu.

Behice Boran, Mıakkar Güran, Naci Ormanlar, Nevzat Kemal Özmeçir, Osman Fuat Toprakoğlu, Reşit Sevinçsoy, Adnan Cemgil ve Vahdetin Farut tarafından 1950 de kurulan Türkiye Barış Cemiyetine karşı da büyük bir antikomünizm davası açıldı. Dünyadaki barışseverler tarafından nefretle karşılanan bu davaya, 1950 yılı sonlarında, Ankara'da askeri mahkeme tarafından gizli olarak bakıldı. Türkiye Barış Cemiyeti yöneticileri, bu hareketin organı olan „Barış“ dergisinde, Türkiye'nin Kore harbine sokulmasına karşı yazdıkları yazılardan dolayı, yayımladıkları beyannamelerde, Kore macerasının yalnız amerikan emperyalizminin çıkarlarına hizmet ettiğini, — Türkiye'nin ve türk halkının emperyalizminin çıkarlarına hizmet ettiğini, — söyledikleri için, „orduda kışkırtıcılık yapmak“ ve „türk-amerikan münasebetlerini bozmaya çalışmak“la, komünizm propagandası yapmakla itham olundular. Ve üçer yıl ağır hapis cezasına mahkûm edildiler. Batı Anadoludaki barış hareketi aktivistleri de tutuklanıp türlü hapis cezalarına çarptırıldılar.

Bundan sonra Türkiye barış taraftarları gizli çalışmak zorunda kaldılar. Türkiye'nin birçok bölgelerinde barış davasını açıklayan, harçlıklarını içüzünü ortaya koyan beyannameler dağıtılar. Türkiye'nin Kore macerasına sokulmasına karşı savaşmak için „Barış yolu“ adlı gizli bir dergi çıkardılar, „Mehmetçik'in isyanı“ adlı broşür v. s. yayınladılar.

Barış hareketine çeşitli sosyal katlardan vatandaşların katılması dikkate değerd. 1951 yılında bu harekete katıldıklarından dolayı birçok kimselere mahkemeye verildi. Bu davalardan birinde 21 sanığın dördü işçi, ikisi zanaatçı, biri memur, ikisi hukukçu, altısı üniversite öğrencisi, biri tüccar, biri subaydı. Ötekiler de türlü meslekterdendi.

Hükümet, demokrat türk vatandaşlarını komünistlik propaganda ve faaliyetleriyle itham ederek hapse mahkûm ettirmek için aklın havsalanın almiya-çağı provokasyonlara başvuruyordu. Komünistlikle itham edilen kimselere, umumiyetle kendi işledikleri suçları sivaştırıyorlardı. Sözgelişi, 6—7 Eylül 1955'te hükümetin İstanbul ve İzmirde teşkilatlandırıldığı çapulculuk hareketini, olay günü Bayar ve Menderes, büyük bir vataneverlik hareketi olarak vasıflandırmışlardı. Fakat bu içreç saldırganlık bütün dünya umumi efkârı tarafından lanetlenince, hükümet daha ertesi gün bütün kabahati komünist-re-

yüklemekten utanmamıştı. Bu aklı, kendilerine, o günlerde İstanbula gelmiş bulunan Amerikan İstihbarat Dairesi şefi Alen Dales vermişti.

Bu içreç iftiraya, bittabi, kimse inanmadı. Buna rağmen resmi makamlar, önceleri „komünistlik faaliyeti“nden mahkûm edilmiş olan demokrat vatandaşları yeniden yakalayıp hapse attılar. İyi ama, yağmaya uğruyan, bu çapulculuktan zarar gören vatandaşlar, yağmacıların elebaşlarını ve birçok çapulcuyu adları, sanlarıyla ilgili hükümet makamlarına bildirdiler. Muhalefetteki burjuva partileri de, bu çapulculuk ve yağmacılığın bizzat hükümet tarafından teşkilatlandırıldığını inkâr edilemez delil ve dokümanlarla ortaya koydular. Bunun üzerine hükümet, tutuklanan mâsum vatandaşları serbest bırakmak zorunda kaldı. Fakat çapulculara da bir şey yapmadı.

1950 yılında, Birleşik Amerikanın o zamanki Dışişleri Bakanı Foster Dales Ankaraya geldi. Aynı günün gece yarısı, Ankaradaki Amerikan Elçiliğinde ve Amerikan Haberler Ajansının binasında bombalar patladı. Bombalar, her iki binanın avlularına, gizli eller tarafından konmuş ve patlayışlar, sabaha karşı saat ikide olmuştu. Bütün Ankara'da duyulan infilâklardan birkaç dakika sonra, Dales, Bayar ve Menderes olay yerlerine gittiler. Her üçü de, kurulmuş makine gibi, bunun komünistler tarafından yapılmış olduğunu beyan ettiler. Sabahleyin mâsum birçok vatandaş hapsedildi. Burjuva muhalefeti, olayın bir provokasyon olduğunu ve hükümet tarafından tertiplendiğini bildirdiler ve infilâk olayı davasının açık cereyan etmesini istediler. Muhalif basın, Bayar ve Menderes olayın tertiplendiğini önden bilmeselerdi, infilâktan birkaç dakika sonra hâdiseye yerine gelmedikleri takdirde, hükümeti kuydurmuşlardı. Maktatları, gerek bunu, gerekse 6—7 Eylül 1955 yağma hareketini Bayar ve Menderes'in tertipleştiklerini, 27 Mayıs 1960'tan sonraki Yassıada mahkemesinde açıkça ortaya çıktı.

Ankara'da çıkan „Forum“ dergisi, ocak 1958 sayısında, şunları yazdı: „Menderes hükümeti, memleketteki son hürriyet kalıntılarını da ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Onlar, komünizme karşı mücadele bahanesini bir maksatla ortaya atmaktadırlar. Fakat bu taktik yeni değildir. Hitler, Musolini, Salazar... da komünizme mücadele meselesini bir paravan olarak kullanmışlardır.“

6. Türkiye'nin Birleşik Amerika ile NATO'ya bağlanmasının ve „amerikan yardımı“nın açtığı iktisadi yaralar

Komprador burjuvaziye ve bütün gerici kuvvetlere dayanan Demokrat Parti iktidarı, Türkiye'de bir polis rejimi kurdu. Memleketi, siyasi, askeri ve iktisadi alanlarda tamamiyle Birleşik Amerika ile NATO'nun emrine verdi. Bunlardan dolayı da, iktisadi bunalım gittikçe derinleşti. emekçi halk, yığınlarının yaşayış şartları gittikçe fenalaştı.

NATO'ya girişinin ve Birleşik Amerika yardımının sonucu olarak, Türkiye, yarım milyonluk bir orduyu beslemek ve emperyalistlerin emrine teslim etmek zorunluğundaydı. Bütçesinin büyük bir kısmı, Birleşik Amerika ile NATO'nun gayelerini gerçekleştirmek için askeri işlere sarf olunuyordu. Birleşik Amerika, Burhan Arpa'dın „Vatan“ gazetesinde çıkan bir yazısında belirttiği olduğu gibi, Türkiye'nin menfaatleri için değil, kendi askeri-stratejik planlarını ve siyasi emellerini gerçekleştirmek için Türkiye'ye yardım da bulunuyordu. Ve bu yardıma karşılık olarak Türkiye'de askeri üsler, raket rampaları kurmuş, 500 bin kişilik türk ordusunu emri altına almıştı. Birleşik Amerikanın Türkiye'ye yaptığı yardımın büyük bir kısmı, bu amaçla, askeri işlere sarf olunuyordu.

Öte yandan, Birleşik Amerikanın yaptığı iktisadi yardım da, yine amerikan hükümetinin kontrolü altında sarf olunuyordu. Türkiye hükümeti, bu paraları, memleketin sanayileştirilmesi ve iktisadi gelişmesi için harcayamazdı. Zira Türkiye'nin sanayileşmesi ve iktisadi gelişmesi, amerikan monopolistlerinin çıkarlarına (menfaatlerine) elverişli değildi. Onlara göre Türkiye, bir tarım (ziraat) memleketi halinde kalmalıydı. Amerikan sanayiine ucuz hammaddeler sağlamalı, amerikan sanayi mallarının sürümünü için kârlı bir pazar durumundan çıkmamalı, böylece de iktisadi ve siyasi bakımlardan Birleşik Amerika'ya bağlı bir yarı sömürge olmaya devam etmeliydi. Gazeteci Müesserref Hekimoğlu, 4 aralık 1961 tarihli „Aksam“ gazetesinde yayınlanan makalesinde „NATO, memleketimize çok pahalıya mal oluyor. NATO'ya bağlılığımızı, gerekli, yoksulluk ve iktisadi yıkımla ödüyüz“ diyor.

Türkiye'nin, „Truman doktrini“ni kabul ettiği 1947 yılına kadar resmi kuruşa göre 1 doların türk lirası karşılığı 131 kuruştur. Fakat daha 1947 yılında liranın değeri düşmeye, bir dolar 280 kuruştan muamele görmeye başladı. 1958 yılında Birleşik Amerika türk lirasının değerini daha da düşürdü ve doların değeri resmi kuruşa 902 kuruşa yükseldi, karaborsada 1400 kuruşa (14 liraya) buldu.

Türkiye'nin dış ticaret açığı da durmadan artıyordu. O kadar ki, 1947'den beri bu açık, korkunç dereceye buldu.

Menderes hükümeti, amerikan monopolileriyle komprador türk burjuvazisinin çıkarlarına hizmet etmek için iktisadi devletçilik prensibini de ayaklar altına aldı. Amerikan kapitaline özel imtiyazlar tanıyan „yabancı sermayeyi teşvik kanunu“ çıkarıldı. Türkiye'ye yatırılan yabancı kapitali memleket iktisadiyatının kalkınmasına yardım edecek sanayi tesislerine değil, çalılık ve büyük kârlar sağlayan alanlara yatırılmıştı.

Türkiye'ye yerleşen amerikan misyonu ve amerikan yardımını kontrol heyetleri, amerikan politikasının iltecileri ve amerikan monopolların adamlarıydı. Amerikan iktisadi yardımının Türkiye'de ne işlerde kullanıldığını kontrol ediyorlardı. Amerika, bu yardımın devlet içindeki iktisadi işlerde değil, özel kapitalist sektör tarafından kullanılmasını, yani kapita-

listlere verilmesini şart koşmuştu. Maksudı, Türkiye'de kapitalistleri, kapitalist cephesini kuvvetlendirmektir. Böylece, komprador burjuvaziyi kendisine daha fazla bağlıyor ve amerikan monopolist kapitalinin Türkiye'ye girmesini daha fazla kolaylaştırıyor. Yardım maskesi altında Türkiye'ye verilen borçların büyük bir kısmı amerikan firmalarıyla işbirliği yapan türk kapitalist firmalarına aktarılmıştı. Bu suretle Türkiye'de, birçok amerikan-türk müesseseleri türemiştir. Bunlardan kapitalin büyük bir kısmı amerikan firmalarındadır.

Türkiye'ye sokulan amerikan monopolist kapitali böylece, Türkiye iktisadiyatının önemli iş kollarını kendi kontrolü altına alıyordu.

1950—1960 yılları arasındaki devrede Türkiye'de, amerikan monopolistlerinin isteğiyle, yabancı sermayeyi (kapitali) teşvik kanunları çıkarıldı. Bunlarda, yabancı kapitale, Türkiye'nin zararına olarak, büyük ve geniş imtiyazlar tanıyordu. Örneğin (meselâ), amerikan petrol monopolistlerinin isteği üzerine Ankara idarecileri, Türkiye'de petrol arama ve petrol sanayii kurma hakkını, özel bir kanunla amerikan ve Batı petrol monopolistlerine verdi. Fakat yabancı petrol şirketleri, Türkiye'de petrol arama işlerinde çok ağır davranıyor, pek az petrol çıkarıyorlardı. Bundan maksatları, Arabistan Yarımadasında, İranda v.s. memleketlerde çıkardıkları petroler, kendi ellerinde tuttıkları pazarlara yetiyordu. Türkiye'deki petrol kaynaklarını da, başkalarına kaptırmamak, yeni rakipler ortaya çıkarmamak için emirleri altında bulunduruyor, petrol arıyorlarmış gibi görünerek, bu petrolerin çıkarılmasına engel oluyorlardı. Aradan on yıl geçtiği halde durum değişmemiştir. Fakat Türkiye vataneverleri, uyanık işçiler, 1965'ten itibaren, türk petrolerinin millileştirilmesi için çetin bir savaş açmışlardır. Öte yandan, aynı yabancı petrol monopolistleri, Menderes hükümeti zamanında kabul ettirdikleri petrol kanunu gereğince Türkiye'ye, Dünya pazarındaki fiyatın yüzde 35 pahalı olarak petrol satmaktadırlar. Bu suretle 10 yıl içinde Türkiye halkının sırtından iki milyar türk lirası kâr sağlamışlardır.

Türkiye'ye Amerikadan satılan diğer malların fiyatlarını da yine amerikan monopolistleri tayin etmekteydiler. Bundan başka, Türkiye'nin sosyalist ve tarafsız memleketlerle ticaret yapmasına da çeşitli yollardan engel olmaktaydılar. Halbuki sosyalist ülkelerle ekonomi bağları kurmak, Türkiye'nin menfaatlerine ve iktisadi kalkınmasına çok daha elverişliydi.

Amerikan kumpanyalarıyla bağlantısı olan türk ticaret burjuvazisiyle sanayi burjuvazisi Demokrat Parti iktidarı zamanında büyük vurgunlar yapıyordu. Menderesçiler: „her mahallede bir milyon tütürme“ politikası güdüyorlardı. Bu yeni türeyen milyonler, çoğu Demokrat Partinin en sağlam destekleriydi. Aralarında, öteki burjuva partilerinden olanlar da vardı. Fakat hangi partiye mensup olurlarsa olsunlar, emekçi halkı hep birlikte sömürüyor ve Menderes rejimini hararetle destekliyorlardı. Örneğin, Türkiye'nin en büyük zenginleri olan Vehbi Koç, Cumhuriyet Halk Partisi üyesi olmasına rağmen, iktisadi politika meselelerinde Demokrat Parti iktidarı-

ın danışmanı, aklı hocasıydı. Türkiye'nin, Birleşik Amerika, İngiltere ve Batı Almanya ile dış ticaretinin büyük bir kısmını elinde bulundurdu. Bu milyoner, 1957 milletvekili seçimlerinde, Demokrat Partiye seçim propagandası için 500 000 lira vermişti. Ote yandan Cumhuriyet Halk Partisine de 100 000 lira hediye etmişti. Bu paraları o, Batı memleketleriyle ticaretinde bir vurgunda kazanabiliirdi.

Kapkaççı türk burjuvazisi, çabuk, kolay ve büyük kârlar sağlayan, memleketin iktisadi gelişmesinde payı olmayan işlere kapital yatırıyor. Bunlar, genellikle ticaret vurgunları ve bazı hafif sanayi kollarıydı ve amerikan kapitaliyle birlikte işletiliyordu. Yalnız kâr esasına dayanan bu yatırımlar yüzünden Türkiye sanayi plânsız ve âhensiz bir yol tuttu. Ağır sanayi ve memleketin gelişmesine yardım edecek milli türk sanayii pek zayıf kaldı.

Demokrat Parti iktidarı, büyük çiftlik sahiplerine de cömertçe yardım ediyordu. Toprak reformu da yapılmamış, bu suretle çiftlik ağalarının topraklarına dokunulmamıştı. Çeşitli memleketlerden ithal edilen köy iktisadiyatı makineleri, elverişli ödemelerle büyük çiftlik sahiplerine veriliyordu. Bu suretle ağaların toprakları daha gelirdi olmuştu. Ote yandan hükümet, bunların çıkardıkları mahsulü, dışardan getirdiği ve halka sattığı fiyattan daha pahalıya satın alıyor, aradaki fiyat farkını, işçilerden, emekçilerden ve memurlardan topladığı ağır vergilerle meydana gelen devlet bütçesinden ödüyordu. Çiftlik ağalarından hemen hemen hiç vergi alınmıyordu. Büyük tüccarlar, fabrikatörler de, hakiki gelirlerini saklayıp az gösteriyor, kazançlarına nispetle devrede kulak kabilinden vergi veriyorlardı. Hatta bazı tüccarın, işverenlerin ödediği yıllık vergi, bir işçinin, oadacın ödediği vergiden daha azdı. Yapılan hesaplara göre, büyük tüccarlar, fabrikatörler, avukat, doktor ve benzeri gibi serbest meslek sahipleri, hakiki kazançlarını saklamak suretiyle her yıl, ödenmemiş, kaçırılmış vergi şeklinde devleti üç milyar lira zarara sokuyorlardı.

Memleketi iktisadi durgunluk hâkimdi. Devlet, mali zorluklar içindeydi. Emekçilerin iktisadi durumu günden güne kötüleşiyordu. Pahalılık almış yürümüşü. Öyle ki, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının yayınladığı istatistiklere göre, Türkiye, hayat pahalılığı bakımından dünyada Brezilyadan sonra geliyordu. Aynı zamanda iktisadi gelişme bakımından en geri kalmış memleketler arasındaydı.

Yoksul köylüler hızla proleterleşiyorlardı. Küçük çiftçilerin toprakları, kırsal yolu ile gitgide daha da küçülüp parçalanıyordu. Bunun sonucu olarak az topraklı köylülerin büyük bir kısmı kendi topraklarıyla geçinemeye hale geliyor, bir kısmı da tamamıyla topraksız kalıyordu. Büyük çiftliklerin makineleşmesi yüzünden köylerde işsizlik daha da artmıştı. Topraksız köylüler, ırgatlar, akın akın büyük şehirlere giderek iş arıyor, bu da zaten küçük olan işçi gündeliklerinin daha da küçülmesine yol açıyordu.

¹ „Yön“, 4 nisan 1962.

Pek methedilen amerikan yardımı, Türkiye'nin Birleşik Amerika'ya bağlanması, askerî bloklara sokulması, memleketi boğazına kadar borçlandırmıştı. 1950—1960 yılları arasındaki dış borçlar, 15 milyar türk lirasını aşmıştı. Yani devletin bir yıllık bütçesi tutarından fazlaydı. Türkiye'nin Batılı mütefikleri, Türkiye'yi her yıl devlet bütçesinden bu borçların bir kısmını ödemeye mecbur etmişlerdi. Esasen yardımların hemen hemen yarısı, şu veya bu şekil altında „yardım“ borçlarının ödemesine ayrılıyordu. Fakat faizleriyle birlikte borçlar gitgide kabarıyordu. „Amerikan yardımı“nın zararları ölçülemeyecek derecede büyüktü. Amerikalılar „yardımlarıyla“ Türkiye'yi o hale getirmişlerdi ki, artık, yardımımsız ne devlet olarak iş görebiliyor, ne de bütçesi, masrafları karşılayabiliyordu. Sözü kısası, bu yardımlar, bu askerî paktlar, Türkiye'yi, tamamiyle Birleşik Amerika ve diğer bazı Batılı devletlere bağlı bir memleket durumuna sokmuşlardı. Türkiye, derin bir iktisadi bunalım (buhran) içindeydi. Bu da şiddetli bir siyasi bunalıma yol açmıştı.

Demokrat Parti iktidarı zamanında siyasi bunalım daha 1955 yılında belirdi. O yıl artık açıkça anlaşıldı ki, Demokrat Parti, rejimi demokratikleştireceğine, sendika hareketine serbestçe çalışma imkânları sağlayacağına, toprak ve vergi reformları yapacağına dair seçim öncesi yaptığı vaatlerin hiçbirini gerçekleştirilmeyecekti. Zira bu Parti, iktidara gelebilirdi memleketi terörcü polis rejimi kurmuş, dış politikada bağımsızlığı tamamiyle elden kaçırmıştı. Memleketin milli bağımsızlığı, Türkiye halkının milli şerefi, dolar karşılığında amerikan emperyalistlerinin elinde oyuncak olmuştu.

7. Demokrat Partiye karşı muhalefetin artıp şiddetlenmesi, üniversite öğrencileriyle genç subaylar arasında galeyana—22 Mayıs 1960 devrimi

Antidemokratik rejim, Anayasamın ayaklar altına alınması, halk yığınlarının yaşayış şartlarının durmadan fenalaştırılması, milli egemenliği dolar karşılığında kısım kısım amerikan emperyalistlerine satılması gibi olaylar, memleketteki muhalefeti hızla artırıp kuvvetlendirmişti. Burjuva basınının büyük bir kısmı hükümeti şiddetle tenkid ediyordu. İşçi sendika hareketi içinde, hele üniversite öğrencileriyle gençler arasında muhalefet gitgide çetinleşiyordu. Türk aydınlarının büyük bir çoğunluğu, Demokrat Parti iktidarının Atatürk prensiplerine ve memleketin milli menfaatlerine ihanet etmekle suçlandırıyordu.

1950 ve 1954 seçimlerini ekseriyetle kazanmış olan Demokrat Parti, 1955 ten itibaren burjuva çevrelerinde bile itibarını kaybetmeye başladı. Tıpkı iktidardan düşmesine yakın yıllarda Cumhuriyet Halk Partisinde olduğu gibi, Demokrat Partinin yönetim kadrosu arasında da çözümler, ayrış-

malar başladı. Demokrat Parti yöneticilerinden büyük bir grup, millet vekilleri, bakanlar, 1955 yılında bu partiden ayrılarak, „Hürriyet Partisi“ni kurdular. Bu yeni burjuva partisi Demokrat Partinin bazı vilayet teşkilâtlarına da kendine çekti.

Demokratik ve ilerici siyasi parti ve teşkilâtlarının yasak edilmesi yüzünden ilerici kuvvetler arasında derin bir hoşnutsuzluk hüküm sürüyor ve muhalefet gitgide şiddetleniyordu. Bu durumdan ve Demokrat Partinin geniş çevreler arasındaki nüfuzunun azalmasından faydalanan Cumhuriyet Halk Partisi, 1950 yılı yenilgisinin intikamını almak için hazırlıklarını artırdı. Ve her iki büyük burjuva partisi arasında iktidar için yapılagelen kordöğüşü çetin bir safhaya girdi. Siyasi bir partiden yoksun bulunan demokratik, ilerici kuvvetler de, Bayar — Menderes rejimine karşı mücadelelerinde, önceleri kendisine karşı savaş yürüttükleri Cumhuriyet Halk Partisini desteklemeye koyuldular. Demokratik ve ilerici kuvvetlerin her iki burjuva partisine karşı tutumlarını yazar ve gazeteci Aziz Nesin, 1956 da dünya mizah hikâyecileri arasında birincilik mükâfatını kazandığı zaman kendisine tebrik telgrafı gönderen CHP'nin o zamanki Genel Sekreteri Kasım Güleke verdiği cevapta açıkça belirtmiştir. Aziz Nesin, bu cevabında şöyle diyor: „Ben kutlanmamızın sebebini biliyorum. Şimdi, sizin muhalifiniz olan Demokrat Partiyi tenkid eden yazılar yazıyorum da ondan. Tekrar iktidara gelerseniz, sizi de tenkid edeceğim. Beni o zaman da tebrik ederseniz, size ancak o vakit teşekkür edeceğim.“

Bilhassa üniversite öğrencileriyle subaylar arasında Demokrat Parti iktidarına karşı şiddetli bir muhalefet hüküm sürüyordu. Üniversiteler, bunu açıkça ortaya koyabiliyorlardı. Fakat subaylar böyle bir imkândan mahrumdular. Bu durum karşısında genç subaylar gizli ihtilâl grupları kurmaya başladılar. İlk gizli subay grupları, 1954 te İstanbul ve Ankara kuruldu. Yavaş yavaş kara ve hava kuvvetlerinde, daha sonra da deniz kuvvetlerinde kümeler meydana getirildi. Gizli subay teşkilâtı, memleketi felâket uçurumuna getirmiş ve artık kanunî bir iktidar olmaktan çıkmış bulunan Bayar—Menderes hükümetini askerî kuvvetlerin yardımıyla devirmek için hazırlanıyordu.

Memleketin hemen hemen bütün demokrat ve ilerici aydınları, genç subaylar, üniversite öğrencileri, gençlik artık halk arasında dayanağı kalmıyan, mesulüğünü kaybeden, hükümetlikten çıkmış, kaba, sert bir diktatörlüğe sapsmış olan Bayar—Menderes gürhuna karşı kâh basında, kâh beyannamelele, kâh yürüyüşlerle nefretini belirtmeye başladı. Menderesçiler, başındaki muhalefet seslerini susturmak için gazeteleri kapatıyor, gazetecileri hapse atıyordu.

28 nisan 1960 ta İstanbulda onbinden fazla üniversite öğrencisi ve gençlik teşkilâtlarından gençler, coşkun bir miting yaptılar, „Hürriyet Hürriyet!“ diye haykırarak caddeleri dolandırmaya çıktılar. Bayar ve Menderes gençlerin üzerine polis ve cadında kuvvetlerini saldırdı. Beyazıt meydanında

çarpışmalar oldu. Gençlerin üzerine ateş edildi. Olanlar, yaralananlar oldu. 29 nisan 1960 ta Ankara da büyük gençlik nümayişleri yapıldı. Siyasal Bilgiler Fakültesini bir isyan kalesi haline getiren gençler üzerine polisler ve askerî kuvvetler tarafından ateş edildi. İzmirde, Bursada ve diğer bazı şehirlerde de gençlik nümayişleri oldu.

Hükümet, artık ipin ucunu kaçırmıştı, duruma hâkim olamıyordu. İstanbul, Ankara ve İzmirde sıkı yönetim (askeri idare) ilân etmiş, fakat bundan da bir fayda sağlayamamıştı. Sıkı yönetim komutanlıklarında da gizli subay teşkilâtın adamları ve Menderes idaresinin düşmanları vardı. Hükümet, üniversiteleri kapattığı halde, üniversiteler, üniversite dışı gençlerle birlikte hükümet aleyhtarları nümayişlerine devam ediyorlardı. Üniversitelerine gösterilerine katılanlar arasında çeşitli siyasi akımların taraftarları vardı: Cumhuriyet Halk Partisinin gençlik kolu mensupları, milliyetçiler, gizli Komünist Partisinin sempatanları v. s.

Hükümet, 1 mayıs günü sokağa çıkma yasağı koydu. O gün İstanbulda, NATO Konseyinin toplantıları başlayacaktı.

NATO cu devletlerin dışişleri bakanları İstanbulda bulunuyorlardı. Hükümet, NATO konseyi (saveti) toplantılarının yapılacağı binanın etrafını tanklarla, motorlu ve piyade askerî birliklerle muhafaza altına aldı. Fakat bütün yasaklara ve bu tedbirlere rağmen, küçük gruplar halinde gelip orada toplanan binlerce genç, asker kordonunu yarakar. NATO konseyinin toplantı yapmakta olduğu binayı sardı ve „Hürriyet! Hürriyet!“, „İstifa, İstifa!“, „Kahrolsun Menderes!“ diye haykırmağa başladı. Gençler dağılduktan sonra yabancı gazetecilere bir beyanat veren o zamanın dışişleri bakanı Zorlu, nümayiş yapanların göya komünist gençler ve işçiler olduğunu, gösterilerin komünistler tarafından tertip edildiğini bildirdi.

21 mayısta, Ankara Harb Okulu öğrencileri de, başlarında 100 den fazla subay olduğu halde, Ankara da bir protesto yürüyüşü yaptılar. Hükümet, onlara karşı gösteri sırasında sert tedbirler almaya cesaret edemedi. Ancak nümayiş bittikten sonra Celâl Bayarın teklifiyle, nümayiş yapan Harb Okulu öğrencilerine karşı en şiddetli tedbirler alınması görüşüldü.

Hükümet aleyhindeki bu gençlik gösterileri, askerî bir devirme hareketi için şartları olgunlaştırmıştı. Ve bu askerî devrim, 27 mayıs 1960 sabahı, erken saatlerde, gizli subay teşkilâtının komutası altında, ordu tarafından, Ankara ve İstanbulda yapıldı. Her iki şehirdeki tank birlikleri ve Ankara'daki Harb okulu öğrencileri, sabaha karşı önemli merkezleri işgal ettiler. Bayar, Menderes, bütün bakanlar, Demokrat Parti milletvekilleri, polis müdürleri, Menderes hükümetine bağlı yüksek memurlar sabaha karşı tutuklandı.

Askerî devrimden sonra, „Millî Birlik Komitesi“ idare başına geçti. General Cemal Gürselin başkanlığındaki „Millî Birlik Komitesi“nde 38 subay vardı.

27 MAYIS DEVİRİM HAREKETİNİN KARAKTERİ
İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİNE TESİRİ

1. 27 Mayıs Devriminden sonraki siyasi bunalım. Yeni askerî devrim tecrübeleri. İlerici kuvvetlerin ve işçi sınıfının 27 Mayıs Devrimine karşı tutumları

Türkiyede bir devrim, bir ihtilâl olarak vasıflandırılan 27 Mayıs Askerî Devrim¹ hareketinden sonra Türkiye'nin iç siyasetinde bazı yenilikler başladı. Ve bu yenilikler, işçi ve sosyalist hareketine de tesir etti.

Millî Birlik Komitesi, 27 Mayıs sabahından itibaren Türkiye halkına hitaben bildiri, beyannameler, emir-nameler yayınlamaya koyuldu. Bunlarda, demokratik rejim kurulacağı, yeni bir anayasa hazırlanacağı, iktisadi, sosyal, kültürel reformlar yapılacağı, iktidarın seçim yolu ile sivil idareci-lere teslim edileceği bildiriliyordu.

Dış politika sahasında, NATO ya, SENTO ya ve Menderes zamanında emperyalist devletlerle imzalanmış bütün anlaşmalara bağlı bulduklarını sık sık belirtiyorlardı. Demek ki, dış politika alanında esaslı değişikliğe taraftar değildiler.

„Millî Birlik Komitesi“ adını alan gizli subay teşkilâtı, sadece Demokrat Parti iktidarını devirmek için harekete geçmiş ve 27 Mayıs Devrimini yapmıştı. Peki sonra ne olacak? Memleketin ekonomik, sosyal, politik alanlarında programları neydi? Devrimi yapan subayların, tek bir çalışma programları olmadığı çabucak anlaşıldı. Sonradan, bu subaylar, önceden tek bir program hazırlanmış olduklarını kendileri de açığa vurdular.

27 Mayıs Devriminden sonra Demokrat Parti kapatıldı. Diğer siyasi partilerin de kısa bir zaman için faaliyetleri durduruldu. Yalnız Demokrat Parti iktidarını bakanları, milletvekilleri, ağır suçlar işlemiş olan subaylar, po-

¹ Devrim sözcüğü „prevrat“ karşılığı kullanılmıştır (çeviren).

lisler ve sivil memurlar, Menderes hükümetlerinin suç ortakları mahkemeye verildi. „Yassı ada davası“ adıyla tarihe geçen Yüce Divanda Demokrat Parti iktidarının yalnız bazı suçları üzerinde durdu. Bunların da belirlenmiş suçları: iç politika alanında Anayasayı hiçe sayıp ayaklar altına alması, nümayiş yapan gençlere ateş açması, Cumhuriyet Halk Partisinin yönetmenlerini öldürtmeye ve kanunsuz yollardan bu partiyi dağıtmaya çalışması, devlet paralarını kendi ceplerine indirmeleri, çeşitli dalavereler yapmaları...

Fakat Demokrat Parti hükümetlerinin, dış politika alanında işledikleri ağır suçların, anayasaya aykırı davranışlarının hiçbirini ele alınmadı. Halbuki bunlar pek çoktur: Parlamentodan habersiz Türkiyeyi Korede harbe sokmak, Birleşik Amerika, Türkiye'de askerî üsler kurma, raketter yerleştirme, onbinlerce dekar araziden kendi topraklarıymış gibi faydalanma hakkı veren gizli anlaşmalar imzalamak, hem Türkiye Anayasasına aykırı, hem de memleketin devlet eğemenliğini ve millî bağımsızlığını zedeleyici, ayaklar altına alıcı suçlardı. Amerikan emperyalistleri, Türkiye'de kendilerine verilen topraklardaki üslerden casusluk balonları „U-2“ uçakları havalandırarak Sovyetler Birliğine gönderiyor, 1958 Irak ihtilâli sırasında bombardıman uçaklarıyla İraka Lübnana saldırıya geçtikten sonra, Irak'ta bulunan askerî birlikleri İraki komşularıyla ilişkilerini zarara uğrattıyordu.

Yassıadada kurulan Yüce Divan, Bayar—Menderes görüşünden, iç politika alanında işledikleri ağır suçlardan bazılarının hesabını sormamıştı. Demokrat ve ilerici binlerce Türk vatandaşı, uydurma delilli şahitli mehkeme ve gizli davalarda, komünistlik propaganda ve faaliyetleriyle suçlandırılarak, ağır hapis cezalarına mahkûm edilerek, yalnızca zindanlarda çürütülmüş, sürgünlerde aç, perişan tutulmuştu. 27 Mayıs devriminden sonra, yalnız, Cumhuriyet Halk Partisi başta olmak üzere muhalefetteki burjuva partilerinin menfaatlerini korumak için Demokrat Partiyi tenkid ettiklerinden dolayı hapse atılan burjuva gazetecileri ve diğer vatandaşlar serbest bırakılmıştı. Halbuki Vatan Partisinin yöneticileri daha uzun zaman hapse kapalı tutulmuştu.

Yüce Divan, Demokrat Parti yöneticilerini ağır hapis cezalarına mahkûm etti. Eski cumhurbaşkanı Celâl Bayar, eski Millet Meclisi başkanı Refik Koraltan, eski başbakan Adnan Menderes, eski dışişleri bakan Fatin Rüştü Zorlu, eski maliye bakan Hasan Polatkan v.s. ölümlü cezasına çarptırıldı. Fakat Bayarla Koraltanın cezaları, kendileri geçmişin yaşta oldukları için, mehkeme hapis cezasına çevrildi. Menderes, Zorlu ve Polatkan astımak suretiyle öldürüldüler. Diğer suçlular da 5—15 yıl arasında hapse mahkûm edildiler. Fakat aradan geçen dört yıl içinde çoğu serbest bırakıldı.

27 Mayıs Devrimi üzerinden bir ay geçmeden Millî Birlik Komitesi içinde anlaşmazlıklar, kavgalar baş gösterdi. 38 subay, gruplara, grupçuklara bölündü, birbirlerinden çekinmeye, korkmaya başladılar. Çünkü bu subaylar, yukarıda da belirttiğimiz gibi, çeşitli görüşlere sahiptiler. Tek bir program etrafında birleşmemişlerdi. Kimisi Atatürkçüydü, kimisi neofaşizme yaklaşıyor

soven burjuva milliyetçisiydi, kimisi liberaldi, bazıları klerikalizme benzer müslüman sosyalizmi meraklıydı. Kimisi: „Biz, siyaset adamı değiliz, askeriz, Yazımcı, sadece, meşurluğunu kaybetmiş olan Demokrat Parti iktidarını devirmek, idareyi namussu ellere teslim etmek, tekrar ordudaki vazifemizin başına dönmek“ diyor. Bazısı da: „Hayır“ diyor, „şekilmiyelim. Memleketin çözümlenip düzenlenecek birçok meselesi var. Bunları demagog politikacılar halledemez. Hiç olmazsa birkaç yıl iktidarda kalamız. Gereken işleri yaptuktan sonra seçimlere gidip, parlamento hayatına girerim.“

İktidarda uzun zaman kalıp, Türkiyeyi içinde bulunduğu siyasi, iktisadi ve sosyal çıkmazdan kurtarmak isteyen grup, sonradan „Türkes grup“ ve „14-ler“ adıyla meşhur oldu. Albay Alpaşan Türkes, grupun sözcüsüydü. Öndörtler, memleket içinde propaganda gezileri yapıyor, mitinglerde görüşlerini anlatıyorlardı. İçlerinden bazıları, Türkiye'nin dış politikasını tenkid ediyor, memleketin, Amerikanın bir vilayeti haline getirilmiş olduğunu söylüyorlardı. Öndörtlerin en faallerinden olan Orhan Erkanlı, Niğdede yapılan bir toplantıda „Türkiye'nin, Amerikanın vilayeti, ayrı sömürgesi durumundan“ kurtulması gerektiğini belirtti². Ankaradaki Teknik okulunda konuşan Türkes, Türk ordusunun, Türkiye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaktan başka vazifesi olmadığını, Türkiye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumaktan başka vazifesi olmadığını beyan etti. Bu sözleriyle, Türk ordusunun Birleşik Amerika ve Natonun emrinde bulunmasına karşı olduğunu belirtmek istemişti.

Millî Birlik Komitesi içindeki gerginlik gittikçe artıyordu. Bir kısım yşreticiler subaylar, artık seçimlere bir an evvel gidilmesini ve iktidarın sivil idareciye teslim edilmesini istiyor, bunda ısrar ediyorlardı. Onlar, bu anlaşmazlıkların yeni bir devrim hareketine veya içlerinden bazılarının diktatörlüğüne yol açacağından korkuyorlardı. Hatta Türkes — Kabibay grubunun yeni bir askerî devrim hareketi hazırlamakta oldukları hakkında söylentiler bile dolmaya başlamıştı. Öndörtler, Millî Birlik Komitesinin çetki azalarını, iktidarı, halkın gözünden düşmüş olan Cumhuriyet Halk Partisine ve diğer partilere teslim ederlerse, bunun yine 27 Mayıs'tan önceki duruma dönüş olacağını söylüyorlardı.

Fakat öndörtler arasında da görüş ayrılıkları vardı. Türkesin başında bulunduğu küçük bir grup, şovnist milliyetçi, ırkçı, faşist görüşlüydü. Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı grubu ise, demokratik görüşlere sahipti, reformlar taraftarıydı.

Millî Birlik Komitesinde, iktidarı seçimlerle sivil idareye teslim etmek isteyenler çoğunluktaydı. Komite başkanı General Cemal Gürsel'e General Cemal Madanoğlu da onlarla beraberdi. Bunlar, 13 kasım 1960 günü öndörtleri tutukladılar ve derhal eçliklerde vazifelere tayin ederek memleketten uzak-

¹ Abdî İpeki ve Ömer Sami Coşar: „İhtilâlin İcyüzü“, Milliyet gazetesi, 17 Mart—nisan 1965.

² „Vatan“ gazetesi, 24 Eylül 1960.

laştırdılar. Basta İnönü olmak üzere Cumhuriyet Halk Partisi çevreleri, bu harekete memnurlukla karşılayıp desteklediler.

Öndörtlerin memleketten koşulmasından sonra, Millî Birlik Komitesi, iktidarı siyasi partilere teslim hazırlıklarına hız verdi. Yeni Anayasa hazırlıkları tamamlandı, Kurucu Meclisçe kabul edildi. Yeni Anayasa gereğince Parlamento'ya bir de Senato diye bir meclis daha ekleniyor, iki meclis haline geliyordu. Seçim hazırlıkları hızlandırılmıştı.

Şimdi ortada önemli bir mesele vardı: Demokrat Parti kapanmıştı ama, memleketin en üca köylerine kadar her tarafta geniş bir teşkilât şebekesinde toplanmış olan Demokrat Parti azaları ne olacak? Geniş köylü yığınları, hâlâ menderesçilerin din demagoglarının tesiri altında. Demokrat Partinin direkleri olan çiftlik ağaları ortada durup duruyordu. Bunlar, Cumhuriyet Halk Partisine küskündüler. Fakat en önemlisi, köylü yığınları ne olacak? Ya demokrat ve ileri görüşlü teşkilâtların tesiri içine girip te bir devrim hareketine katılırlarsa, burjuvanın hali ne olurdu? İşte bu düşüncelerle yeni burjuva partilerinin kurulmasına bir an evvel müsaade edilmesi için Millî Birlik Komitesine telkinler yapılmaya başlandı. Bu müsaade şubat 1961 de verildi. Ve bir gün içinde yeni on siyasi partinin kurulduğu ilan olundu. Bunların en büyüğü Adalet Partisiydi. Kapatılan Demokrat Partinin devamı mahiyetindeydi. Bayar ve Mendereslerle hapse düşmemiş olan eski Demokrat Parti yöneticilerinin çoğu bu partiyi geçivermişti. Aralarında, 27 Mayıs Devriminden önce şu veya bu sebepten bakanlıktan ayrılmış kimseler, 1957 seçimlerinde seçilememiş eski milletvekilleri, Demokrat partinin vilayeti ve kaza yöneticileri, çiftlik ağaları, vurguncu ticarlar v.s.-ler vardı. Kısacası, Demokrat Partinin memleketteki teşkilâtının hemen hemen hepsi, sadece „Demokrat Parti“ tabelasını kaldırıp, onun yerine „Adalet Partisi“ tabelasını astılar. Ancak pek azı yeni kurulan „Yeni Türkiye Partisi“ne geçti.

Demokrat Parti kapatılmış, elebaşlarından birçok hapse atılmıştı. Fakat bu partinin köylüler ve esnaf arasındaki tesiri hâlâ yaşıyordu. Bunun en başta gelen nedenlerinden biri de, 27 Mayıs Devriminden sonra vad edilen iktisadi ve sosyal reformların yapılmaması olmasındı. Toprak reformu yapılmadığı için çiftlik ağaları iktisadi dayanaklarını muhafaza ediyor, topraksız ve az topraklı köylülere istediklerini yaptırabiliyorlardı. Yani, geniş köylü yığınları üzerinde tam bir iktisadi ve siyasi hâkimiyet sahibiydiler. İşte bu Bayar — Menderes taraftarı ağalar, şimdi Adalet Partisine geçmişlerdi. Bittabii, milyonlarca köylü de peşlerinde sürüklenmişlerdi.

Demokrat Parti iktidarının nimetlerinden bol bol faydalanmış olan büyük burjuvazinin büyük bir kısmı da Adalet Partisinin ön safında sıralanmıştı. Dinci karakuvvet, aşırı sağcı turancılar, ırkçılar, faşizm taraftarları da Demokrat Partinin yerini alan, mirasına konan bu partide kümeleşmişlerdi.

Ekim 1961 de işte bu şartlar içinde Millet Meclisi ve Senato seçimleri

yağıldı. Seçim sonucu birçok kimseyi hayrete düşürdü. Çünkü onlar, 27 Mayıs'tan sonra itibarı artmış olan Cumhuriyet Halk Partisinin ezici bir çoğunluk elde edeceğini sanıyorlardı. Halbuki Adâlet Partisi, Menderesçi çiftlik ağalarının ve tüccar burjuvazisinin yardımıyla Senatoda birinci, Millet Meclisinde de CHP'den sonra ikinci yeri almıştı. Hiçbir parti, Parlamento'da, tek başına hükümet kurabilmek için gerekli olan çoğunluğa sahip değildi. Bu yüzden, hiç te arzu edilmediği halde, koalisyon (karma) hükümet kurmak zorunluğu ile karşı karşıya kaldılar.

1961 yılı seçimlerinden sonraki devre, dâimi siyasi istikrarsızlık devresi oldu. Sık sık kabine (hükümet) bîhranları patlak veriyordu. Yalnız dört yıl yakın bir süre içinde dört koalisyon hükümeti değişti. Aralarında iktidar ve üstünlik kavgası yapan burjuva partilerinden kurulan bu hükümetler, memleketin çözüm bekleyen önemli ve geciktirilemez meselelerini halledemedi durumda değildiler. Esasen, sosyal ekonomik reformlara yanaşmıyorlardı da.

Bu durum, geniş halk yığınları arasındaki hoşnutsuzluğu gittikçe artırıyordu. Emekçiler, aydınlar, üniversite gençliği, 27 Mayıs Devriminden umduklarını bulamamışlardı. Demek ki, eski Milli Birlik Komitesinden koğulan Öndörtler, uzağı görmüşlerdi: „memleketin idaresini burjuva partilerine ve onların kuracakları hükümlere teslim edersek, 27 Mayıs bir hayal olacaktır“ dememişler miydi? Bazı milliyetçi burjuva aydınları arasında, Öndörtlere karşı bir sempati başladı. Fakat üniversiteli gençlerle aydınların çoğu, Öndörtleri amp desteklemeye lüzum görmeden, Parlamento'ya ve Bayar — Menderes devrini tekrar geri getirmeye çalışan gericiilere, faşist-ırkçı artıklarına karşı bir kampanya açtılar. Ote yandan gericiiler de, sosyal-ekonomik reformlar istiyen, Bayar — Menderes görüşüne vatana ihanetle suçlandırmaya devam eden ve hapisten serbest bırakılmaya dileklerine şiddetle karşı koyan bütün vatandaşları komünistlikle itham ediyor. İstanbul ve Ankara'da kaba kuvvet gösterileri tertipliyor, antikomünizm havası yaratmaya çalışıyorlardı. Artık gösteriler, karşı-gösteriler, üniversiteler arasında sokak çarpışmaları sürekli bir hal almıştı.

27 Mayıs Devriminden sonraki olaylar, genç subaylar arasında da hoşnutsuzluk yaratmıştı. Çeşitli garnizonlardaki genç subaylar gizli gruplar meydana getiriyor, 27 Mayıs Devrim hareketine katılmış olan subaylardan bazıları da bunlara giriyordu. Yeni bir askerî devrim yapılabileceği hakkında söylentiler doluşmaya başlamıştı. Bu subaylar, Parlamento'yu kapatacak, burjuva partilerini dağıtacak ve vaadedilen reformları yapmak için bir askerî diktatörlük rejimi kuracaklardı.

22 Şubat 1962 gecesi, bir grup subay, komutanları altındaki askerî birliklerle Ankara'da harekete geçtiler. 27 Mayıs Devrimini yapan gizli subay teşkilâtından, Ankara Harb Okulu komutanı albay Talât Aydemir, isyancı subayların başında bulunuyordu. Askerî hava kuvvetleri, onları desteklemeydi, hükümetin tarafını tuttu. Bu hal, isyancılar arasında kararsızlık yarattı.

Hükümet emrindeki kuvvetlere ateş açtırmaktan çekindi. Hükümetle isyancılar arasında müzakereler başladı. Nihayet, anlaşmaya varıldı. Buna göre, isyan hareketine katılan subaylar, askerî birlikler garnizonlarında, Harb Okulu öğrencileri okullarına dönecek, hükümet hiçbirini tutsak etmeyecek, mahkemeye vermeyecekti. Talât Aydemir ve diğer isyan yöneticileri emekliye ayrılacak, bir daha böyle işlerle meşgul olmayacaktı.

Fakat çok geçmeden, Talât Aydemir ve arkadaşları yeni bir askerî isyan hazırlığına giriştiler. Öndörtler de artık Türkiye'ye dönmüşlerdi. Aydemir, Türkeş başta olmak üzere Öndörtlerden bazılarıyla gizli görüşmeler yaptı.

21 Mayıs 1963 te, yine Talât Aydemir'in idaresi altında, Ankara'da yeni bir askerî devrim teşebbüsü yapıldı. Hükümet, bu sefer, kendine sadık askerî kuvvetlerle hücumla geçti. Çarpışmalarda ölenler, yaralananlar oldu. Ve isyan, birkaç saat içinde bastırıldı. İsyan katılan 100-den fazla subay ve Ankara Harb Okulunun hemen hemen bütün öğrencileri tutuklanıp askerî mahkemeye verildi. Isyan hareketinin yöneticilerinden yedisi ölümlü cezasına mahkûm edildi. Fakat bunlardan yalnız ikisinin, Talât Aydemir ile Fethi Gürcannın ölümlü cezaları tasdik olundu ve bunlar idam edildi.

Başarısız kalan her iki askerî isyan hareketinin de hedefi, Parlamento, hükümet ve burjuva partileriydi. Hükümeti devirmek, Parlamento'yu dağıtmak, burjuva partilerini kapatmak ve ondan sonra ekonomik ve sosyal reformlara başlamaktı. Fakat her iki isyan hareketi de, küçük bir subay grubunun dar çevresi içinde kalmıştı. Bunlar, geniştir bir halk yığınının desteğinden, yeni sosyal dayanaktan, açık bir ideolojiden ve belirli bir programdan mahrumdular. Bu yüzden de aydınlar, üniversite öğrencileri, emekçi yığınları ve işçi sınıfı tarafından desteklenmiyorlardı. İlerici aydınlar, Türkiye işçi sınıfının yanık çevreleri, belirli bir ideoloji ve programa sahip olmayan bu subayların, iktidarı ele geçirdikleri takdirde, profesyonel askerî diktatörlük kuracaklarından endişe ediyorlardı. Böyle bir diktatörlük, bütün vatandaş hak ve hürriyetlerini ortadan kaldırılabilir, yeniden aktifleşmiş olan işçi-sosyalist ve ilerici-demokratik harekete ağır bir darbe vurabilirdi. Esasen, askerî isyan hareketinin bazı yöneticileri, soven milliyetçi-faşist eğilimli kimselerdi. Örneğin, 21 Mayıs 1963 askerî isyan hareketinin hazırlıklarına katıldığı halde sırf liderlik meselesinde aralarında bir anlaşmaya varılmadığı için isyan teşebbüsünü uzaktan izlemiş olan albay Türkeş, ırkçı-turancı-faşist hareketinin faal elemanlarından biriydi, 27 Mayıs Devriminden sonra da diktatörcü tutumu ile tanınırdı.

Bütün bu sebeplerden dolayı Türkiye'deki ilerici kuvvetler, hükümeti ve burjuva partilerini desteklemedikleri gibi, isyancı subayların tarafını da tutmadılar.

Ote yandan burjuva partileri, yeni bir 27 Mayıs'tan, yeni bir Yassıada mahkemесinden korkarak, aralarındaki iktidar mücadelesini, hırzırı bir tarafa

hırakıp, hükümetin etrafında sınıksız birleştiler. İçlerinden hiçbirisi isyancı subayları desteklemedi.

Fakat başarısız kalmış olmalarına rağmen, her iki isyan teşebbüsü de, hükümetin ve burjuva partilerinin prestijine ağır bir darbe indirdi.

Esasen onlar da, güttükleri politika ile, 27 Mayıs Devrimini bir hayli baltalamışlar, devrim diye ilân edilen bu hareketi devrim (prevrat) durumundan dondurup bırakmışlardı. Hâkim burjuva sınıfının bir grubu iktidardan atılmış, yerini öteki grup almıştı. İktisadi ve içtimai reformlar yapılmamış, feodalizm artıklarının katışık bulunduğu gelişmemiş türk burjuva toplumunun ne devlet idaresinde, ne siyasi düzeninde, ne ekonomik ve sosyal yapısında hiçbir değişiklik olmamıştı.

27 Mayıs Devrimi, antiemperyalist bir hamle de yapamadı. Türkiye yine, saldırgan NATO askerî bloku içinde emperyalist-koloniyalist kuvvetlerin mütefevvi olarak kaldı. Birleşik Amerika'ya bağımlılığını dış politikasının temeli olarak devam ettirdi.

27 Mayıs Devriminden iktisadi ve siyasi kuvvetleri hiçbir zarara uğramadan kurtulan türk kapitalist-çiftlikçi burjuvazisi, 15 ekim 1961 seçimlerinde parlamento'yu yine eline geçirdi. Gerek Millet Meclisi, gerekse Senato, tamamıyla burjuvazinin ve büyük çiftlik sahiplerinin temsilcileriyle doldu. Türkiye halkının yüzde 80-ini teşkil eden işçi sınıfıyla emekçi köylülerin tek bir temsilcisi parlamento'ya giremedi. Çünkü işçi ve köylülerin, kendi siyasi partileriyle seçimlere katılmalarına imkân verilmedi. Böylece Parlamento (Millet Meclisi ve Senato), yeniden, tutucuların (muhafazakârların), statükocuların hâkimiyeti altına düştü. Bunlar, emekçilerin menfaatlerine uygun reformlara karşıyorlar, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişmesini sağlayacak yeniliklerin yapılmasını istemiyorlardı. Çünkü böyle reformların yapılması, kendi çıkarlarına elverişli değildi. Bunun için de reform tasarılarını savsalarıp durdular. Reformlar yapılmayınca da, Türkiye'nin gelişmesini köstekleyen engeller ortadan kaldırılmadı. Sosyal gelişmeler (ziddiyetler) daha da artıp şiddetlendi. Birleşik Amerika'ya ve NATO'ya bağlılık, milli menfaatlerin Batı emperyalist bloku menfaatlerinin emrinde tutulması gibi dış politika faktörleri, Türkiye'deki iktisadi ve siyasi zorlukların belli başlı sebepleri olmaya devam etti.

Fakat bilhassa 1964 ten sonra, işçi sınıfı ile ilerici aydınlar, üniversite gençliği ve genç subaylar arasında antiemperyalizm hareketi hızla kuvvetlendi. Bu hareket ve Türkiye'nin bir çıkmaza sürüklendiği bulunması, burjuva partilerini, dış politika alanında emperyalist kuvvetlerle bağlarını biraz gevşetmeye, bağımsız bir dış politika yönünde hafif bir manevra yapmaya, Sovyetler Birliği başta olmak üzere komşularıyla yeniden iyi komşuluk ilişkileri kurmaya zorladı.

2. 27 Mayıs Devriminden sonra işçi sınıfının durumu. İşçilerin yaşayış ve emek şartları. Sendika hareketi ve grev mücadeleleri

27 Mayıs Devriminden sonraki yıllarda Türkiye işçi sınıfında sayı bakımından hızlı bir artış oldu. Bunun belli başlı sebebi, proletarleşen toprak ve az topraklı köylülerin akın akın büyük şehirlere gelip yerleşmeleridir. 1965 yılı istatistiklerine göre Türkiye'de sanayi işçilerinin sayısı bir milyon 650 bin kişiye yaklaşmıştı. Bunların yalnız yarım milyon kadarı ihtisası ve yarı ihtisalı işçilerdi. Geri kalan bir milyonu her işte çalışan umumi işçiydi. Ziraat işçileri, ırgatlar, bir milyonu buluyordu.

1962 yılı istatistiklerine göre ise, c. yıl Türkiye'de 15—65 yaş arasında 15 milyon 700 bin işe yarar insan vardı. Bunların 12 milyon 740 bin işe çalışıyordu: köy iktisadiyatında (az topraklı ve topraksız), 9 milyon 860 bin (yüzde 77.4). Sanayide bir milyon 250 bin (yüzde 8.8). Geri kalanlar memur ve diğer mesleklerdendi. Bir milyon 450 bin kişi, öğrenci, asker, ev kadını ve mahpuslu. Bir milyon 500 bin kişi de işsizdi.¹ Türkiye'de işsizlik son yıllarda aralıksız olarak artıyor ve büyük bir sosyal problem haline alıyordu.

Türkiye hükümeti bu işsizliği önlemek için tek çareyi, Batı Avrupa'ya işçi ihracında buldu. Eylül 1961 den 1965 yılına kadar yalnız Batı Almanya'ya 120 bin türk işçisi gönderildi. Binlerce işçi de Belçika'ya, Hollanda'ya, Avusturya, Fransa ve İsviçreye yollandı. 1965 yılı ortalarında, Avrupadaki türk işçilerinin sayısı 200 bine yaklaştı.

27 Mayıs Devriminden sonraki yıllarda Türkiye işçilerinin yaşayış ve iş şartlarında hiçbir değişiklik olmadı. Aksine, işsizler ordusunun durmadan çoğalması, hayat pahalılığının artması, buna karşılık gündeliklerin düşük olması yüzünden işçi sınıfının durumu daha da fenatlaşmıştı. Türkiye işçileri, genellikle, geçeköndü adı verilen, her türlü sağlık şartlarından mahrum kulübelere otururlar. Ankaralıların yüzde 45-i, İstanbulluların yüzde 21-i, İzmirliilerin de yüzde 18-i geçeköndüler barmır. Adana, Bursa gibi diğer büyük şehirlerde de geçeköndüler binlerce. Çünkü bu şehirlerde ev kiralari o derecede ateş pahasındadır ki, bir işçi, şehirlerin merkezlerinde veya modern mahallelerinde ortahalli bir evde oturmaya kalkışsa, bir aylık kirasını ödeyebilmek için birkaç ay yalnız bir kira için çalışması gerekecektir.

27 Mayıs Devriminden sonra Türkiye işçileri, halk ve menfaatlerini korumak ve yeni haklar elde etmek için seslerini daha fazla yükseltmeye, daha teşkilâtli bir halde mücadele etmeye koyuldular. İstanbul işçileri, 31 aralık 1961 de 150 bin kişinin katıldığı muhteşem bir miting yaptılar. Türkiye işçi

¹ „Akşam“ gazetesinin 12, 18, 19, 20, 21, 22 ve 25 mart 1964 tarihli sayılarında.

hareketi tarihinin en büyük mitingiydi bu. 29 vilayetteki sendika teşkilatlarından da 5000 delege gelmişti. Böylece, mitingte, Türkiye işçi sınıfı temsil ediliyordu. Aynı zamanda İstanbul caddelerinde gösteri yürüyüşü yapan 150 bin işçi, demokratik hak ve hürriyet, sosyal adalet, işsizliğe ve pahalılığa karşı radikal tedbirler, gündeliklerin yükseltilmesi, yaşayışı ve iş şartlarının iyileştirilmesi gibi isteklerde bulundular. Taşkınlıkları plâkattardaki lozunglarla kapitalist sömürücülüğünü protesto ettiler.

Grev hakkı, sosyal adalet, işçi sendikalarına serbestçe faaliyet istekleri, 1961 yılında İzmir, Ankara, Zonguldak, Eskişehir, Afyon Karahisar, Denizli, Nazilli v. s. gibi şehirlerde yapılan kalabalık miting ve gösterilerde de heyecanlı ortaya kondu.

3 Mayıs 1962 de Ankara caddelerinde 7000 işçi işsizliğin önlenmesi için bir gösteri yürüyüşü yaptı. Yalınayak, başkacak, yarı çıplak, perişan işçiler, Parlamento önüne vardılar. İşçilerin isteklerine kulak asmayan burjuva partilerini, onların milletvekili ve senatörlerini şiddetle protesto etmek için Parlamentoya girmek istediler. Fakat polisler ve askerler tarafından durduruldular. Ancak bir işçi heyeti içeri girmeye ve nümayişçilerin isteklerini yazılı olarak vermeye muvaffak oldu. 30 kadar işçi, gösteriyi önyayak olmak suçlandırılarak tutuklandı.

Mitingler, gösteriler devam ediyordu. Hükümet ve burjuva partileri, işçi toplantılarını önlemeye muvaffak olamayacaklarını anlayınca, sendikalarındaki ajanları vastasıyla, bunlara antikomünist mitingleri karakteri vermeye çalıştılar. Fakat bu cabaları istedikleri sonucu vermedi. Kapitalist sömürücülüğünü ve burjuva partilerinin protesto eden yüzlerce şiar arasına, tek tük antikomünizm lozungu ve işçilerle kapitalistlerin bir bütün teşkil ettiklerini, sınıf ayrılığı bulunmadığını belirten şiarları karşıyordu. Bunları taşıyanların da kapitalistlerden ve işçi aleyhtarları, profesist teşkilâtlardan para aldıkları anlaşılır gazetelere yazılıyordu.

"Türk-İş'in Seyfi Demirsoy ve benzeri gibi yöneticileri, işçilerin dikkatini kendi problem ve isteklerinden uzaklaştırmak maksadıyla, aralık 1963 te, Ankara'da işverenlerin yardımıyla de, antikomünist işçi miting'i" tertipleddiler. Gazetelerin açıkladığına göre, Türkiye'nin en büyük kapitalisti, milyoner Vehbi Koç başta olmak üzere birçok kapitalist, antikomünist işçi miting'i'nin şaşaalı geçmesi için bol keseden para yardım yapmışlardı. Koç, mitingde civar vilayetlerden işçi getirtilmesi için yüzlerce otobüs ve kamyonunu Demirsoyların emrine vermişti.

Mitingte burjuva partilerinden, kapitalist ve çiftlik ağası milletvekilleri nutuklar söylediler. Sözlerine "işçi kardeşler" diye başlayıp, mensup oldukları partilerin, işverenleri olduğu kadar işçilerin menfaatlerini de aynı eşitlik ve titizlikle müdafaa ettiğini şatafatlı cümlelerle, yirtına yirtına anlatmaya çalıştılar. Nutuk almalar tamamlandıktan sonra, miting'i tertipliyen Demirsoy, işçileri ve işçi kılığında girmiş polis ajanlarını, mevcut rejimi koruyacaklarına,

komünizme karşı savaşacaklarına dair andıçtırttı. Tabii, işçi kılığındaki polis ajanlarının sesleri çıncın ötüyordu.

Bu "antikomünist işçi miting'i"ne, olanca gayretlere rağmen ancak iki üç bin işçi toplanabilmişti. Burjuva gazetelerinin de acı acı hıfraf ettikleri gibi, miting hiç te beklenen sonucu vermedi. Halbuki şatafatlı olabilmeleri için hükümet te elinden gelen yardımı esirgememiş, devlet radyosu bir hafta boyunca propagandasını yapmış, mitingte çekilen nutukları nakletmişti.

Bütün kandırmalara ve vaatlere rağmen birçok işçi sendikası, miting'i katılmayı reddetmiş, bu miting'i tertipliyenlerin Türkiye işçileriyle hiçbir ilişkileri bulunmadığını beyannamelele ilân etmişlerdi.

Grev hareketi de yeni yeni hamlelere yapıyordu. İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kayseri v.s. şehirlerde işçiler, haklarını elde etmek için sık sık greve başvuruyorlardı. İstanbulda amerikan-türk kapitalistlerinin "Kavel" fabrikasında 1963 yılının mart ayında başlayan grev 36 gün devam etti ve işçilerin zaferiyle sonuçlandı. Grevde, fabrikanın bütün işçileri katıldı, işçilerinden bir tek grev kırıcı çıkmadı. İşçiler, karıları ve çocukları, gece gündüz fabrika etrafında nöbet beklediler, fabrika sahiplerini içeri sokmadılar. Polisle çarpışmalar oldu. Birçok işçi tutuklandı. Bütün Türkiye işçileri, halk aydınları ve üniversite öğrencileri "Kavel" işçileriyle kardeş dayanışmasında bulundular. Şairler, yazarlar, grevcilerin kahramanlıklarını öven şiirler, hikâyeler yazdılar; gazeteciler bu kahramanlığı röportajlarıyla aktarıyorlardı.

Türkiye işçileri, uzun mücadelelerden sonra, 1963 yılında grev ve kolektif sözleşme hakkını elde etmeye muvaffak oldular. Kanun, 20 Temmuz 1963 te Parlamento'da kabul edildi. Gerçi grev hakkı birçok şarta bağlanmış, bazı hallerde kullanılmaz hale sokulmuştu. Buna rağmen, memleketin hüküm süren bugünkü şartlar gözönünde bulundurulursa, Türkiye işçi sınıfı için büyük bir başarıydı.

Grev kanunu yürürlüğe girdikten sonra grev hareketi daha da genişleyip, kuvvetlendi. Temmuz 1963 te Adana'da 900 firm işçisi işçilerinin sekiz saat olmasını sağlamak için grev ilân ettiler, protesto gösterileri yaptılar. Aralarından 17-si tutuklandı. Kasım 1963 te İstanbuldaki "Bozkurt" tekstil fabrikasından 1200 işçi greve başladı. Grevcilere karşı askeri kuvvet gönderildi ve 1063 işçi, mahkemeye verildi. Yine kasım ayında İstanbuldaki "Trio" kavuçok fabrika işçileri grev yaptılar. Sendika yöneticilerinden Rıza Kuas ve Celal Beyaz, işçilerin yanına gittikleri vakit tutsak edildiler.

1964 ve 1965 yıllarında grev hareketi daha da kitlevi bir hal aldı. Mart 1964 te İstanbulda üç fabrikanın işçileri birden grev ilân ettiler. Aynı yılın aralık ayında Ankara'da inşa edilmekte olan en büyük otel kuruculuğundaki 300 işçinin grevi bir ay devam etti. Yine aynı ay İstanbuldaki "Bereç" batarıya fabrikasının 1000 işçisi grev yaptı.

Adana, Gazi Antep ve Bursa'da tekstil fabrikalarının işçileri, Kütahya'daki çini fabrikası işçileri, Ankara'da matbaa işçileri grev ilân ettiler.

Amerikan müesseselerinde, NATO'ya ait üslerin inşaatında çalışan türk

işçileri de grevler yaptılar. Buralarda grev hareketleri daha 1962 de patlak verdi. Ereğli'deki "Morison-Nadsen" amerikan kumpanyasının kuruculuk işlerinde çalışan işçiler, ilk önce greve kalktılar. Onları, NATO'ya ait İzmir civarındaki Çiğli askeri hava üssü ile Adana yakınındaki İçerik askeri hava üssünde çalışan işçilerin grevleri izledi. Ereğli'de "Morison-Nadsen" amerikan kumpanyası idarecilerinin kanunsuz muamelelerini protesto etmek üzere, binlerce işçi tarafından büyük bir gösteri ve miting yapıldı. Bunlara, Türkiye'nin birçok vilayetlerinden gelen sendika temsilcileri de katıldı.

Grev kanununun kabulünden sonra, Karadeniz kıyısındaki Trabzon, Ordu, Sinop ve Samsun bölgelerinde kurulan amerikan radar istasyonlarında çalışan türk inşaat işçileri grev yaptılar. Amerikalı subaylar, grev ilân eden işçileri atıp, onların yerine amerikan askerleri çalıştırmak istediler. Askeri Müessese İşçi Sendikası, türk kanunlarını kabaca çiğniyen bu amerikalı idarecileri şiddetle protesto etti. Yine 1964 yılının ekim ayında, İstanbuldaki amerikan askeri işe ve soğutma depolarındaki türk işçileri grev yaptılar. Amerikalı idareciler, grevcilerin yerine çalıştırılmak üzere amerikan askerlerini gönderdi. Türk işçileriyle amerikan askerleri arasında çarpışmalar oldu. Türk işçileri, amerikan askeri birliklerine gönderilecek etleri ve diğer yiyecek maddelerini gemilere yüklemeydi. Grevleri bir ay sürdü.

Aralık 1964 te Sinoptaki amerikan askeri işyerinde çalışan 300 türk işçisi grev ilân etti.

İzmitteki "Gud-Vor" amerikan-türk kavuçok fabrikasında, Butman ve Mersin Petrol rafineri fabrikalarında, İstanbuldaki "Singer" fabrikasında ve amerikan kapitaliye kurulmuş diğer müesseselerde yapılan grevler gayet iyi teşkilâtlandırmıştı.

Bu grevler sırasında işçiler, türk kanunlarına saygı göstermeyen amerikan kapitalistlerin protesto ederken, amerikan aleyhtarları gösteriler yapıyorlardı. Bu nümayişlerde sık sık: "ya kanunlarımızı saygı gösterirsiniz, yahutta memleketimizden defolup gidersiniz!" gibi lozunglar yükseltiyorlardı. Yüzde 60 amerikan, yüzde 40 türk kapitaliye kurulmuş olan "Gud-Vor" fabrikasında yapılan protesto mitinginde bir konuşma yapan sendika önderlerinden Rıza Kuas: "Memleketimizdeki yabancı işverenler, on sekizinci yüzyıl sömürgecileri gibi hareket ediyorlar. Biz, sömürgecilerle karşı kendi haklarımızı kullanmakta serbestiz!" dedi. Türk candarma birlikleri grevci ve nümayişçiler üzerine saldırdı. Bunları teşkilâtlandıranlar ve grevin yöneticileri tutsak edildi. Gerek "Singer" fabrikasında, gerekse amerikan işe depolarında ve soğutma tesislerinde grev yapan işçilere de asker ve candarma birlikleri saldırdı.

Türkiyedeki amerikan ve NATO askeri üslerinde ve amerikan müesseselerinde grev yapan işçiler, vatansever türk aydınları, üniversite öğrencileri ve birçok türk gazetesi tarafından hararetle desteklendiler.

Amerikan müesseselerinde patlak veren grevler, iki bakımdan önemliydiler. Bir taraftan, türk işçileri, bu grevlerle, çalışmak zorunda bırakıldıkları kötü emek şartlarını protesto ediyorlardı. Ote yandan açık bir politik mâna

taşıyorlardı. Türk işçileri, memleketin kanunlarını hiçe sayan amerikalıların bu küstahlıklarına dayanamıyor, grevlerini siyasi bir protestoya çeviriyorlardı. Amerikan ve NATO işletme ve üslerinde grev yapan işçiler şu isteklerde buluyorlardı: Gündeliklerinin artırılması, iş şartlarının iyileştirilmesi, amerikan işverenlerinin Türkiye kanunlarına saygı göstermeleri, sendikalara serbestçe çalışma imkânı sağlanması, sendika azası işçilere yapılan baskıya, amerikalı işverenlerle yabancı askeri idarecileri, Türkiye kanunlarına saygı göstermeye ve yaptıkları kanunsuzlukların sendikalar tarafından yerinde incelenmesine engel olmamalarını sağlamaya mecbur etmesini ısrarla istiyorlardı.

Ocak 1965 te, o zamanki Çalışma Bakanı Bülent Ecevit, ağustos 1963 — aralık 1964 tarihleri arasında yapılan grevler hakkında bilgi verdi. Bu resmi bilgiye göre, grev ve toplu sözleşme kanununun çıkmasından sonraki 17 ay içinde Türkiyede 75 işçi grevi yapılmıştı. Bunlar, topekte 1850 gün ve 195 106 emek günü tutarındaydı. Aynı devre içinde, 2924 müessesede, 391 838 işçiyi içine alan 824 toplu iş sözleşmesi yapılmıştı.

27 Mayıs 1960 tan sonra Türkiye'de en büyük işçi grevi mart 1965 te, 40 binden fazla işçinin çalıştığı Zonguldak kömür havzasında patlak verdi. Grev, 9 martta Kozlu maden ocağında başladı, oradan Karadon, Kilimli ve diğer maden ocaklarına sıçradı. 12 martta 6000 den fazla işçi, gündeliklerinin azlığını ve kendilerine ayrılan altı milyon liralık mükafatın yüksek memurlar arasında bölüşülmesini protesto etmek için nümayiş yaptılar. Hükümet, Karabük ve Adapazarı garnizonlarından, Ereğli deniz üssünden getirttiği askerleri, ikinci tümeninden iki alay ve Devrekten ağır topçu taburunu, candarma birliklerini nümayişçi madencilere saldırttı.¹ Bu saldırdı iki madenci öldü, 10 grevci ağır yaralandı. Cumhuriyet gazetesinin bildirdiğine göre, madencilere karşı yapılan bu silahlı saldırıdan sonra, 2000 kurşun kovani bulundu.² Vatan gazetesine göre askeri ve candarma birliklerinin işçilere yaptıkları saldırı, askeri hava kuvvetlerinin uçakları tarafından idare edilmişti. Gazete, şu izahatı veriyordu: "Maden havzası askeri kordon altında. Şoselerde ve dağlar-da askerler mevzi aldılar. Uçaklar uçtu. İstihsal tamamıyla durdu."³

"Yeni İstanbul", "Adalet" ve benzeri gibi gerici gazeteler, grevcilere karşı askeri birliklerin gönderilmesini haklı göstermek için, grevin, "komünistlerin kışkırtmasıyla yapılan bir işçi isyanı" olduğunu yazıyorlardı. Olaylar sırasında Zonguldaga giden işçileri bakam İsmail Hakkı Akdoğan, işçilere hitaben yaptığı bir konuşmada grevin "bir komünist kışkırtması" olduğunu söyleyince işçilerin şiddetli protestosu ile karşılaştı ve susturuldu.

Madencilere, grevi asker ve candarma ile kana boyayan hükümeti, işçilere karşı daima insanlık dışı muamelede bulunan, işçileri hayyan yerine koyan

¹ "Akşam" gazetesi, 14 mart 1965.

² "Cumhuriyet", 15 mart 1965.

³ "Dünya", 14 mart 1965.

⁴ "Milliyet" 14 Mart 1965.

Zonguldak Maden işletmeleri idarecilerini ve grevi desteklemeyen „Türk-İş“ yöneticilerini acı sözlerle tenkit ettiler. Bir madenci, arkadaşları adına, işçileri bakıma şöyle dedi: „Bizi köle gibi çalıştırıyorlar. Sendikacıların derdi paradır. Onları başımızdan alın. Başçavuşun sopası altında yaşamaz!“¹

Grevci işçilerin temsilcisi Ali Güler, Kozluca giden İstanbul ve Ankara gazetelerinin muhabirlerine sunları söyledi: „İşçiler çok ağır şartlar içinde çalıştırılıyor. Baskı altında. Dertliyiz. Birçok haklardan mahrumuz. Biz çalışıyoruz, paraları şefler alıyor.“²

Zonguldak kömür havzasındaki olaylar bütün memlekette derin akisler uyandırdı. Parlatonun özel bir toplantısında hükümetten izahat istendi. Hükümet adına yapılan konuşmada, grevci işçilere karşı silahlı kuvvetlerin gönderilmesi hakkı gösterilmeye çalışıldı.

Olaydan sonra 70 ten fazla madenci mahkemeye verildi. Bazı burjuva politikacıları ve gerici gazeteler, „komünist işkırması“ olduğunu tekrar öne sürdüler. Fakat işçilere ateş açılması emrinin askerlere kimin tarafından verildiği sorusunu kimse cevaplandırmadı.

Zonguldak grevinin, Türkiye işçi hareketi üzerinde büyük tesiri oldu. Bu grevden sonra, Türkiye işçilerinin iş ve yaşayış şartları hakkında tüyler ürpertici gerçekler ortaya kondu. „Akşam“ da çıkan bir yazıda grevin nedenleri üzerinde duruluyor ve şu bilgi veriliyordu: Zonguldak maden işçileri, günde 16—18 saat çalıştırıldıkları halde, kendilerine fazla iş saatleri için ücret verilmemektedir. Bu çalışmaya karşılık yer üstünde çalışanlara günde 10 lira, en çok 10,5 lira, yer altında çalışanlara 11 lira, en çok 13 lira ödenmektedir.

İşçilerin çocuk zammı kaldırılmıştır. Başçavuşlar ve mühendisler işçilere gayri insani muamele yapmakta, hakaret edip döğmektedirler.

Mevsim işçisi köylüler, hafta tatilinden faydalandırılmıyordu. Grevin sebebi, madencilerin fazla çalışma ile sağlanan 6 milyon liranın işçilere verilmemesi, mühendisler, başçavuşlar ve memurlar arasında bölüşülmüş olmasıdır.³

Maden işçi sendikaları federasyonunun yayınladığı bir raporda şu bilgiler veriliyordu: Maden işletmesi idaresinin ihmalleri ve iş yerlerine kaygı gösterilmemesi yüzünden son üç yıl içinde 42 bin maden işçisi iş kazasına uğramış. Bunlardan 1721-i maden tozundan meslek hastalığına yakalanmış, 2537-si çalışamaz hale gelmiş, 619-u iş kazasında ölmüştür.⁴

Zonguldak grevinin sebepleri hakkında „Milliyet“ gazetesinde bir makalesi yayınlanan „Türk-İş“ genel sekreteri Halil Tunç şöyle demektedir: „Zonguldakta her yıl binlerce iş kazası olur. Bu kazalarda (yilda) yüze yakın insan ölür, on bine yakın insan yaralanır. Meslek hastalıkları yaygındır. Ma-

¹ „Milliyet“, 14 Mart 1965.

² „Son Havadis“, 14 mart 1965.

³ „Akşam“, 14 mart 1965.

⁴ „Cumhuriyet“ 5 nisan 1965.

denci, yer altında her gün ölümler tehlikesi altında, iki buklüm kazma sallamak zorundadır. Buna karşı aldığı günlük ücret, o da son toplu sözleşmeden sonra, 11 liradır.“¹

Zonguldak maden işçilerinin gündeliklerinde 60 kuruş zam yapılması isteğinin reddedildiği günlerde, milletvekilleri ve senatörler, kendi maaşlarını 5550 liraya yükselttiler. Bu mesele, işçilerle aydınlar arasında derin bir nefret uyandırdı. Gazeteci İlhan Selçuk, bu müessesetle yazdığı bir makalesinde şöyle dedi: „Gazetelerde Zonguldak olaylarını okurken insanın ağlayası geliyor. Milletvekillerinin aylıkları 5550 liraya çıkarılıyor. Kömür havzasında ise işçiler, günde 10—15 lira alıyorlar. Bir işçi: „İnsan gibi yaşamak bizim de hakkımız değil mi?“ diyor.

İşçiler, milletvekili olmadıkları için, bir kanun çıkarma ücretlerini yükseltmek yetkisine sahip değillerdir. Milletvekillerine zam, bütçeye 23 milyon lira yükliyordu. İşçiler ise, 26 milyonluk işletme kârından işçilere dağıtılacak olan 6 milyon liranın imtiyazlı kişilere değil, herkese eşit olarak taksim edilmesini istiyorlardı. Bunun için toplantı yaptılar, işi bıraktılar. Ama üstlerine ateş açıldı ve arkadaşları öldürüldü.“²

Zonguldak grevi dolayısıyla gerici çevrelerle gerici basın girişikleri antikomünizm kampanyasını, vatansever türk aydınları, yazarlar, gazeteciler nefretle protesto ediyorlar, bu kampanya ile güdülen amacın özünü açıklıyorlardı. Gericilerin maksadı, işçilerin, kendi menfaatlerini korumak, haklı isteklerini kabul ettirmek için yaptıkları her nümayişin, her grevin „komünist işkırması“ sayılacağı, asker ve polis kuvvetiyle şiddetle bastırılacağını telkin etmek suretiyle işçileri korkutup sindirmekti. Gazeteci Çetin Altan, gericiilerin bu tehditleri dolayısıyla yazdığı „Utanın be!“ başlıklı makalesinde şöyle haykırıyordu: „Hayır, bu, komünistlerin tahriki değildir! Bu, düpedüz Türkiye gerçeklerini kendi menfaatleri için tepetaklak etmeye çalışan çıkarıcıların kasten yaptıkları sosyal adaletsizliğin tahrikidir.“

Yirmi dokuz buçuk milyon (vatandaş), yilda ortalama biner lira kazanırken, beşyüz bin kişinin yilda ortalama elişer bin lira kazanması da komünist tahriki midir? Adam başına ayda bir yumurta ve yüz gram et düşmesi, otuz bir bin köyün susuz yaşaması, insanların hastane kapılarında ölmeleri, yedi yaşındaki çocukların sokaklarda satılması hep komünist tahriki midir?³

İlhan Selçuk, diğer bir yazısında: „Ordunun Zonguldak işçilerine ateş açması da bir komünist tahriki midir? Grevcilere ateş açtırma emri verenlerden neden hesap aranmıyor?“ sorusunu sorduktan sonra şöyle devam ediyordu:

„Şüphesiz ki, sayın millet vekilleri kendilerine zam yaparlarken ve aylıklarını 5550 liraya çıkarırken komünistlerin tahriklerine kaytayı kaplamazlar. Ama işçiler zam istediler mi, bında muhakkak komünist parmağı vardır.“⁴

¹ „Milliyet“, 17 mart 1965.

² „Cumhuriyet“, 14 mart 1965.

³ „Akşam“ 15 mart 1965.

⁴ „Cumhuriyet“, 15 mart 1965.

Grev yapan türk işçileri, ilk defa üniversite gençliği tarafından aktif şekilde destekleniyorlardı. İşçilerle üniversiteler, ilk defa, işçi grevinin asker ve polis kuvvetleri tarafından silahlı bastırılması olayını protesto etmek için Ankarada 17 martta beraberce gösteri yaptılar. Nümayişin ön saflarında onuz omuz yürüyen üniversiteler, işçiler, sendika yöneticileri „Satılmış basın, sarı sendika, mutlu azınlık elele!“, „Memlekete patronlar mı hâkim, kanunlar mı?“, „Tarihi uyanışı kursun durduramaz!“ yazılı plâkalar taşıyorlardı.¹ Bazı senatör ve milletvekillerinin isteği üzerine polis, nümayişçilerin „Kızılay“ meydanında miting yapmalarına müsaade etmedi. Nümayişçilerin kimler olduğunu anlamak için polisler tarafından fotoğrafları çekildi. Bütün bunlara rağmen, gösteri büyük bir başarıyla sona erdi. Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü, Türkiye Basın-İş, Petrol-İş, Pancar-İş ve Motor-İş sendikaları yöneticileri üniversiteli—işçi ortak bildirisini yayınladılar. Bunda: „İşçileri kurşunlamakla hiçbir iş halledilemez, hiçbir meseleye çözüm getirilmez. Ancak içinde bulunduğumuz bunalımı daha da artırır!“ deniliyordu.

Türk Milli Talebe Birliği ve Türk Milli Üniversite Talebe Federasyonu, Zonguldak madencileriyle dayanışma halinde olduklarını, grevcilere karşı asker gönderen hükümeti şiddetle protesto ettiklerini bildirdiler. Türk Milli Talebe Federasyonu yayınladığı bildiriye, işçi hareketine ve Zonguldak işçilerinin grev mücadelesine karşı antikomünizm kampanyası açmış olan gericiileri takbih ediyor ve şöyle diyordu: „Emperyalist ajanları, bu asil başkaldırışı, şimdi gibi, o zaman da komünistlikle suçladılar. Bunda başarı kazanamayacaklarını anlayınca, amerikan mandası altına girmemizi istediler. Çünkü, bu halde kendi çıkarlarına yine dokunulmamış olacaktı.“

Bir çağrı karakteri taşıyan bu bildiriye gençlik, emperyalizme ve Türkiye'deki emperyalizm ajanlarına karşı mücadeleye davet ediyor ve bu mücadelede, Türkiye halkının yeni bir antiemperyalist kurtuluş savaşı olacağı belirtilerek: „Bizim kurtuluş savaşımız, bütün geri memleketlerin kurtuluş savaşları gibi antiemperyalist bir savaştır“ deniliyordu.

Türkiye üniversitelerinde aydınların ve bütün memleketteki işçilerin bu dayanışması, Türkiye işçi sınıfını ve Zonguldak madencilerini yeni kuvvetlerle güçlendirdi. İşçi ve grev hareketi, açık bir siyasi ve antiemperyalist karakter kazanmaya başladı. Gerici basın „Türkiye Milli Kurtuluş Cephesi“ diye bir cephenin kurulmakta olduğunu endişe ile bildirmeye koyuldu. „Son Havadis“ gazetesi, „Türkiye Milli Kurtuluş Cephesinin Zonguldak şubesi“ imzalı gizli bir çağrısını yayınladı: Zonguldak madencileri arasında dağıtılmış olan bu çağrıda şöyle deniliyordu:

„(Okut ve arkadaşına ver)

Cefakâr işçi arkadaş, biliyorsun, iki şehit verdik. Acımız büyüktür. Fakat yılmıyacağız, mücadelemize devam edeceğiz. Bizim derterimize Adalet Partisi de bir devâ olamıyacaktır. Görüyorsunuz, çoğumuz ekmeğ parası bulamaz-

¹ „Akşam“, 18 mart 1965.

ken, yeni karma hükümet iş başına gelir gelmez hemen maaşlarına zam yapmaya kalktı. Yapılacak zam, tam 30 milyon tutuyor. 50 bin işçiyi verdikleri 6 milyon Onu da başçavuş, 100—150 lira yevmiye alan mühendis beyle veriyorlar. Onların ağızlarını tutaşın, işçiden bir zarar gelmez kabildinden... Arkadaşlar, görüyorsunuz, dünyanın hiçbir yerinde işçisi kadar ekmeğ parasına çalıştırılan (işçi) yok... Gene grev, aynı bölgeden başlayacak. Yılmıyacağız. Haklarımız verinceye kadar mücadeleye edeceğiz. Başarılar dileriz.“¹

Zonguldak grevi, Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonunun (Türk-İşin) da durumunu birhayli sarstı. Çünkü Türk-İş yöneticileri, grev desteklemedi, kanunsuz olduğunu iddia etti. Zonguldak maden işçileri, Türk-İş yöneticilerinden, grevcilerle dayanışma halinde olduklarını bildirmelerini ve haklı isteklerini desteklemeye bütün işçi sınıfını davet etmesini birkaç defa istedi. Fakat, boşuna beklediler. Türk-İşin başkanı Seyfi Demirsoy, Genel sekreteri Halil Tunç ve idare heyeti âzalarının çoğu, işçilerle değil, hükümetle ve işverenlerle dayanışma halinde olduklarını açıkça belirttiler. Onların bu tutumu, işçiler, vatansever aydınlar ve üniversite öğrencileri arasında derin bir hoşnutsuzluk uyandırdı ve protestolarına yol açtı. Birçok işçi sendikası, Türk-İş yöneticilerinin talimatını dinlemiyerek, Zonguldak madencileriyle dayanışmalarını bildirdiler. Yedi işçi sendikası da, Türk-İşten ayrılmaya ve yeni bir Konfederasyon kurmaya karar verdiklerini ilân ettiler. Yeni işçi konfederasyonu kurmaya girişenlerden, Petrol İşçi Sendikaları Federasyonu başkanı Mehmet Kılınc gazetecilere sunları söyledi: „Türk-İş, işçinin haysiyetiyle oynamıştır. Türk-İşin başındakiler, bugün çıkarıcı çevrelerle elele vermiş ve türk işçi hareketinin karşısına çıkmıştır.“² Kılınc, Yeni İşçi Konfederasyonunu kurucu Komitesinin Türk-İş dışında bulunan ve ondan ayrılmış olan 270 sendika ile görüşmeye başlıyacağını, onları Yeni Konfederasyona almak için çalışacağını bildirdi.

Türkiye İşçi Sendikaları Dayanışma Konseyi, yayınladığı bir bildiriye, Türk-İş, işçilerin menfaatlerini korumadığını, işçileri sömürmesinde işverenlere yardım ettiğini, Birleşik Amerikadan ve amerikan hükümetinin kurduğu AİD teşkilâtından para aldığı belirtiliyordu.³

Türk-İş yöneticileri, işle bu suretle, Konfederasyonda yeni ayrılmalara sebeb oldular. İşçiler arasında yarattıkları hoşnutsuzluk ve Konfederasyon içinde doğrudukları yeni parçalamalar karşısında manevralara başvurular. Bu sefer, Zonguldak madencilerinin isteklerinde haklı olduklarını, fakat „kanunsuz“ grevlerle bu isteklerin halledilemeyeceğini söylemeye, grevcilere ateş ettirdiği için hükümeti yarım ağızla tenkid koyuldular. Bir yandan, iki grevinin ölümüne sebep olanların değil, işçileri, sözde, „Orduya karşı işkırması olanların“ mahkemeye verilmesini istiyorlardı. Bu görüşlerini, grevin as-

¹ „Son Havadis“, 30 mart 1965.

² „Dünya“, 25 mart 1965.

³ „Akşam“, 25 mart 1965.

keri kuvvetle bastırılmasından sonra toplantı yapan Sendika yöneticilerinin karşısında ortaya atıldı. Bunlar, aynı zamanda, Türkiye İşçi Partisine karşı bir iftira kampanyası açtılar. Bu parti yöneticilerinin Zonguldak madencilerini „kanunsuz“ greve ve orduya karşı koymaya kalkıştıklarını iddia ediyorlardı. Koalisyon hükümetine katılan partiler ve muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi, onların bu iddialarını memnuniyetle destekliyordu. Türk-İş başkanıyla genel sekreterinin hücumları, daha fazla, Türkiye İşçi Partisi başkanı Mehmet Ali Aybarla Partinin Genel Sekreteri, aynı zamanda Türk-İş idare heyeti üyesi Rıza Kuas üzerine yoğunlaştırılmıştı. Bu iftira kampanyası, Türk-İş yöneticileriyle Türkiye İşçi Partisinin arasında açtı, birçok sendika federasyonunun ve sendikaların Türk-İşe karşı güvenini sarstı. Çünkü Türk-İş yöneticileri, hükümetle, işverenlerle ve burjuva partileriyle birlik olmuşlardı, işçi sendika hareketine ve Türkiye İşçi Partisine hep beraber saldırıyorlardı.

Türk-İş yöneticilerinin de kışkırtılmasıyla Türkiye İşçi Partisi aleyhinde adli takibata geçildi. Uydurma deliller toplanıyor, TIP-nin binalarında araştırmalar yapılıyor. Maksatları, İşçi Partisini kapatmak, böylece, 10 ekim 1965 milletvekili seçimlerine katılmasını önlemektir. Türkiye İşçi Partisinin başkanı Mehmet Ali Aybar ve Genel Sekreteri Rıza Kuas, Türk-İş başkanıyla Genel Sekreterinin iftiralrını şiddetle reddettiler ve onları, iddialarını ispata davet ettiler. Yeni kurulan Türkiye İşçi Sendikaları Dayanışma Konseyi başkanı Mehmet Kılınç, ve daha birçok sendika lideri, Türkiye İşçi Partisine karşı girişilen adli takibatla güdülen maksadı açıkladı, buna ön veren Türk-İş yöneticilerinin Seyfi Demirsoyla Halil Tunç ve diğerlerini, sendika hareketi içinde işçi aleyhtarını ve ayrıca faaliyette bulunmakta, işverenlerle işbirliği yapmakla suçlandılar. Bu işçi aleyhtarını faaliyetini, yerli ve yabancı kapitalistler tarafından finanse edildiğini ortaya koydu. Seyfi Demirsoy, gazetecilerle yaptığı bir konuşmada, soruları cevaplandırırken, Türk-İşin Birleşik Amerikanlara para aldığı inkâr edemedi, fakat bu paranın Türkiye'de Sendika hareketinin gelişmesi için harcandığını iddia etti.

Türk-İş'in başındaki parçalanma, ayrışma hareketi, daha 27 Mayıs Devriminden sonra başlamış bulunuyordu. Kasım 1960 ta toplanan Türk-İşin Dördüncü Kongresinde, menderesi Nuri Beşer grubu idare heyetinden atılmışlardı. Çünkü bunlar, Demokrat Partinin gerici, işçi aleyhtarını hiyanet politikasını kayıtsız şartsız destekleyip durmuşlardı. Fakat Konfederasyon başkanlığına, bu sefer, Cumhuriyet Halk Partisinin adamı olan Seyfi Demirsoy, Genel Sekreterliğine de yine aynı Partinin taraftarı Halil Tunç getirilmişti.

Amerika Sendika liderlerinden Irvin Bravn, Batı Sendika Konfederasyonu temsilcisi Paul Mele ve Batı Almanya sendika liderlerinden Valter Frişe, Türk-İş'in bu kongresinde de hazır bulunmuşlardı. Bunlar yabancı misafir olmalarına rağmen kongrenin hazırlanmasına karşıyor ve antikomünizm propagandası yapıyorlardı.

Kongreden sonra Türk-İş yöneticileri, Cumhuriyet Halk Partisinin politikasını açıkça uygulamaya koyuldu. Türkiye İşçi Partisi kurulmasına razı

olmadılar ve bu Partinin kurulmasını önlemek için türlü engeller çıkardılar. Bir aralık, başta CHP olmak üzere, burjuva partilerinin kontrolü altında bulundurulacak „Çalışanlar Partisi“ adı altında söze bir „İşçi Partisi“ meydana getirmek için hükümetle birlikte gayretlerdedi bulundular. Bir taraftan da, Türk-İş'in, memlekette siyasi hayata karışmadığı ve karışmayacağı hakkında bildiriler yayımlıyorlardı.

Türk-İş yöneticileri, sovenist milliyetçilik ideolojisinden de vazgeçmediler. Konfederasyonun milliyetçi ve komünizm düşmanı olduğunu ilan ettiler. İş verener, burjuva partilerine yaranmak için Ankara bir antikomünizm mitingi tertipleddiler, işçi ve komünizm düşmanlığını yaymak için ellerinden gelen çabayı gösterdiler. Büyük kapitalist işverenlerin mali yardımlarıyla yapılan bu miting ve aksiyonlar yüzünden Türk-İş, birçok işçi sendikasının, Türkiye işçi sınıfının geniş çevrelerinin himadını kaybettiler. Konfederasyon yöneticileri, işçi yığınlarının tamamıyla dışında kalmamak için bazı işçi grevlerini destekliyor, fakat birçok işçi grevlerinin de „kanunsuz“ olduklarını ilan etmeye devam ediyordu. Örneğin, „Morison-Nadsen“ amerikan kumpanyasının Ereğlide işyerlerinde çalışan işçilerin grev ve gösterilerini, Mersindeki ATAS amerikan ingiliz petrol rafineri fabrikası işçilerinin grevini, İstanbuldaki „Kavel“ adlı amerikan-türk fabrikası işçilerinin grevini, Zonguldak madencilerinin grevini ve benzerlerini „kanunsuz grev“ diye desteklemedi.

Hükümet ve burjuva partileri, Türk-İş yöneticilerini, kendi dış politikalarına da alet ediyorlardı. Türk-İş, onların talimatıyla, Türkiye'nin Ortak Pazarına girmesini destekleyen bir bildiri yayınladı; Türkiye'nin NATO da kalması gerektiğini belirtti; Kıbrıstaki türk ve rum işçi sendikaları arasında bir dayanışma kurulmasına karşı olduğunu bildirdi.

Türk-İş mali kaynaklarından önemli bir kısmı Birleşik Amerikanın para yardımıyla sağlanıyordu. Bu hal, Türk-İş'i, Amerikan menfaatlilerine bağımlı duruma soktu. Haftalık „Sosyal Adalet“ dergisi, bu hususta şunları yazdı: „Türkiyede sendika hareketi birkaç yıldır, Batı Almanya ve özellikle amerikan sendika hareketinin tesiri altında gelişiyor. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Birleşik Amerikanın teknik yardımından başka, para yardımı da görüyor. Şimdiki Sendika Konfederasyonu, amerikan dolarları sayesinde ayakta durabiliyor. Bu yardımın, siyasi maksatlarla yapıldığından şüphe edilemez.“

Türk-İş'in politik ve sosyal-ekonomik tutumu, işçilerin ve sendika yöneticilerin büyük çoğunluğu tarafından desteklenmiyor. Bundan dolayı İşçi sendikalarının bir hayli ve pek çok işçi Türk-İşe äza değildiler.

Mart 1963 te Güney Anadoludaki İşçi Sendikalarından 23-ü, Türk-İş yöneticilerinin işçi ve Sendika hareketine karşı işçi aleyhtarını tutumlarını protesto ederek, Konfederasyondan ayrıldı. Adanada yeni bir sendika birliğinde birleşerek, bir bildiri yayınladılar. Bundan „Kapitalist işverenlerin“

1 „Sosyal Adalet“, 16 nisan 1963.

görüşleriyle hareket eden Türk-İş yöneticilerine karşı mücadele edeceklerini belirttiler.

Türk-İş'in ocak 1964 te Bursada yapılan kongresinden sonra, bazı sendikalar da Konfederasyondan ayrıldılar. Mayıs 1964 te merkezî İstanbul olmak üzere „Hür Türk-İş“ adlı yeni bir işçi konfederasyonu kuruldu.

Türkiye İşçi Partisini destekleyen bazı sendikalar da Türk-İş'i terk ettiler.

Dördüncü bölünme, Zonguldak grevinden sonra oldu. Türk-İş'ten ayrılan bazı sendikalar, yeni bir işçi konfederasyonuna temel olmak üzere „Türkiye İşçi Sendikaları Dayanışma Konseyi“ni kurdular. Türk-İş'ten ayrılan sendika teşkilatlarıyla Türk-İşe girmemiş olan sendikalar ve sendika federasyonları arasında, birleşmek için görüşmeler yapıldı. Türkiye işçi sendikalarının yeni bir umumi işçi konfederasyonunda toplanmaları için temaslarda yapıldı ve bu yeni konfederasyonunun tasarısı hazırlandı.

Yeni Konfederasyonun kurulması için çalışanlardan biri olan Petrol İşçi Sendikaları Federasyonu başkanı Mehmet Kılınç verdiği bilgilere göre, Türkiyede 1965 te 728 işçi sendikası vardı. Bunların yalnız 270-i Türk-İşin äzasıydı. İşçi sayısı da 280.000 di. Halbuki sanayi ve köy iktisadiyatı işçilerinin sayısı iki milyonu buluyordu. Ote yandan, Türk-İş dışındaki işçi sendikalarının äza sayısı, 1965 te 700 bin kadardı.

27 mayıs 1960 Devriminden sonra burjuva ajanlarının sendika hareketini kontrolleri altına almaları gitgide zorlaştı. Çünkü işçiler, haklarını ve sınıflı menfaatlerini korumak için gitgide daha cesaretle savaşıyor oldular. Artık onlar, sadece iktisadi isteklerle kalmamakta, siyasi hakları uğrunda da mücadele etmektedirler. Sendika yöneticilerinin çoğu, onların bu isteklerini destekliyor, Türk-İş yöneticileri de, işçi yığınlarının dışında kalmamak ve mevkilerini muhafaza edebilmek maksadıyla bazı hallerde işçilerle birlik görünüyorlar. Sözcüleri, bunlar, işçilere grev ve toplu iş sözleşmesi haklarının verilmesi gibi bazı iktisadi ve sosyal istekleri desteklediler. Ocak 1965 te, Türk-İş genel sekreteri Halil Tunç dış ticaretin devletleştirilmesi hakkındaki işçi isteklerini müdafaa etti. Toprak reformu isteğinde, bütün Türk-İş yöneticileri, işçiler, emekçi köylüler ve ilericilerle birlikte oldular. Bunlar, ocak 1965 te yayınladıkları bir bildiriye, burjuva partilerini, onların milletvekili ve senatörlerini, toprak reformu düşmanı olarak vasıflandırdılar ve Parlamantonun „türk halkının değil, büyük çiftlik ağalarının menfaatlerini müdafaa“ ettiğini belirttiler.¹

1965 yılında birçok işçi sendikası ve sendika federasyonu, petrol işletmelerinin, maden ocaklarıyla maden sanayinin ve diğer büyük sanayi müesseselerinin devletleştirilmesi isteğini ortaya attılar.

27 Mayıs 1960 Devriminden önceki Türk-İş yöneticileri, Türkiyede sosyal sınıf ayrılığı bulunmadığını söylüyor, hattâ işçi sınıfı terimini kul-

1 „Aksam“, 13 ocak 1965.

lanmaktan kaçınıyor, „işçilerle işverenler arasında kardeşçe anlaşma“ bulunduğunu iddia ediyorlardı, 27 Mayıs Devriminden sonraki Türk-İş yöneticileri ise, Türkiye işçi sınıfı terimini kullanmaya, onun sınıflı menfaatlerini koruduklarını söylemeye, zaman zaman işçi ve grev hareketini desteklemeye başladılar. İşçi sınıfının gitgide kuvvetlenen mücadelesi karşısında buna mecbur oldular.

27 Mayıs Devriminden sonraki beş yıllık devre içinde türk işçi sendika hareketi, Türkiye işçi sınıfının doğuşundan beri görülmedik atılışlar (hamleler) yaptı, büyük gelişmeler kaydetti.

Türkiyede Komünist Partisi, Türkiye işçi sendika ve grev hareketinin bu gelişmesine büyük değer vermekte, işçi grevlerinin başarılı olması için sendika hareketini birliğe davet etmektedir. Türkiye Komünist Partisi, yayınladığı bir bildiriye şöyle demektedir: „Toprak ağalarına, yabancılarla aracı edebilmek için büyük sermayecilere karşı girişilen bu grevler, Türkiye'nin mütlü geleceğini hazırlamaktadır. Türk komünistleri bu örnekle, Türkiyede büyük bir grev savaşımını yalnızca habercileri göziyle bakmaktadırlar. Yakında milletlerarası işçi hareketinin dikkatini üzerine çekecek ölçüde büyük grevlerin olması için Türkiyede şartlar olgunlaşmıştır.“

3. Toprak reformu meselesi. Emekçi köylülerin durumu. Emekçi köylülerin proleterleşmesi. Türkiye köylülerinin durumu

Türkiyede toprak reformu çeşitli vaatlere rağmen, 27 Mayıs Devriminden sonra da, gerçekleştirilmedi. Çünkü parlamento, yine büyük çiftlik sahipleriyle ve onun temsilcileriyle doluydu. Buna karşılık emekçi köylülerden bir tek milletvekili yoktu. Böyle bir parlamento, elbette ki toprak reformuna karşı koyacaktı. Nettekim de öyle oldu. Adalet Partisinin 1963 te yapılan kongresinde, partinin o zamanki genel başkanı Gümüşpala şöyle demişti: „Biz, topraksız köylüye toprak vermekle ziraat meselesinin halledilebileceğine inanmıyoruz. Adalet Partisi, biz, toprak reformu değil, ziraat reformu istiyoruz.“ Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü-Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Millet Partisi yöneticileriyle milletvekili ve senatörleri, aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili ve senatörlerinden birçoğu „ziraat reformu“ tabiriyle şunu kast ediyorlardı: büyük çiftlik ağalarının toprakları, topraksız ve az topraklı köylülere dağıtılmamalı, makineleştirilmeli ve modern ziraat metotlarıyla işletilmelidir. Bunu, o zamanlar Adalet Partisinin en sağıcı kanadının sözcülüğünü yapan Gökhan Evliyaoglu şu sözleriyle gayet açık olarak belirtmişti: „Biz, toprak reformu yerine, ziraat reformu istiyoruz. Biz, toprakların traktörlerden (yani büyük çiftlik

1 „Yeni Çağ“ kasım — aralık 1964, sayfa 672.

sahiplerinden) alınıp kara sabana (yani yoksul köylülere) verilmesine razı değiliz!"

"Zirai reform" teorisi, burjuva partilerinin kongresinde, Millet Meclisinde, Senatoda, burjuva basınında durmadan söz konusu edilip geliştiriliyordu.

Cumhuriyetçi Köylü-Millet Partisi milletvekillerinden Kadırcan Kaflı, "Tercüman" gazetesinde seri halinde çıkan makalelerinde, Türkiye'de toprak davasının, ancak büyük çiftlikçiliği kuvvetlendirmek ve türk köylerinde yarıfeodal ilişkileri devam ettirmek suretiyle çözümlenebileceğini ispat etmeye çalışıyordu. Burjuva partilerinin liderleri, büyük çiftlik ağalarına, çiftliklerine dokunulmayacağına dair teminat üstüne teminat veriyorlardı.

Cumhuriyet Halk Partisi, vatansever, demokrat aydınların, işçilerin, üniversite gençliğinin aralıksız baskılarına, topraksız ve az topraklı köylülerin toprak isteklerine ve kendi Partisi içindeki reformcu kanadın dileklerine uyarak, 1963 te bir toprak kanunu tasarısı hazırlattı, fakat 1965'e kadar tasarısı komisyonlarda uyuttu. Nihayet 1965 yılı başında Parlamento'ya getirdi. "Zirai reform" adı altında büyük çiftlik sahiplerinin isteklerini de geniş ölçüde gözönünde bulundurarak bu tasarıya göre, Türkiye'de toprak reformu 25 yılda yapılacaktır. Bu uzun zaman içinde büyük çiftlik sahipleri toprak reformunu suya düşüreceklerdi. Sonra yoksul köylüler, kendilerine verilecek toprakların değerini taksitle ödemek zorunda kalacaklardı. Tasarının görüşülmesi belirsiz bir zamana bırakıldı. Şubat 1965 teki hükümet bunalımının patlak vermesinde bu kanun tasarısının da büyük rolü oldu. Ve toprak kanunu tasarısı, bu suretle uzunca bir zaman için tekrar toprağa gömüldü.

Resmî bilgilere göre Türkiye'deki köylü hanelerinin yüzde 30.6-sını teşkil eden 773 bin çiftçi aileli küçük çiftçidir. Bunların 1—20 dönüm arasında arazileri vardır. 386 bin hektar tutarında olan bu arazi, işlerin toprakların yüzde 4.3 ünü teşkil eder. Toprak sahibi köylülerin binde 8-ini teşkil eden 21 bin geniş toprak sahibi aile, bütün işlerin toprağın yüzde 19.6-sını, yani 3 milyon 811 bin hektar toprağı ellerinde toplamıştır. 1—50 dönüm arasında toprağa sahip olan ve bütün köylü ailelerin yüzde 62.1-ini teşkil eden 1 milyon 570 bin çiftçi ailesi, işlerin toprağın 18.6-sını sahiptir. Demek ki, bunlar, köylü ailelerinin ancak binde 8-ini teşkil eden büyük çiftlik sahiplerinden daha az toprağı ellerinde bulundurmaktadırlar. Resmî istatistikler, topraksız çiftçi ailelerinin sayısını hiçbir zaman bildirmiyorlar.

Bazı bölgelerde büyük çiftlik sahipleri birkaç köye birden sahiptirler. Bunların ahalisini istedikleri gibi çalıştırırlar, istedikleri zaman bu köylere, topraklarıyla birlikte satarlar. Büyük çiftliklerde toprağın makineleştirilmesi sonucunda ırgatlar ve ortaklı köylüler işsiz kalmış ve iş bulmak üzere yığınlar halinde şehirler akın etmiştir. Köylerden şehirlere akın devam etmektedir. Bu yüzden, halen şehirlerdeki türk işçilerinin çoğunluğu proleterleşmiş köylülerdir.

Az topraklı ve ortahalli köylülerin proleterleşmesi, Türkiye'de uzun zamandan beri süregelen bir prosedir. Zira toprak miras yolu ile durmadan parçalanıyor, 10—20 dönümlük işletmeler mirasla birkaç aile arasında bölünüyor. Pek çok genç aile de, bittabii, topraksız kalıyor.

Köylerde "gizli işsizlik" büyük bir âfettir. İstatistiklere göre bunlar, Türkiye köylere için ölü mevsim olan kışın, 7—8 milyonu buluyor.¹

Topraksız ve az topraklı köylülerin emeğini merhametsizce (Türkiyedeki deyimle "allahsızca", "imansızca") sömüren çiftlik ağaları, köy iktisadiyatı gelirinin aslan payını, kaymağını ele geçirmektedirler. Memleketteki aktif iş gücünün yüzde 87-sini teşkil eden küçük toprak sahibi ve orta halli çiftçiler, 1961 deki ziraat gelirinin yüzde 58.32-sini almışlardır. Buna karşılık köylülerin ancak yüzde birini teşkil eden ağalar bu gelirin yüzde 20-sine kommuştur. Fakat onlar, başka yollarla (borçlandırma v.s. ile) de köylüyü sömürdükleri için bu gelir çok daha fazladır.

Türk köy iktisadiyatından elde edilen milli gelir hakkındaki bu bilgiler yayınlandıktan sonra, tanınmış gazeteci Çetin Altan yazdığı bir makalede şöyle dedi: "Türkiyede öyle insanlar var ki, bunlar, emeğiyle geçinen bir köylünün beş bin yılda, on bin yılda, yirmi bin yılda kazanabileceğini bir yılda ele geçirmektedirler."²

Türkiye köylüleri, genel olarak, son derece perişan ve ilkel bir maddi yaşayış içindedirler. Devlet İstatistik Genel Müdürlüğünün yayınladığı aşağıdaki rakamlar, Türkiye köylülerinin bugünkü durumunu hakkında bir fikir vermektedir:

Türkiyede halen, 5—10 haneli köyler hariç, 35 bin 382 köy vardır. Bunlarda 18 milyon 902 bin 720 köylü oturur. Ancak 15 bin 636 köyde okul mevcuttur. Köylülerin yüzde 70-i okuryazar değildir. Doğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde ise okuryazar olmanın nispeti yüzde 90 dir. 28 bin köy telefon bağlantısından mahrumdur. 10 bin 304 köy yolsuzdur. Bunlara motörlü arabalara gidilemez. 8 bin 635 köyde evler kerpiçten, 1805 köyde çubuk örmeden, 4 bin 553 köyde kereste ve tahtadan (ahşap), 3 bin 624 köyde çeşitli malzemeden yapılmıştır. 17 bin 197 köyde evler toprak damlı (çatılı) dir. Sadece 540 köyün evleri tuğladandır. İçme suyu'na sahip pek az köy vardır. 24 bin 485 köyün ahalisi kaynak suyu, 2500köyün ahalisi dere suyu, 5 bin 227 köyün ahalisi pınar suyu, 53 köyün ahalisi de göl suyu kullanır ve içer.

Türkiye köylerinde hekim yoktur. Ortalama olarak 4000 kişiye bir doktor, 13500 kişiye bir hemşire düşer. Doktorlar, İstanbul, Ankara, İzmir v. s. gibi büyük şehirlere toplanmışlardır. İstanbulda 635 kişiye, memleketin gelişmiş 15 vilâyetinde 2600 kişiye, geri kalan 51 vilâyetinde ise 9400 kişiye bir doktor isabet etmektedir.

¹ "Akşam", 17—25 mart 1964.

² "Milliyet", 28 kasım 1963.

Resmî bilgilere göre Türkiye'de, bilinen, 600 bin verimli, iki milyon tarımsız, 20 bin cüzamlı ve 35 bin firengili (sifillisi) vatandaş vardır.¹

Türkiye emeği köylülerinin henüz siyasi partisi ve sendika teşkilatları yoktur. Onlar, Parlamento'da, mesleklerini "çiftçi" olarak kaydediren büyük çiftlik ağaları tarafından temsil ediliyorlar. Bunların, köylülerini sömürüp sirtlarından geçirmekten başka köylülükle, çiftçilikle ilgileri yoktur. Şehirlerde bolluk ve ısraf içinde yaşarlar. Ancak gelirleri toplamak üzere köylüye uğrarlar. Türkiye köylülerinin büyük bir çoğunluğu iktisadi ve dolayısıyla siyasi bakımdan çiftlik ağalarına bağımlı durumdadırlar. Çiftlik ağası hangi burjuva partisine, onun topraklarında çalışan köylüler de çokça o partidedirler. Şöyle hâlere sıkça rastlanır: bir köy bütün seçmenleriyle falanca burjuva partisine azağır, komşu köy de tümüyle filân burjuva partisinin tarafındadır. Çünkü birinci köyün ağası falanca burjuva partisinin, ikinci köyün ağası da filân burjuva partisinin adamıdır.

Fakat son birkaç yıl içinde, faaliyetini hızla genişleten işçi hareketinin ve özellikle köy öğretmenlerinin tesiri sayesinde, topraksız ve az topraklı köylüler arasında da siyasi kimlikler arttı. Ağa korkusu gittikçe azalmakta, toprak reformu yapılması istekleri, onlar arasından da gittikçe gürleşen seslerle yükselmektedir. Hatta toprak reformu hareketi Çukurova gibi bazı bölgelerdeki topraksız ve az topraklı köylüler arasında kitlevi ve teşkilatlı bir hal almaktadır. Nisan 1963 te 2000 kadar topraksız köylü, ziraat işçisi, Çukurova bölgesinin merkezi olan Adana şehrinde toprak kanununun en kısa zamanda çıkarılması için gösteri yaptılar. 1964 te yine Çukurova toprak reformu komiteleri kuruldu. Bunlara köylülerden başka reformcu aydınlar da girdi. Şubat 1965 te Adanada topraksız ve az topraklı köylüler toprak reformu isteğiyle bir gösteri yürüyüşü daha yaptılar. Beş binden fazla köylünün ve reformcu aydınların katıldığı bu gösteride, Parlamento'da toprak reformuna engel olan çiftlik ağası milletvekilleri ve senatörler protesto edildi, "toprak, onu işleyenindir", "Ağaların kölesi olmak istemiyoruz!" şiarları yükseltildi. Toprak reformu komiteleri, 27 Mayıs Devriminden sonra toprak reformu hakkında yapılan vaatlerin derhal yerine getirilmesini isteyen bir bildiri yayınladılar.

Türkiye İşçi Partisi, Sosyalist Kültür Derneği, Üniversite öğrencilerinin teşkilatları, halk aydınları, ve başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere bazı burjuva partilerinin reformcu kanatları, toprak reformu hareketini destekliyorlardı.

Türkiye Komünist Partisi, kuruluşundan beri emeği türk köylülerinin menfaatlerini korumak için savaşmıştır. Kemalist burjuva devriminin zaferinden sonra, feodal ve yarı feodalın ellerinde bulunan toprakların, bayvan ve ziraat âletlerinin parasız olarak alınıp, köylü-ırgat komitelerinin emrine verilmesini ortaya koymuştur. Partinin programında şöyle deniliyordu:

¹ "Akşam", 17—25 mart 1965.

"Komünist Partisi, her köylüye, ailesini geçindirmeye yetecek kadar toprak verilmesi için köylülerin yürüttükleri mücadeleyi destekler. Türkiye Komünist Partisi, köylülerini, büyük çiftliklerin, ağaların ve köy esrafının istismar ve zulmünden kurtarmak için mücadele eder."

Türkiye Komünist Partisi, bugün de, büyük çiftlik sahiplerinin ağaların ellerindeki toprakların alınıp, parasız olarak muhtaç köylülere dağıtılması, bu suretle emeği köylülerin, ağaları iktisadi ve siyasi köleliğinden kurtarılması için savaşmaktadır. Türkiye köylülerini, büyük çiftlik sahiplerinin kınımendikleri burjuva partilerinin, esaslı bir toprak reformu yapmayacaklarını, emeği köylü yığınlarının menfaatlerine hiçbir zaman hizmet etmeyeceklerini gördüğü anılmaktadır. Türkiye Komünist Partisi Birinci Sekreteri Yakup Demir şöyle demektedir: "Gerici burjuvazi ile büyük toprak sahipleri blokunu temsil eden hükümetlerin toprak reformu vaatlerine köylü artık inanmıyor. Topraksız türk köylülerinin toplu halde zora başvurarak toprak elde etme yoluna gittiklerini gösterir olaylara, özellikle son zamanlarda sık sık rastlanıyor."¹

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi, 25 kasım 1964 tarihli bildirisinde "köklü bir toprak reformunun bir an önce gerçekleştirilmesini, de rebey artıklarına karşı etkili tedbirler alınmasını" ısrarla istemektedir.²

4. 27 Mayıs Devriminin işçi ve sosyalist hareketi üzerindeki olumlu tesirleri

27 Mayıs Devrim hareketi bir devrim çağı açamamış, antiemperyalist bir mahiyet alamamış olmasına rağmen, Türkiye'nin siyasi hayatında olumlu bir rol oynamıştır. İşçi, demokratik, antiemperyalist ve sosyalist hareketinin aktifleşmesinde de olumlu tesirleri olmuştur.

Profesör Sadun Aren, "Demokrasi ve sosyalizm" adlı makalesinde şöyle demektedir: "Bu hareket (27 Mayıs hareketi), başlangıcı itibarıyla sosyalist bir hedef gütmüyordu. Fakat yarattığı fikir ve siyasi ortam, sosyalizmi teşvik edici olmuştur."³ 27 Mayıs Devrimiyle, son derece gerici bir rejim, Bayar — Menderes rejimi devrildi. Bu suretle, ilerici ve demokratik kuvvetler siyaset sahnesine çıktı. İşçi ve sosyalist hareketi yeniden canlanma, aktifleşme olanaklarına kavuştu. İlerici-demokratik kuvvetler, artık önemli bir sosyal-politik faktör olmuştur. İdareci çevreler, onları, özellikle aydınlar arasında gittikçe genişleyen nüfuz ve tesirini gözönünde tutmak zorundaydılar. Çünkü aydınlar, Türkiye halkının en faal siyasi kuvvetiydi. Menderesçiler tarafından çiğnenmiş olan Anayasa hükümleri, demokratik hak ve

¹ "Yeni Çağ", eylül-ekim 1964, sayfa 561.

² "Yeni Çağ", kasım-aralık 1964, sayfa 646.

³ "Yön", 8 ağustos 1962.

hürriyetlerin bir kısmı tekrar yürürlüğe kondu. Politik, sosyal ve ekonomik problemler, artık başında ve toplantılarda daha serbest bir hava içinde incelenip tartışılıyordu.

Türkiyede sosyalist hareketine gösterilen bu nispi hoşgörülüğün başka sebepleri vardı. Çoğumuzda sert tedbirlerin ve terörün bir rejimi uzun zaman iktidarda tutamayacağını ve o rejimin sorumlularını felâkete sürükleyeceğini, Bayar — Menderes grubunun başına gelenler bir kere daha açıkça ortaya koymuştu. Yine Menderesçilerin tecrübesi, sosyalizmin önlenmesinin imkânsız olduğunu ispat etmişti. Her üç koalisyen hükümetinin de başbakanlık yapmış olan İnönü'nün Cumhuriyet Halk Partisi başta olmak üzere, burjuva partileri, 27 Mayıs Devriminden sonra, Türkiyede idare rejimini „modernleştirmek“ ve „Batı demokrasisi“ adını verdikleri bir demokrasiyi kurulumu yolunda yürümek zorunda kaldılar. Onlar „Batı demokrasisi“ terimiyle burjuva demokrasisinin kastediyorlardı. Halbuki memlekette henüz burjuva demokrasisinin de tam esas hak ve hürriyetleri mevcut değildi.

Türkiyede sosyalist hareketine gösterilen nispi hoşgörülüğün ikinci sebebi şuydu: sosyalizm, bugün bütün dünyada zafer üstüne zafer kazanmakla, emperyalizme, sömürgeçliğe, kapitalizme karşı savaşan halklar arasında geniş ölçüde yayılmaktadır. Hele Türkiye, bir kısım sosyalist ülkelere coğrafi bakımından gayet yakın bulunmakta, onların ekonomi ve kültür alanlarında, hayatın her bölümünde ulaştıkları başarıların tesirini hissetmektedir. Böyle bir durumda, Türkiyede hüküm sınıf için, sosyalizmden söz edilmesini yasak etmek, artık hemen hemen imkânsızdır.

Üçüncü sebep te şu idi: Türkiye, ekonomik, sosyal ve kültürel çıkmazlar içine saplanmış kalmıştı. 27 Mayıs Devrimini de, onu bu çıkmazdan çekip alamadı. Bunun üzerine şu soru ortaya çıktı: Türkiye için kurtuluş yolu nedir? Geniş aydın çevreler, söyle bir kanaate vardılar: Şimdiye kadar yürütülen yol, memleketi iktisadi gelişmeye ulaştıramaz, sosyal adaletsizliği yaratan engelleri kaldırmak için, ilk önce gerçekten demokratik bir rejim kurmak lazımdır. Ve aydınlar arasında, gerçek demokrasi, hızlı iktisadi gelişme çareleri, sosyal ve ekonomik reformlar gibi temel meseleler üzerinde, sahasını gittikçe genişleyen, uyanık halk yığınlarını da içine alan canlı tartışmalar aldı yürüdü. Bu tartışmalar, bir taraftan da antikapitalist ve sosyalist eğilimlerin açıkça belirtilmesine yol açtı. „Türkiyenin tek kurtuluş yolu sosyalizmdir“ formülü geniş çevreler tarafından benimsenmeye başlandı.

Türk bilim, toplum ve kültür adamları, bu arada üniversite öğretim üyeleri, Türkiyenin kapitalist yoldan hızlı ve sosyal adaletili bir iktisadi gelişmeye ulaşmayacağı gerçeğini reddi, inkârı kaabil olmayan esaslı delillerle ispat ederek halka benimsenmeye giriştiler. Hükümet, bu bilim, toplum ve kültür adamlarını susturamazdı. Çünkü, böyle bir tedbire başvurduğ takdirde, üniversite gençliğinin, aydınların büyük bir çoğunluğunu karşısında bulacak ve belki de menderesçilerin felâketine işgriyacaktır.

Gazeteci Çetin Altan, Türkiyenin gelişme yolu ile ilgili bir makalesinde şöyle demektedir:

„Şimdiye kadar Türkiyede sosyalistlik, peşin peşin vatan hainliği olarak kabul edilir ve vatan ihaneti peşin peşin kabul edilmiş olan sosyalistliğe nasıl olsa herhangi bir cevap verilemeyeceğinden emin, abalbildiğine saldırlırdı.

1964 te birdenbire sosyalistler, kapitalizmin ne olduğunu halka anlatmaya başlamışlardır. Kapitalizmi basliyen dış kaynakları, rakam rakam ortaya dökmüşlerdir. Sosyalistler, yetersiz kadro ve imkânlarına rağmen, sadece bilime ve gerçeklere dayanarak, bunların verdiği kuvvetle, demagogilerin üzerine doğru gitmeye ve halk kitlelerinde ucun ucun sağlam bir sempati yaratmaya başlamışlardır.

Bu kadar kuvvetli bir gelişme gösteren bu akım önünde kapitalistlerin kendilerine çekidüzen vermeleri, hesaplarını yeniden gözden geçirmeleri ve daha bilgili, daha geniş kafalı ve daha genç savmucular bulmaları şart olmaktadır.

Kapitalizm, artık sosyalistleri susturmakla kendini ayakta tutamıyacak ve bu yola sapmak istediği kanunsuzlukları yoluna yönelecektir. Kaldı ki, kapitalist hesaplar da Türkiye gerçekleriyle iyice çatışmaya ve arap suçuna dönmeye başlamıştır. Buna paralel olarak dış dünyanın çizdiği grafik de kapitalist akımları destekler görünmemektedir. Bir akım (sosyalist akım) kolay kolay durdurulamıyacak bir tansiyona erişmek üzeredir. Anormal zorlamalar, bunu büsbütün kuvvetlendirecektir.¹

Şimdi türk burjuvazisi, sosyalist hareketini susturmak için eski sert ve kaba tedbirlerle başvurmanın ters sonuçlar vereceğini görüyor; onun için zaman ve zemine uygun yeni taktik kullanmaya çalışıyor. Bu, sosyalist hareketinin bilimsel sosyalizme yönelmesini önlemek, komünizm düşmanı, milliyetçi burjuva hareketi haline gelmesini, açıkçası, antisosyalist bir akım olmasını sağlamak taktiğidir.

Bitabii, sosyalist ve işçi hareketinin yöneticilerine karşı adil taktikat dırmuş değildir. Fakat, şunu da önemle belirtmeliyiz ki, 27 Mayıs 1960 Devriminden beri, komünizm propagandası yapmak, komünistlik faaliyeti bulunmakla itham edilerek mahkemeye verilen işçi ve sosyalist hareketi yöneticilerinin, aydınların, yazar ve gazetecilerin birçoğu, davaları uzun zaman sürünce de bırakıldıktan sonra, suçsuz görülerek serbest bırakılmaktadırlar. Bunun belli başlı nedeni şudur: işçi ve sosyalizm hareketi, artık geniş bir aydınlar çevresinin, uyanık emekçi yığınlarının benimsedikleri bir dava, bir hareket haline almıştır; umumi efkârın malı olmuştur. Artık uydurma delilli, yalancı şahitli „komünistlik“ davaları tertiplemek ve bunları mahkeme huzurunda yutturmak, bir hayli güçleşmiştir. Böyle hallerde, bazı gazeteleer, vatansever gazeteciler, üniversite teşekkülleri, bilimsel otorite

¹ „Milliyet“, 31 Aralık 1964.

27 Mayıs 1960 Devriminden sonra temel iktisadi ve sosyal reformların gerçekleştirilmesi için girişilen hareket, yaygın bir hal aldı. Çünkü, işçi ve sosyalist hareketi tarafından hararetle destekleniyordu. Ekim 1961 den şubat 1965-e kadarki üç koalisyen hükümetlerinde yönetici bir rol oynamış olan Cumhuriyet Halk Partisi taraftarları arasında geniş halk yığınları da bu reformlar hareketine katılınca, CHP yöneticileri, taraftarlarının bu isteğini gözönünde bulundurmak zorunda kaldılar.

Halktan gelen baskı sonucunda, Cumhuriyet Halk Partisi içinde hafırı sayılır bir reformistler kanadı meydana geldi. CHP nin gençlik kolu tarafından da desteklenen reformistler kanadında, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri ve senatörlerinden 63 kişi toplandı. Çoğu gençti. Aynı zamanda Öğretmenler Federasyonu başkanı olan M. Şükrü Koç ve Sırrı Hoçaoğlu gibi reformcular, bu kanadın sözcülüğünü yapıyorlardı. İçlerinden bazıları kendilerinin „sosyalist“ olduklarını bile söylüyor. sosyalizm prensiplerinden elverişli olanlarını Parti programına alınmasını istiyorlardı. CHP nin reformistler kanadında sola doğru kayma seyri, bilhassa 1964 ten sonra daha fazla göze çarpmaya başladı. Ferit Ongören „CHP ne olacak“ adlı broşüründe, Cumhuriyet Halk Partisinin daha da sola gitmesi, yalnız iktisadi devletçilikte sapsaplanıp kalmaması, sosyalizm prensiplerinden bazıların alınması gerektiğini ileri sürdü. Ongören, bu broşüründe şu görüşü savunuyordu: 1950 yılına kadarki iktidar devresinde Cumhuriyet Halk Partisi, solu akımları baskı altında tuttuğu için Demokrat Parti iktidara gelmesine ve profaşist bir rejimin kurulmasına sebep olmuştur.¹

Hükümet işçi ve sosyalist hareketine karşı ezici tedbirlere başvurmuş olsaydı, CHP yöneticileriyle reformist 63-ler arasında anlaşmazlık çıkabilir ve bu durum, Partinin parçalanmasına yol açabilirdi. Hükümet, işçi ve emekçilerin baskısı, reformist kanadın de tesiriyle „grev ve toplu sözleşme“ kanununu Parlamentodan çıkarttı. Bu kanun, grev hakkını kısıtlıyı şartlarla dolu olmasına rağmen, yine de ilerici kuvvetlerin bir zaferiyse, yine aynı tesirlerle hükümet, dar çerçeveli bir toprak kanunu tasarısı hazırlayıp Parlamenteoya götürdü.

CHP nin geniş çevreleri, artık şunu da çok iyi anlamaya başlamışlardı: Memleketi felâkete sürükleyen sebeplerin en başta geleni Türkiyenin körkörüne Birleşik Amerika ve NATO-ya bağlanmasındı. Ve onlar, bu dış politikada değişiklikler yapılmasını, bağımsız, tarafsız bir dış politikaya doğru gidilmesini istemektedirler. Bu istekleri de, sosyalist hareketi tarafından kuvvetle desteklenmektedir.

Türkiyede sosyalizme karşı ilgi gün günden genişlemekte, sosyalizm eğilimi yayılmaktadır. Bu yeni durumu gözönünde bulunduran burjuva partileri, — bunlardaki aşırı sağıcı ve profaşist akımlar hariç — sosyalist harekete karşı mücadelelerinde taktik değişiklikleri yapmak zorunda kalmaktadırlar.

¹ Ferit Ongören: „CHP ne olacak“, sayfa 24.

sahibi üniversite öğretim üyeleri, sanıkları müdafaa kampanyası açmakta, mahkemeye çıkararak, ithamların asılsız olduğunu bilimsel, hukuki delillerle ispat etmektedirler.

Bu hareket, Türkiyede yenidir ve gittikçe de kuvvetlenmektedir.

Antiemperyalizm hareketi de, 27 Mayıs Devriminden beri gittikçe genişlemektedir. Bunun başlıca nedenlerini, sosyalizmin halklararası alanda elde ettiği başarılarında, Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının milli kurtuluş savaşlarında kazandığı zaferlerde aramak lazımdır. Sömürge sisteminin paramparça edilmesi, eski sömürge memleketlerinde yeni yeni bağımsız devletler kurulması, bunların kapitalist olmayan yolda gelişmeye koyulmaları, sömürgecilerin iktisadi zincirlerini de koparıp atmak için çabaları, türk aydınları ve uyanık emekçi çevreleri arasında şu kanaati yaratmıştır: Türkiyenin dış politikası ve ekonomisi, artık Birleşik Amerikaya bağımlı durumda kurtarılmalıdır. Emperyalist taraftarı dış politika, Türkiyeyi milli menfaatleri bakımından uçuruna sürüklemiş, halklararası alanda tek başına bırakmıştır. Buna bir an önce son vermek, yalnızlıktan kurtulmak için bağımsız bir dış politika gütmek lazımdır.

Türkiyenin dış politikasını değiştirmek, memleketin egemenlik ve bağımsızlığını sakatlayan, halkın milli haysiyetini kıran türk-amerikan anlaşmalarıyla NATO çerçevesi içindeki iktisadi ve askeri anlaşmaları yürürlükten kaldırtmak için yapılan sert tenkidler, ortaya atılan teklifler, geniş aydın ve emekçi çevreleri tarafından hararetle desteklendi. Türkiye işçi ve sosyalist hareketi, bu antiemperyalist kampanyanın öncülüğünü yapıyordu. Türkiyenin büyük bir burjuva partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi içinde de bu istekleri destekleyen bir hayli idi.

Burjuvazi, artık, amerikan taraftarı dış politikanın iflâs ettiğini görmeye başlamıştı. Bu politikanın en ağır yükünü omuzlarında taşıyan ve ısrabını çeken halk yığınlarının baskısı gitgide artıyordu. Amerika bağımlı durumda bulunan memleket ekonomisi de tam bir çıkmazda bulunuyordu. Bütün bunları gözönünde bulunduran İnönü'nün başkanlığındaki üçüncü koalisyen hükümeti, Türkiyeyi körkörüne Birleşik Amerika ve NATO-ya bağlayan dış politikada bazı değişiklikler yapmaya yöneldi. Sovyetler Birliği diğer sosyalist ülkeler, yeni kurtulan memleketler ve antiemperyalist politika güden tarafsız devletlerle Türkiyenin ilişkilerini iyileştirmek için teşebbüslere geçti.

Bu arada hükümet, Birleşik Amerikanın ve NATO daki diğer müttetiklerinin Türkiyeye karşı güttükleri politikanın Türkiyede hayal kırıklığı yarattığını, aralarındaki anlaşma ve anlaşmanın sadece Birleşik Amerika ve NATO ya menfaatler sağladığını açıkça belirtmek zorunda kaldı. Türkiye ile Birleşik Amerika ve NATO arasındaki anlaşmaların değiştirilmesini bir kısım milletvekilleriyle senatörler de istemeye başladılar.

1965 yılı mali bütçesinin dış işleri bakanlığı bölümü üzerinde senatoda görüşmeler yapılırken, eski Milli Birlik Komitesi azalarından senatör Sâmî

Küçük şöyle dedi: „Amerikalı dostlarımız imtiyazlar tanyan iki tarafı antlaşmalar hâli değiştirilmemiştir. Bunlar, memlekette bir çeşit kapitülasyonlara hakuki zemin hazırlamışlardır. Değiştirilmeleri lâzımdır. Fakat Amerikalılar değiştirmemesi için inat ediyorlar. Bu takdirde, yürürlükten kaldırılmadıkları.“ Yine eski Milli Birlik Komitesi azalarından senatör Suphi Karaman, bir soru önergesiyle, hükümetten „Türkiye topraklarındaki amerikan askeri üsleri hakkında izahat istedi, gerek bu üslerin, gerekse türk-amerikan askeri ilişkilerinin Türkiye'nin milli menfaatlerine uygun olup olmadığını sordu.

27 Mayıs 1960 Devriminden beri Türkiye'nin dış politika prensiplerinde esaslı bir değişiklik olmadı. Fakat dış politika metodlarında, 27 Mayıs'tan önceki kiyasla, idareci çevrelerin niyetleri ne olursa olsun, bir hayli önemli yenilikler meydana geldi. Olumlu, objektif, kaçınılmaz olan bu yenilikleri şöyle özetleyebiliriz: Türkiye'nin Birleşik Amerika ve NATO ile ilişkilerinde bir gevşeme oldu; Sovyetler Birliği başta olmak üzere Batı bloku dışındaki ülkelerle ilişkilerde bir iyileşme başladı. İnönü'nün başında bulunduğu üçüncü koalisyon hükümeti, NATO çerçevesi içinde çok taraflı bir nükleer vurucu kuvvet kurulması hakkındaki amerikan tasarısının gerçekleştirilmesi hazırlıklarına katılmayı reddetti. Ve bu vurucu nükleer kuvvetin tecrübe yapısı olan „Klod Rikets“ askeri harp gemisindeki türk personalini geri çekti. Yine aynı hükümet, amerikan-türk antlaşmasında bazı değişiklikler yapılmasını öngören bazı tasarılar hazırladı. Fakat bunlara itibar, Türkiye'nin NATO dan çıkması ve Türkiye ile Birleşik Amerika arasındaki askeri ve siyasi antlaşmaların yürürlükten kaldırılması istenmiyordu. Buna rağmen Birleşik Amerika ile NATO daki Batılı devletler, İnönü hükümetine, Türkiye'nin dış politikasında memleketin milli menfaatlerine uygun olan bu olumlu yeniliklerden vazgeçmesi için baskı yapmaya başladılar.

Birleşik Amerikannın, Türkiye'nin iç işlerine karışması sonucunda Çözümlü koalisyon hükümeti düştü. Mart 1965 te, tarafsız senatör Suat Hayri Urganlı'nın başkanlığı altında dördüncü koalisyon hükümeti kuruldu. Amerikannın idareci çevreleriyle sıkı bağlantısı bulunan ve „Morison“ adlı amerikan kumpanyasının Türkiye temsilcisi olan, Adalet Partisi başkanı Süleyman Demirel de başbakan yardımcısı oldu.

Urganlı-Demirel hükümeti, daha sağcı olmasına rağmen, kendinden önceki hükümetin dış politika alanında aldığı objektif ve olumlu kararları yürürlükten kaldırmadı. Hemen hemen aynı dış politika programıyla Parlamento önüne çıktı. Türkiye'deki amerikan personalinin hukuki statüsünde bazı değişiklikler yapılmasını öngören ve kendinden önceki hükümet tarafından hazırlanan tasarıyı, Parlamento'ya getirdi.

Türk-amerikan ekonomi anlaşmalarında da bazı değişiklikler yapılması isteklerine karşı koyamadı. Fakat bütün bunlara rağmen, Birleşik Amerika ile Türkiye'nin ilişkilerini devam ettirmek için çalıştı.

Esasen, gerek üçüncü, gerekse dördüncü koalisyon hükümetlerinin dış politika alanında aldıkları bazı tedbirler, sadece görünüşle anti-amerikan ve anti-empyalist mahiyettedirler. Bunlar, Türkiye'nin Kıbrıs tezini Birleşik Amerikaya destekletmek için kullanılmış birer kozdur. Belirli çevreler, Türkiye'nin Birleşik Amerika ve NATO ile ilişkilerinin değiştirilmesini öngören bir dış politikayı asla desteklemekte, fakat zaman zaman destekler gibi görünmektedirler. Hatta gerekirse şantajda da başvurmaktalardır. Ote yandan vatansız türk aydınları, emekçi halk yığınları, üniversite öğrencileri, burjuva partilerinin birçok taraftar ve aktivistleri, bu partilerin bazı yöneticileri v.s. Atatürk'ün anti-empyalist prensiplerinin yeniden yürürlüğe konması için samimi bir gayret göstermektedirler. İdareci çevreler, bu istekleri, gözünde bulundurmak zorundadırlar.

„Asosiyet Pres“ adlı amerikan haberler ajansı direktörü Hal Mak Klerin, Ankarada incelemeler yaptıktan sonra yazdığı bir yazıda, Türkiye'den halktan yükselen sesler ve bunların burjuva partileriyle idareci çevreler üzerinde yaptığı tesirler anlatılmaktadır. Türk gazetelerinde de yayınlanan bu yazıda şöyle denilmektedir: „Türkiyede, son zamanlarda, sol kanadın sesi daha çok yükselmeye, daha kuvvetli bir şekilde işitilmeye başlamıştır. Bu durumu tetkik edilecek amacıyla, son zamanlarda dikkati çeken aşağıdaki olayları gözünde bulundurmak zorundayız.

Solcular, Türkiye'nin dış ticaretini, petrol endüstrisini devletleştirme istiyorlar.

Batıya karşı yönetilen tenkidler, özellikle, Amerikannın Güney Viyetnam ve Dominik Cumhuriyetindeki politikasına karşı gittikçe artmaktadır. Türkiye'nin Atlantik ve Merkezî Antlaşma Teşkilatı (SENTO) ile mevcut bağlarına hücumlar yapılmaktadır. Türkiye'nin daha tarafsız bir dış politika takip etmesi, komünist memleketlerle bağlarının daha çok kuvvetlendirilmesi istenmektedir...

Kuvvetli bir şekilde Batı taraftarı olan Türkiye'deki sola kayış neden ileri geliyor? Türk aydınları, ortada yeni bir şey olmadığını, Türkiye'de reformlar yapan ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün kurmuş bulunduğu temel prensiplerin tabii bir şekilde devamından başka bir şey mevcut bulunmadığını belirtiyorlar...

Amerikalı gazeteci, Halk Partisinin taktiğini de şöyle izah ediyor: „Bizzat İnönü, sola kayış, kendi CHP'sini „Ortannın solunda bulunan bir parti“ ilan etmek suretiyle belirtmiştir. Hiç şüphesiz ki, CHP, sol eğilimlere yatırım yapmak ve böylelikle önümüzdeki ekim ayında yapılacak seçimlerde yeniden iktidara geçmek imkânlarını elde edilebilecek ümidindedir.“

Türkiyede anti-empyalizm mücadelesinin açık bir hal alması, 27 Mayıs Devriminin en olumlu sonuçlarından biridir. Bu mücadeleyi öncülüğünü; işçi ve sosyalist hareketi yapmaktadır.

¹ „Yeni Gazete“, 8 haziran 1965.

Onikinci Bölüm

TÜRKİYEDE BUGÜNKÜ SOSYALİZM HAREKETİ

1. Kapitalist olmanın yolda gelişme hareketi ve sosyalizm meseleleri. 150 aydınının bildirisi

Türkiyede bugün legal sosyalist hareketi, bir bütün olarak bilimsel sosyalizme, marksizm-leninizme ideolojisine dayanan gerçek sosyalizm hareketi değildir. Bu hareketin içinde bilimsel sosyalizm taraftarlarıyla, gerçek sosyalistlerle birlikte, reformist burjuva „sosyalizmi“, sağcı „sosyalizm“ nazariyeleriyle taraftarları çalışmakta, hattâ bunlar çoğunluk teşkil etmektedirler.

Bugünkü sosyalizm hareketi teşkilatlı bir hareket halini almazdan önce, Türkiyede kapitalist olmayan gelişme yolu hakkında birçok tartışmalar cereyan etmiş, inandırıcı propagandalar yapılmıştır. Bu propagandaya hem bilimsel sosyalizm taraftarları, hem de sağcı sosyalistler faal olarak katılmışlardır.

27 Mayıs Devriminden sonra fikirlerini yayma hürriyetini elde eden türk sosyalistlerinin henüz kendî gazeteleri yoktu. Burjuva gazetelerinden bazıları, geniş okuyucu kitleleri tarafından sevilen ilerici ve sosyalist eğilimli yazarlara, ticari maksatlarla yer vermeye başladılar. Tanınmış ilerici yazar Aziz Nesinin „Akşam“da, daha sonraları da „Tanin“de sosyal sınıflara, sınıf mücadelesine, türk işçilerinin, bütün emekçilerin sosyalist programı, sınıf bir siyasi partiyeye ihtiyacı bulunduğuna dair ve emperyalizme, kapitalizme karşı yazdığı makaleler türk aydınları ve okuyucular türk emekçileri arasında büyük bir ilgi uyandırdı. „Vatan“ ve daha sonraları çıkmaya başlayan „Öncü“ gazeteleri işçi ve sosyalist hareketiyle ilgili yazılara geniş yer ayırmaya koyuldular.

„Sosyalizm“ mefhumunun yayılması ve legal bir hüviyet kazanmasında büyük rolü olan haftalık „Yön“ dergisi, 20 aralık 1961 de çıkmaya başladı.

Tanınmış ileri yazar ve aydınların etrafında toplandı; haftalık „Sosyal Adâlet“ dergisi de 1963 yılı başında yayın hayatına atıldı. Bu arada, Atilla Tokatlı tarafından, halkın anlayacağı bir dille yazılmış olan „Sosyalizm nedir“ adlı kitap çıktı. Yazar, bu kitabında, bilimsel sosyalizmi, sosyalizm hareketi içindeki revizyonist ve oportünist akımları tanıyordu. Ayrıca, sosyalizmle ilgili bir sıra kitap ve broşürler türkçeye çevrildi. Bunların belli başlıları şunlardır: F. Engelsin „Lüdvik Foerbah ve klâsik alman felsefesinin sonu“, yine Engelsin „Sosyalist düşüncenin gelişmesi“, Plehanofın „Marksist düşüncenin temel meseleleri“ ile „Sanat ve sosyalizm“ v.s. v.s. ... Fakat çeviri eserler arasında, Batılı burjuva „sosyalist“lerinin eserleri çoğunluk teşkil ediyordu.

Türkiyede, tamamiyle bilimsel sosyalizm görüşüne dayanan dergi ve gazete bugün de yoktur. Fakat çeşitli gazete ve dergilerde, Türkiye'nin kapitalizm yolunda sosyal adâletli hızlı bir iktisadi gelişmeye ulaşamayacağına ispat eden ciddi yazılara sık sık rastlanmaktadır. Türkiye'nin kapitalist yolda gelişmeyeceği tezi, tanınmış burjuva bilginlerinden bazıları da benimsemiş bulunmaktadır. Ankaradaki Orta Doğu Teknik Üniversitesi rektörü ve eski Maliye Bakanı Profesör Kemal Kurdaş, Türkiye Devlet Planlama komisyonu eski başkanı Osman Nuri Torun, aynı komisyonun eski üyelerinden Atilla Karaosmanoğlu, Necat Erder ve daha bazı üniversite öğretim üyeleri bunlar arasındadır. Bu son üçü, hükümetin iktisadi politikasını ve iktisat plânı görüşlerini kabul etmedikleri için, komisyondan istifa etmişlerdir.

Kemal Kurdaş „Yön“ dergisinde yayınlanan „Türkiyede kapitalizmin fiyaskosu“ başlıklı makalesinde şöyle diyor: „Batı dünyası, kapitalist liberalizmde, yüz yıl süren çok uzun ve çok ıstıraplı bir devre içinde gelişebildi. Bugün, az gelişmiş bir memleket, böyle bir sistem içinde gelişebilmek için yüz yıl beklenebilir mi? Bundan başka, kapitalist liberalizm, yüz yıllık ağır gelişmesi sırasında, Amerika ve Avustralya gibi yeni keşfedilmiş kıtalardan yardım gördü, sömürge memleketleri istismar etti. Yakına gelinceye kadar sömürge durumunda olan Türkiye gibi bir memleket, böyle imkânlardan faydalanamaz. Bu yolda yürümeye devam ederse, terkar sömürgecilerin eline düşebilir.“

„Yön“ dergisinin başyazarı Doğan Avcıoğlu, „Niçin sosyalizm?“ başlıklı makalesinde, bir taraftan Sovyetler Birliğiyle diğer sosyalist memleketlerinin ve öte taraftan da Birleşik Amerika ile diğer kapitalist memleketlerin iktisadi gelişmeleri hakkında resmi istatistik rakamlarına dayanarak mukayeseler yaptıktan sonra, kapitalist sistemdeki gelişmenin, sosyalist sistemdekine bakarak çok ağır olduğu sonucuna varıyor ve şöyle diyor: „Batı memleketlerinin geçen yüzyıldaki yavaş kalkınması bile, az gelişmiş ekonomilerin sömürülmesi ve işçi kitlelerinin sefaleti pahasına gerçekleştirilmiştir. Batıda sosyal adâlet isteyen işçiler, kurşunlarla susturulmuştur. Sendikaların kuvvetlenmesi ve grevler, zor kuvvetiyle susturulmuştur. „Zenginler, zenginleşiniz!“ parolası kalkınma politikasının temel düsturu olmuştur...

Şimdi Türkiye'ye gelelim: Ekonomik gelişme seviyemiz, 1800 Avrupası-
nın durumundan pek farklı değildir. İhtiyaçlarımız ve düşünce tarzımız bakı-
mından ise, XX yüzyılda, bulunuyoruz. Sosyal adalet, yüksek ücret, grev hakkı,
kuvvetli sendika istiyoruz. Gelir dağılımındaki aşırı ölçsüzlükle isyan ediyoruz.
Halbuki özel teşebbüse (kapitalizme) dayanan hızlı kalkınma teşebbüsü,
devlet eliyle halkın tüketiminin kısılmasını, bu suretle sağlanan fonların
müteşebbüslere (kapitalistlere) devrini, işçi ücretlerinin düşük tutulmasını
ve adaletsizliklere göz yumulmasını gerektirecektir... Halbuki sosyalist sistemde
fedakârlık ve nimetle eşitlik esastır.

Profesör Sadun Aren, çeşitli yazılarında ve tartışmalarda, Türkiye'nin ancak
sosyalist rejimde hızlı iktisadi gelişmeye ve sosyal adalete kavuşabileceği tezi-
ni savunmaktadır. Bir tartışmada şöyle demiştir: „Dış yardımlar ve enflasyon,
bir zümreyi zenginleştirirken, geri kalanları ıstırapa sürükledi... Ote yandan,
ne Türkiye'nin ne de dünyanın tarihinde özel teşebbüsün, demokratik düzen
içinde „hızlı“ bir kalkınma sağlayabildiği görülmemiştir. Türkiye, bugün, temel
bünye değişiklikleriyle birlikte, hızla sanayileşmek zorundadır.“¹

Aynı tartışmada profesör Bahri Savcı, „Özel teşebbüs, bir işte kâr varsa,
cür'etkâr olur. Kâr yoksa, uyuşuk kalır“ demiştir.

Aralarında, İstanbul ve Ankara üniversitelerinden birçok profesör ve doçent
de bulunduğu 150 türk aydını, 20 aralık 1961 de, Türkiye'nin yeni bir iktisadi
ve sosyal politika gümesini istediğiyle bir bildiri yayınladı. Program mahiyetinde
olan bildiri, 150-lerin yayın organı haline gelen „Yön“ dergisinin ilk sayısında
yayımlandı.

Bu yeni harekete önyak olan 150 aydına göre Türkiye'nin iktisadi politikası,
özel kapitalizme değil, yeni, ilerici bir iktisadi devletçiliğe, plânlı iktisada,
devlet sektörü ile özel sektörün elele, fakat devletin yönetimi altında çalış-
masına dayanıyordu.

Bildiride, Türkiye'nin iç ve dış politika problemlerine konkre olarak temas
edilmemekle beraber, memleketin bugünkü iç ve dış politikasında Atatürkçü lüğe,
kemalist devrim prensiplerine dönülmesi ve bu prensiplerin yeni şartlar gözönünde
bulundurularak uygulanması isteniyordu. Örneğin, kemalist devrimin altı prensibinden
biri olan etatizm (devlet kapitalizmi) Türkiye ekonomisinin tekrar temel prensibi
olmıyordu. Fakat, yeni şartlara uygun bir „yeni iktisadi devletçilik“ haline
getirmeliydi. Bildiride „yeni iktisadi devletçilik“ açıkça belirtilmemekle beraber,
sosyalist eğilimli, plânlı iktisat olduğu anlaşılıyordu. Bundan dolayı da bildiri,
„sosyalizme“ davet şeklinde kabul edilmiş, bildirinin altında imzası bulunanlara da
„sosyalistler“ denmiştir.

150 türk aydına göre, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik buhrandan ve bunların
doğurduğu politik çıkmazdan kurtarılması için, memleket ekonomisi-

¹ „Yön“, 31 ocak 1962
² „Yön“ 31 ocak 1962.

-sinde devlet sektörü üstün ve yönetici duruma getirilmeliydi. Devlet, bütün
memleketin iktisadi hayatını plânlılaştrmalı, plânlı ekonomiyi yönetmeli, milli
ekonominin menfaatleri gerektirdiği zaman, özel kapitalist sektöre kanunî yoldan
müdahale edilmeliydi. Devlet sektörünün yanında, bilhassa köy iktisadiyatında
kooperatif sektörü de geliştirilmeliydi. Türkiye'nin iktisadi bünyesinde,
sosyal adalet esas tutularak, önemli reformlar yapılmalıydı. Toprak reformu,
vergi yükünü adaletli bir şekilde dağıtacak vergi reformu, bunların en önemlileriydi.
Sömürücü sınıfın, emekçileri sömürme imkânları sınırlanmalıydı. Halk iktisadiyatında
özel kapitalizme, devlet sektörüyle yan yana yaşama hakkı tanınıyordu. Onun
sömürücü olduğu ve yalnız kâr peşinde koştuğu da belirtiliyor. Memleketin plânlı iktisadi hayatında hızlı bir gelişme
sağlayacak kabiliyeti bulunmadığına işaret ediliyordu. Bütün bunlardan dolayı
halk iktisadiyatında üstünlük devlet ve toplum sektöründe olmalıydı.

İç politikada biçimli demokrasiye son verilmesi, geniş halk yığınlarının
demokrasiyi kurulmalıydı. Bildiride, dolaylı sözlerle, memleket çapında önemli
olan müesseselerin devletleştirilmesine temas edilmiş, milli gelirin bölüş-
türülmesindeki korkunç adaletsizliğin ortadan kaldırılması isteniyordu.

Bildiride „sosyalizm“ sözü geçmiyordu. Fakat bildiride imzası bulunan aydınlar,
„Yön“ dergisindeki yazı ve beyanlarında „sosyalizmin Türkiye'de için tek kurtuluş yolu“
olduğunu belirtiyorlardı.

Bildiri, memleketi geniş akisler uyandırdı. Ve daha birlerce aydın ve çeşitli
sosyal hatlara mensup vatandaşlar tarafından. Bunlardan birçokları „Yön“ dergisinde
yayımlanan mektuplarında, Bildiriyi imzaladıklarını, çünkü „sosyalizme bir çağrı“
saydıklarını, hattâ „bugünkü dünyada zafere zafere koşan bilimsel sosyalizm
hareketinin bir ifadesi“ olduğunu belirtiyorlardı. Bazıları 150 aydından, Bildirideki
görüşlerini daha açık ve seçik olarak ortaya koymalarını istiyorlardı.

Fakat Bildiriyle birlikte yayımlanan sosyal-ekonomik program esaslı bir
taahhüdün geçirildiği zaman şu sonuca varılıyor: Bu, bir sosyalist ekonomi
programı değildi. Bazı sosyalist görüşlerin katıldığı ilerici bir devlet kapitalizminin
ifadesiydi. Daha açılıca, Türkiye şartlarına uydurulmaya çalışılan devlet kapitalizmiyle
Batıdaki küçük burjuva „sosyalizminin bir karışımıydı.“

Bildiride dış politika meselelerine temas edilmiyordu. Fakat bildiride imzası
bulunan aydınların organı „Yön“, emperyalizmi, sömürgecilliği şiddetle tenkid
ediyor, sömürgeci devletlerin „sömürgecilğe modern bir biçim“ vermek için
sarfetikleri gayretlere rağmen, sömürgecilğin, artık dünya yüzünde silinmekte
olduğunu belirtiyordu. Dergi, Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının,
emperyalizm ve sömürgecilğe karşı yapmakta oldukları milli kurtuluş savaşlarını
destekliyordu.

150 aydının organı „Yön“, Türkiye'nin dış politikasını şiddetle tenkid ediyor.
Birleşik Amerika ve NATO'ya bağımlı durumda kurtulmasını, Birleşik Amerika
ve NATO ya verilen askerî üslerin kaldırılmasını, dış politikada

esashi değişiklikler yapılmasını, sosyalist ve tarafsız memleketlere karşı tutumunda
gelişen dünya şartlarına uymasını istiyor, nükleer silah tecrübelerine son
verilmesi, tam ve genel silahsızlanmaya gidilmesi tezini savunuyordu.

„Yön“ dergisi, Türkiye'nin NATO içindeki müttefikleriyle iktisadi ilişkilerine
temas eden yazılarında, Batılılara, Türkiye'nin problem ve ihtiyaçlarını anlamadıkları,
daha doğrusu anlamak istemedikleri kanaatine varıyordu. 150 aydının Bildirisi,
Türkiye'de yeni bir ideoloji akımının başlangıcıydı. Fakat, bu akım, henüz açık, seçik bir akım halini alamamıştır. Zira Bildiride
imzası bulunan aydınlar, çeşitli, hattâ birbirine aykırı ideolojik-politik görüşlere
sahiptirler. Aralarında, Kemal Tahir, Melih Cevdet Anday, v. b. gibi ilerici yazar
ve şairler, emekçi köylülerin yaşayışlarını aksettiren Mahmut Makal ve Fakir Baykurt
gibi yazarlar, halk aydınları, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekillerinden Turan Güneş,
Coşkun Kırca, eski Milli Birlik Komitesi üzelerinden senatör Sami Küçük, Suphi
Karaman ve Vehbi Ersel, onlarla yan yana, komünizme karşı yudurma yazıları yazan
Ömer Sâmî Coşar, Abdi İpeki, Mehmet Ali Kışlalı ve benzerleri gibi gazeteciler vardı.

İşte, çeşitli görüşlere sahip olan bu aydınlar, kendilerine „sosyalist“ diyor,
Türkiye'nin NATO içindeki müttefiklerini tenkid ediyor, Türkiye'nin bağımsız bir
dış politikaya doğru yönelmesini istiyorlardı. Bildiriyi imzalayanlar arasında
bulunan bazı tanınmış bilim adamları, Türkiye'nin iktisadi politikasını, halklararası
ekonomik ve politik ilişkilerini esaslı bir taahhüdün geçirecek tenkid ediyorlardı.

150 aydının Bildirisi, Türkiye'de solcu burjuva akımının hazırlanmasında ve
siyasi biçim almasında önemli bir rol oynadı. Vatandaş aydınlarının temsilcileri,
solculara da söz ve teşkilatlanma hakkı verilmesinin gerektiğini ortaya koydular,
onların siyasi ve iktisadi görüşlerini gerilerinin memleketi yaratmaya çalıştıkları
faşizm tehlikesini önleyeceklerini ileri sürdüler. Birçok burjuva politikacısı, siyasi
hayatta „sağ-sol-orta“ akımlara dayanan „Batı demokrasisi“ ne taraftardı. Burjuva
solcuları arasında ise sosyalizm eğilimleri gittikçe daha fazla yer buluyordu.
Sosyalizm fikirleri, adı geçen Bildiriden sonra daha yaygın bir hal alıyordu.
Çok geçmeden, bir „türk sosyalizmi“nin sözü edilmeye, sosyalizm fikirlerini yayacak
bir kültür teşkilâtının kurulmasından bahsedilmeye başlandı.

2. Sosyalist Kültür Derneği, „Türk sosyalizmi“nin ideolojisi

Bildiriyi hazırlayan aydınlardan bir grup, ocak 1963 te, Ankarada, Sosyalist Kültür
Derneği adında, sosyalist fikirleri yayma teşkilâtı kurdular. Derneğin kısa zamanda,
İstanbul, İzmir, Diyarbakır v.s. gibi şehirlerde şubeleri açıldı. 1965 yılının başlangıcında
âza sayısı 5000 kişiyi buluyordu. Bunların 2000 kadarı Ankara ve İstanbulda,
ötekileri diğer şehirlerdeydi.

Sosyalist Kültür Derneğinin amacı, sosyalist fikirleri, özellikle „türk sosyalizmi“
görüşlerini yaymak, „türk sosyalizmi“nin sosyalist partisini kurmak için zemin
hazırlamaktır.

Sosyalist Kültür Derneği bir siyasi parti değildi, her partinin âzası bu derneğe
de âza olabiliirdi.

Başkanlığa Osman Nuri Torun, genel sekreterliğe Nejat Erder seçildiler. Her ikisi de
Devlet Plânlama Komisyonunun eski yöneticileriydi. Doğan Avcıoğlu, Derneğin
Propaganda faaliyetini yönetecek, Cumhuriyet Halk Partisinin reformistler kanadından
milletvekili Sırrı Hocaoğlu da teşkilât işlerini idare edecekti. Bildiriyi imzalayanlardan
bazıları daha idare heyetine seçilmişlerdi.

Sosyalist Kültür Derneğinin ideolojisi olarak kabul edilen „Türk sosyalizmi“nin
esas prensiplerini „Yön“ dergisinin yazı işleri müdürü Doğan Avcıoğlu ile profesör
Sadun Aren hazırlamaktaydı. Komünistlikten dönme Şevket Süreyya Aydemir de bunlar
arasındaydı ve „Türk sosyalizmi“ne eski „Kadro“ nun görüşlerini sokuşturmaya
çalışıyordu. Ayrıca, 150-lerden, üniversite öğretim üyelerinden ve toplum
yazarlarından bazıları „Türk sosyalizmi“nin esas prensiplerini hazırlama işinde rol
almışlardı. Onlar, „Türk sosyalizmi“ni kemalizm prensipleri, CHP nin bazı
üneleri ve 27 Mayıs Devriminden sonra kuvvetlenen reformcular hareketi
görüşlerinin prososyalizm prensipleriyle karışımından meydana getirmeye
çalışıyorlardı.

Henüz tamamiyle hazırlanıp açık, belirli bir bütün haline getirilememiş olan
„Türk sosyalizmi“ esas itibarıyla şu prensiplere dayanmaktadır: anti-emperyalizm,
antikolonializm (sömürgecilik düşmanlığı), antifeodalizm, antikapitalizm, etatizm.

Doğan Avcıoğlu, bir yazısında kısaca şöyle demektedir: Türkiye henüz ne
ortaçağdan, ne de emperyalist hâkimiyetinden tamamiyle kurtulmuş değildir. Atatürkün
önderliğinde başlamış olan milli kurtuluş savaşı devam etmektedir. Türkiye, bugün,
geri kalmış birçok memleketler gibi, milli kurtuluş safhasında bulunmaktadır. Bu
savaşta zafere ulaşımada, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde de zafere ulaşmak
mümkün değildir. Bu durum karşısında bugün sosyalizmin esas meselesi, emperyalizm ve
feodalizme karşı mücadele etmektir.

„Türk sosyalizmi“nin bir de milliyetçilik ve antikomünizm tarafı vardır. Bu
meselelerin nazariyecisi, dönme Şevket Süreyya Aydemirdir. Onun iddiasına göre
sosyalizm, „komünizmin panzehiridir ve komünizme karşı en tesirli mücadele vasıtasıdır.“
Yine Aydemirin iddiasınca, „Türk sosyalizmi“, bilimsel sosyalizm öğretisi ve ideolojisi
değildir. Doğan Avcıoğlu da, Şevket Süreyya Aydemire uymakta ve şöyle demektedir:
„Komünizme elbette karşıyız. Anayasamız da yasakladığı komünizm memleketimizi suçtur. Komünist
faaliyetlerin cezalandırılması yerindedir. Buna bir itirazımız yok!“¹

¹ „Yön“, 28 kasım 1962.

„Türk sosyalizmi“ nazariyecileri ekonomide plânlamaya, devlet ve toplum sektörünün üstün olmasına, ilericî etatizme taraftarlardır. Bütün bunları, kapitalist olmayan yolda, sosyalizm yolunda gelişmeye geçiş aşamaları (merhaleleri) saymaktadırlar.

Sosyalist Kültür Derneği faaliyetçilerinden Hilmi Özgen, „Türk sosyalizminin ilkeleri“ adlı broşüründe, „Türk sosyalizmi“nin aşağıdaki iktisadi vazifeleri gerçekleştirmesi gerektiğini yazmaktadır; toprak reformu, bankaların, sigorta şirketlerinin, büyük sanayi müesseselerinin ve maden sanayinin devletleştirilmesi.

„Türk sosyalizmi“ nazariyecilerine göre, sosyalizm hareketi, hem sömürücü, hem de sömürülen tarafından yürütülen sınıf mücadelesini hafifletmeli, „sınıf menfaatleri arasında âhenk“ yaratmalıdır. Bu nazariyeciler, sosyalizme devrim yolu ile geçmesini kabul etmemektedirler. Onlar için tek yol vardır; o da barışçı yoldur: „Kapitalizmden sosyalizme yalnız barış yolu ile geçilebilir.“ Onlar, sosyalizm kuruculuğu sırasında proletarya diktatürüne da karşıdır. Sosyalizm mücadelesinde işçi sınıfının yönetici rol oynaması gerektiğini, bunun tarihi bir zaruret olduğunu kabul etmekte beraber, Türkiye'nin bugünkü şartları içinde sosyalist hareketine kimin öncülük edeceği meselesinin ön plâna konmasını yersiz bulmaktadırlar. Doğan Avcıoğluna göre, bu kuvvetler arasında ayrılışmaya yol açacaktır. Avcıoğlu, öte yandan, aydınları, ekonomik-sosyal bakımdan kendi başına bir sınıf olmadığını kabul etmekte beraber, sosyalist hareketin „sözçüsü“ saymaktadır. Böylece o, aydınları, sosyalist hareketin öncüsü rolünü vermektedir.

Profesör Sâdun Aren de sosyalizme devrim yolu ile varılmasına karşıdır. Ona göre bu metod, Sosyalist Oktobrevrim için doğru ve gereklidir. Çünkü çarlık Rusyası despot bir idare altında bulunuyordu. Böyle bir idare ancak devrim yolu ile devrilebilirdi. Türkiye'de ise şartlar değişmiştir. Demokratik bir idare kurulmaktadır. „Bizde sosyalizm, sınıflar arasında düşmanlık yaratma vasıtası değildir, devrimle gerçekleştirilemez... Şu halde Türkiye'de, sosyalizmi gerçekleştirmek için yürünülecek yol, devrim yolu olamaz.“¹

„Türk sosyalizmi“ nazariyecileri, Türkiye'nin sosyal, politik ve ekonomik hayatındaki olayları doğru ve inandırıcı bir şekilde izah edebilmek için sık sık bilimsel sosyalizmden faydalanmaktadırlar. Bununla birlikte, „Doğu sosyalizmi“ adını verdikleri marksizm-leninizim metoduna karşı olduklarını da belirtmektedirler. Halbuki marksizm-leninizm partiler, herhangi bir memlekette konkrâk şartlar elverişli olduğu takdirde, sosyalizme barış yolu ile, parlamentar yolla geçişlerinin mümkün olduğunu kabul etmektedirler.

„Türk sosyalizmi“nin, Batıdaki antikomünist, sağcı „sosyalist“ partilerinin, „sosyalizmi“ne yakınlığı açıkça görülmüyor. Bundan dolayı da („Yön“ dergisinin bildirdiğine göre) sağcı sosyalistlerin kurdukları „Sosyalist Enternasyonal“, „türk sosyalizmi“ne ve Sosyalist Kültür Derneği-

¹ „Yön“, 6 şubat 1963.

rin faaliyetine yakın bir ilgi gösteriyor. „Türk sosyalizmi“, sağcı „sosyalizmi“nin ve burjuva reformizminin bir çeşididir. Fakat „Türk sosyalizmi“, onun nazariyecilerine göre, Batıdaki sağcı „sosyalizmi“ tam bir kopuşu olursa, başarı kazanamaz. Bundan dolayı onlar, Türkiye'nin özel şartlarına uymaya „Türk sosyalizmi“ne antiemperyalist karakter vermek çalışıyorlar. Diğer taraftan milliyetçiliği, ideolojilerine temel yapmaya da gayret ediyorlar. Fakat „Türk sosyalizmi“ nazariyecileri, faşizme, ve ırkçılık doğuran asırı, söven milliyetçiliğe, Türkiye'de emperyalizmin kuklası haline gelen tutucu milliyetçiliğe karşı olduklarını bildiriyorlar. Doğan Avcıoğlu, „sosyalizm anlayışımız“ adlı makalesinde şöyle diyor:

„Amerikalılardan fazla amerikalık taşıyan ağaların ve ağalara uşaklık eden sözde milliyetçilerin vatandaşlıklarından şüphe ediyoruz. Türk ekonomisini dilencilikle yaşar hale getirerek yeni bir „Dünyun-Umumiye“ (kapitülasyonlar) devri açan ve zengin amcalarımızı (amerikalıları) kırdırmamak için milli kurtuluş hareketlerini desteklemekten korkan idarelerin milliyetçiliğine inanmakta güçlük çekiyoruz.“¹

Avcıoğlu ve Arene göre, Türkiye'nin ekonomik şartları ile Batı Avrupa memleketlerinin iktisadi şartları arasında pek büyük farklar bulunduğu için „Türk sosyalizmi“, „Batı sosyalizmi“nden farklı olmalıdır. Batılı memleketler, sanayileşme aşamasını (safhasını) çoktan aşmışlardır. Avcıoğlunun kanaatine, Batı Avrupa memleketlerindeki sosyalist partilerin programlarında sanayileri millileştirme ve sosyal adaleti kurma işleri ön plânda olmalıdır. „Türk sosyalizmi“ne gelince, o, iktisadi alanda hızla gelişmesi, sanayileşmesi, siyasi bağımsızlığın temeli olan iktisadi bağımsızlığa kavuşması gereken aşamada sosyalist hareketin, o ülkenin özel şartlarına uyması gerektiğini çok haklı olarak belirten ve bu görüşü kendilerini kilavuz edinen „Türk sosyalizmi“nin bazı nazariyecileri, tarihi oluşumun, sosyalist öğretinin ve hareketinin genel kanunlarını unutmış görünüyorlar. Böylece bilimsel sosyalizmden birhayli uzaklaşıyor, antisosyalizme, antikomünizme kadar varıyorlar. Sosyalizm terimleriyle demagoji cambazlığı yaparak anti-sosyalistler kampında yer almış olan Şevket Süreyya Aydemir ve benzerleri, kendilerine „sosyalist“ diyen, fakat antikomünizm propagandası yapan kalemler, burjuva partilerinden bir takım demagoglar, Sosyalist Kültür Derneği'nin bazı faaliyetçileri bunlar arasındadır. Lâkin Türkiye'yi amerikan emperyalistlerine, NATO'ya bağımlılıktan kurtarıp iktisadi ve siyasi bağımsızlığa kavuşturmak için mücadele eden Doğan Avcıoğlu gibi vatandaşlar de böyle bir aldanış içindedirler. Avcıoğlunun ve Sosyalist Kültür Derneği içinde taşınan onun görüşündeki diğer sosyalist faaliyetçilerin, sosyalizm teriminin legalleştirilip halk arasında yayılmasına büyük hizmetleri olmuştur. Türk burjuva toplumdaki bozuklukların, sosyal adaletsizliklerin ve

Her memleketteki sosyalist hareketinin, o ülkenin özel şartlarına uyması gerektiğini çok haklı olarak belirten ve bu görüşü kendilerini kilavuz edinen „Türk sosyalizmi“nin bazı nazariyecileri, tarihi oluşumun, sosyalist öğretinin ve hareketinin genel kanunlarını unutmış görünüyorlar. Böylece bilimsel sosyalizmden birhayli uzaklaşıyor, antisosyalizme, antikomünizme kadar varıyorlar. Sosyalizm terimleriyle demagoji cambazlığı yaparak anti-sosyalistler kampında yer almış olan Şevket Süreyya Aydemir ve benzerleri, kendilerine „sosyalist“ diyen, fakat antikomünizm propagandası yapan kalemler, burjuva partilerinden bir takım demagoglar, Sosyalist Kültür Derneği'nin bazı faaliyetçileri bunlar arasındadır. Lâkin Türkiye'yi amerikan emperyalistlerine, NATO'ya bağımlılıktan kurtarıp iktisadi ve siyasi bağımsızlığa kavuşturmak için mücadele eden Doğan Avcıoğlu gibi vatandaşlar de böyle bir aldanış içindedirler. Avcıoğlunun ve Sosyalist Kültür Derneği içinde taşınan onun görüşündeki diğer sosyalist faaliyetçilerin, sosyalizm teriminin legalleştirilip halk arasında yayılmasına büyük hizmetleri olmuştur. Türk burjuva toplumdaki bozuklukların, sosyal adaletsizliklerin ve

¹ „Yön“, 22 ağustos 1962.

sınıfl gelişmelerinin meydana çıkarılıp gözler önüne serilmesinde, türk burjuvazisinin, burjuva partilerinin milli menfaatlere ihanetini, Türkiye emekçilerinin emegini ve memleketin tabii servetlerini amansızca sömüren yabancı kapitalistlerle yerli ortaklarının işçülerini açıklamada onların hizmetleri daha da büyüktür. Türkiye'nin ancak kapitalist olmayan gelişme yolunda ve sosyalizme kurtulabileceğini delillerle dayanarak inandırıcı bir şekilde ispat edenler, yine onlardır. Fakat „Türk sosyalizmi“nin muhteva ve prensiplerini tayin meselesine dayanamca, aceze düşüp yanlışlıklar içinde bocalamaktadırlar. Bu bocalamaların, bu yanlış yollara sapışın belli başlı nedenlerini, onların, sosyalist hareketin genel kanunlarına aykırı, özel bir „Türk sosyalizmi“ ideolojisi hazırlayabileceklerini sanmalarında aramak lazımdır. Halbuki bilimsel sosyalizmin genel kanunları objektiftir, her ülkenin milli, siyasi, iktisadi şart ve özelliklerine göre yaratıcı bir şekilde uygulanır.

„Türk sosyalizmi“nin nazariyecilerinden biri olan Hilmi Özgen, „Türk sosyalizminin ilkeleri“ adlı broşüründe bugünkü Türkiye'de mevcut kapitalist sömürücülüğü ve içtimai bozukluklar hakkında birçok bilgi verdikten sonra, bunları ancak sosyalizmin ortadan kaldırmabileceğini söylemektedir. Fakat özel mülkiyet meselesinde onun nazariyesiyle kooperatif reformizmini tavsiye eden küçük burjuva nazariyesi arasında esaslî bir fark yoktur. Özgen, işçi sınıfının sosyalist hareketindeki tarihi rolünü küçümsemektedir ve bunu tamamıyla bir tarafa atmıştır.

„Türk sosyalizmi“nin hemen hemen bütün nazariyecileri şu kanaatte birleşiyorlar: Kemalizmin temel prensipleri „Türk sosyalizmi“nin de temel prensipleri olmalıdır. Atatürk'ün ortaya koyduğu bu temel prensipler, sosyalizm yönünde geliştirilmeli ve Türkiye'nin bugünkü şartlarına uydurulmalıdır. İşte bundan dolayı onların „sosyalizmi“, milliyetçilik ideolojisiyle karışık bir burjuva reformizmi mahiyetini almaktadır. Halbuki „Türk sosyalizmi“ ideolojisi, bilimsel sosyalizmin her memleket için mecburi olan genel kanuniyetini kabul etmediği, sosyalist bir ideoloji haline gelemez.

Fakat bugünkü Türkiye'de siyasi şartlar ve hâlâ yaygın bir halde olan sosyalizm düşmanlığı göz önünde bulundurulduğu takdirde, bu sosyalist eğilimli reformist akımın bazı objektif ilericî tarafları derhal göze çarpar. „Türk sosyalizmi“nin en olumlu tarafları, onun, antiemperyalist, antifeodalist ve (devamlı olmamakla beraber) antikapitalist oluşu, kapitalist olmayan gelişme yolunu benimsemiş bulunmasıdır. En olumsuz tarafı ise, antikomünizmi ve milliyetçiliğidir. Bunlar, onu, gerçek bir sosyalist muhtevadan mahrum etmektedir.

Şunu da derhal belirtmek lazımdır ki, gerek „Türk sosyalizmi“ hareketinde, gerekse Sosyalist Kültür derneğinde tam bir ideoloji birliği yoktur. Bunlarda, antikomünist sağcı „sosyalist“ler ve burjuva reformistleriyle birlikte, birçok noktalarda bilimsel sosyalizme yaklaşan ve onun temel

¹ İlke — prensip

prensiplerine dayanarak sosyalizme giden doğru yolu araştıran gerçek sosyalistler de vardır. Onların tesiriyle „Türk sosyalizmi“ hareketinde ve Sosyalist Kültür Derneğinde sola kayma, antiemperyalizm ve antikapitalizm akımı gittikçe kuvvetlenmektedir.

„Türk sosyalizmi“ nazariyecileri, bir dış politika programı yayınlamamışlar. Fakat dış politika meseleleri üzerinde birleştikleri noktalar vardır. Onlara göre Türkiye'nin bugünkü dış politikası, memleketin milli menfaatlerine uygun değildir, Türkiye halkının 45 yıl önce yaptığı antiemperyalist milli kurtuluş savaşının gayelerinden ayrılmıştır. „Türk sosyalizmi“ nazariyecileri, ilk zamanlarda, Türkiye'nin NATO'dan çıkması meselesini ortaya atmadılar. Fakat dış politika meseleleri üzerinde geniş tartışmalar açtılar. Batı bloku içinde de olsa, Türkiye'nin daha bağımsız bir politika gütmesi hususunda ısrar ettiler. Birleşik Amerikann Türkiye'yi kendisine bağlı bir memleket haline getirmek için çevirdiği entrigaları açıklamaya, Türkiye'nin, Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının sömürgeçiliğe ve emperyalizme karşı, NATO'nun ve bu arada Türkiye hükümetlerinin güttikleri kötü politikayı protesto etmeye koyuldular. Emperyalist devletlerin yönetmenliği altında bulunan SENTO-yu ve Türkiye'nin bu pakta katılışını tenkidle giriştiler.

„Türk sosyalizmi“ nazariyecilerinin antiemperyalist ve özellikle anti-amerikan tutumları 1964 ten sonra daha da şiddetlendi. Aralarından bazıları, Türkiye'nin NATO'dan çıkması ve tarafsız bir dış politika gütmesi meselesini ortaya atarak, bu fikri savunup yaymaya koyuldular.

„Türk sosyalizmi“nin taraftarları arasında, sosyalizm hakkındaki yanlış görüşlerine rağmen, Türkiye'nin reformlarla hızla kalkınması için mücadele eden birçok vatansever vardır. Bunlardan bazıları, bütün ilericî kuvvetlerin, halk aydınlarının, işçi sınıfının, emekçi köylülerin, zanaatçıların, küçük burjuvanın bir araya gelerek antiemperyalist bir milli cephe kurması, teklifini desteklemekte, hattâ böyle bir cephenin kurulmasını ısrarla teklil etmektedir.

Doğan Avcıoğlu, „Gelişme yolu“ başlıklı makalesinde, milli cephe programının esaslarını şöyle belirtiyor: „Memleketin bir bütün halinde kalkınması için temel şart olan iktisadi bağımsızlığı gerçekleştirmek amacıyla sosyal bünyede değişikliğe yol açarak bazı siyasi değişiklikler yapılması lazımdır. Bu maksatla, emperyalizmin mahsulü olan ve kökleri dışarıda bulunan sosyal grupların tesirsiz bırakılması gerekmektedir. Bu da ancak, memleketteki bütün ilericî kuvvetlerin bir milli cephe içinde birleşmesiyle mümkün olacaktır.“

Milli cephe hükümetinin ilk vazifesi, yabancı sermayeyi teşvik kanununu ile Petrol kanununu yürürlükten kaldırmak olacaktır.

Milli cephe hükümeti, tarafsız bir politika gütmeli ve bütün memleketlerle iyi ilişkiler kurmalıdır.

Milli cephe, esaslı iktisadi ve içtimal reformlar yapılması, ilkönce dış ticaretin millileştirilmesi, memleketin emperyalizme bağımlılıktan kurtarılması için mücadele etmelidir.¹

3. Türkiye İşçi Partisi

27 Mayıs Devriminden sonra kurulan siyasi teşkilatlar arasında, ilk defa sosyalizmden bahseden parti, Türkiye İşçi Partisidir.

Bu Parti, şubat 1961 de, İstanbulda, işçi sendikaları faaliyetçileri tarafından kuruldu. Geniş işçi çevreleri, artık kendi siyasi teşkilatlarının meydana getirilmesini istiyorlardı. Türkiye İşçi Partisi, bu isteğe bir cevap olarak meydana beraber, gerçek bir işçi programı ile ortaya çıkmadılar. Bu program, Batıdaki bazı treydyüyon partilerin programları esas tutularak hazırlanmıştı. Çünkü kurucular, Türkiye işçi sınıfının kuvvetine güvenemiyorlardı. Bundan dolayı da Partiyi seçimlere hazırlamadılar. Hatta Türkiye İşçi Partisi yöneticilerinden bazıları burjuva partilerinin listelerinde milletvekili seçimine katıldılar. Bu gibi haller, işçilerle ilerici aydınlar bir hayli üzdü. Türkiye işçilerinin bilinçli çevreleri, tanınmış ilerici aydınlar ve birçok halk aydını, Partinin yönetimi işlerine yardıma kostular. Şubat 1962 de Parti yöneticilerinden bir kısmı değiştirildi, İstanbul Üniversitesi eski doçentlerinden Mehmet Ali Aybar, Parti başkanlığına seçildi. Ve böylece Türkiye İşçi Partisinin gelişmesinde ikinci devre başladı. Aybar, gerek toplantılarda söylediği nutuklarda, gerekse basında çıkan demec ve yazılarında, Türkiye İşçi Partisinin siyasi ve iktisadi programının esaslarını belirtmiştir. Bunları, şöyle özetleyebiliriz.

İç politikada: Bugün memlekette varolan demokrasi formal bir demokrasidir, yalnız hâkim sınırdı sınıfı hürriyetler sağlıyor. Türkiye İşçi Partisi bütün halk için gerçek demokrasi istiyor ve bu uğurda mücadele ediyor.

Anayasaya aykırı, antidemokratik kanunlar yürürlükten kaldırılmalı, vatandaşlara, Anayasanın garantisi altında hak ve hürriyetler verilmelidir.

Toprak reformu ve emekçilerin yararına uygun diğer iktisadi ve sosyal reformlar yapılmalıdır. Yaratıcı emek, toplumun biricik ve temel değeri olarak tanınmalı, emekçi halk yığınları, bu toplumdaki bir numaralı vatandaşlar durumuna yükselmelidir. Vatandaşlar, milli gelirlerden, emekleri oranında (nispetinde) pay almalıdır. „Memleketimizin kurtuluşu da, emekçi yığınlarının kurtuluşu da sömürge sisteminin yok edilmesine bağlıdır. İnsan, insanın sırtından geçindiği ve bunu kolaylaştıran mekanizma işlediği emek-

¹ „Yön“, 22 ocak 1965.

² Türkiye İşçi Partisini kuranlar, aşağıda adları yazılı sendika faaliyetçileriyle: Avni Erakalın, Kemal Türker, Şaban Yıldız, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, İbrahim Denizciler v.s. Avni Erakalın, Parti başkanlığına seçildi.

Türkiye İşçi Partisinin ilk milli kongresi, 9—10 şubat 1964 te İzmirde yapıldı. Delegeer, Partinin ilk programının, alelacele hazırlanmış, yarım, noksan bir program olduğu sonucuna vardılar ve yeni bir program kabul ettiler.

Başkan Mehmet Ali Aybar, yeni programda belirtilen gayeleri şöyle izah etti:

„Günümüzün başlıca sorunu (problemi) şu: Türkiyeyi mümkün olan en büyük hızla ileri, tam gelişmiş bir toplum haline getirecek, halkımızın, uyguladığı bütün nimetlerinden yararlanmasını, insanca yaşamasını sağlamak...“

Türkiyenin sosyal yapısı, kalkınmayı, ilerlemeyi engellemektedir. Hâkim sınıf durumunda olan toprak ağalarıyla, yabancılarla aracılık eden büyük sermaye sahiplerinin çıkarları, köklü dönüşümler (reformlar) yapılmasına karşıdır. Türkiye, kapitalist yoldan, özel sektör eliyle de kalkıp ilerleyemez.

Türkiye, gittikçe ağırlaşan bir buhran içindedir. İleri memleketlerle aramızdaki mesafe boyunca açılmaktadır. Buhranın nedenleri, sosyal ilişkilerin üretici kuvvetleri geliştirecek bir nitelikte bulunmamasında gizlidir. Fakat toplumun yaratıcı kuvvetleriyle sosyal yapı arasındaki bu çelişki, yaratıcı kuvvetlerin, yani, başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi halkımızın uyanmasına, kendi varlığını bilincine ulaşmasına yol açmaktadır.

Bu gerçekler karşısında Türkiye İşçi Partisi:

1 — kalkınma ve ilerlemenin, ancak „kapitalist olmayan yoldan“ gerçekleştirilebileceği;

2 — bu yola girilebilmesi için de, önce iktidarın el ve öz değiştirmesi sonucuna varmıştır.

„Kapitalist olmayan kalkınma ve ilerleme yolu“, halkın, yürütümüne (idaresine) katılıp denetlediği (kontrol ettiği), halktan yana bir devletçilik sistemidir. Bu devletçilik sisteminin ekonomisi, plânlı bir karma ekonomidir. Fakat halktan yana olan kamu sektörü (devlet sektörü), yönetici ve düzenleyici durumdadır. Ulusal ekonomide ağır basan odur. Ve halktan yana emredici plân, özel sektör için de mecburidir.

Ancak, Türkiyenin bu gerçek kalkınma ve ilerleme yoluna girebilmesi için, halkın kendisinin iktidara gelmesi şarttır. Bundan dolayı Türkiye İşçi Partisi, çözümünü, önce politik olduğu inancındadır.

Türkiye İşçi Partisi, Türkiyenin ilerleme ve kalkınma davasını halktan ayrı görmüyor. Kalkınma davamızın, ancak halkın bu davaya aktif bir varlık olarak katılmasıyla ulaşacağına inanıyor. Gerçekten de, halkın inancı ve sevgili çabası sağlanmadıkça, Türkiyeyi ileri bir toplum haline getirmek için gerekli olan köklü dönüşümlerden hiçbir başarılamaz.

Toprak reformunun, tarım reformunun zorunluluğu, sağduyu (aklı selim) sahibi herkesce kabul ediliyor. Yani büyük toprak sahiplerinin ellerindeki topraklar, ailelerinin geçimine yetecek kadari kendilerine bırakılarak, Anayasa gereğince kamulaştırılacak ve toprağı olmayan ya da yetmiyen

si halk yığınlarının kurtulması mümkün değildir. Bunun için, Türkiye İşçi Partisi der ki, insanın insanı sömürmesine araçlık eden (vâsıta olan) fabrikalar, mâdenler, bankalar, ticaret kurumları ve büyük taşıt araçları mutlaka devletleştirilmelidir.¹

Dış politikada: Türkiye, Atatürkün antiemperyalist dış politikasına dönme, barışçı bir dış politika gütmeli, halkların emperyalizme ve sömürgecilğe karşı yürüttüğü savaşları desteklemelidir. Türkiye İşçi Partisine göre dünya barışı, ancak, toptan ve kontrollü bir silâhsızlanmaya gidiildiği zaman korunup kuvvetlenecektir.

„Türkiye İşçi Partisi şuna inanır ki, ulusal (milli) gelirimizin önemli bir kısmı semereli olmanın savunma masraflarına ayrıldııkça ve yeryüzünde harb — insanlığı bu sefer toptan yokedebilecek, hayalimize bile sığmayan o korkunç harb — yokedilmedikçe bu amaçlarımız asla gerçekleşemez. Emekçi halk yığınlarının yaşama şartları düzelemez. Türkiye, çağdaş uygarlık (medeniyet) yoluna sokulamaz. Bunun için, Türkiye İşçi Partisi, dış politika olarak, kurtuluş savaşları Türkiyesine yarasçı, istiklâlcı, fakat aynı zamanda barışçı bir dış politikanın savunmasını ister.

„Türkiye İşçi Partisi şuna inanır ki, memleketimizi tek çıkar yola, Türkiye işçi sınıfı ve onun etrafında toplanmış olan emekçi halk yığınları ulaştıracaktır. Bunun için, işçiler, argatlar, aydınlar, saflarımıza katılınız! Birleşiniz ve saflarımıza katılınız ki, insanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kalsın!“²

Türkiye İşçi Partisi, aralık 1963 te yapılan belediye seçimlerine katıldı. Fakat, henüz gelişme yolunun başlangıcında bulunduğu ve bütün memleketi teşkilâtı kuramadığı için, kendi listesiyle yalnız 9 seçim bölgesinde seçimlere iştirak edebildi. Burjuva partileri ona karşı şiddetli bir iftira kampanyası açtılar. İlgili idare makamları, Partinin seçimönu propagandasına engel olmak için her çareye başvurudular. Bütün bunlara rağmen Türkiye İşçi Partisi, kendi çapında büyük başarılar elde etti. Bazı seçim bölgelerinde, en büyük iki burjuva partisinden — Cumhuriyet Halk Partisiyle Adalet Partisinden — sonra üçüncülüğü kazandı. Ve Türkiye tarihinde ilk defa olarak, İşçi Partisi mensubu vatandaşlar, belediye âzâllıklarına seçildiler.

Belediye seçimlerinden sonra, Türkiye İşçi Partisi, Türkiyenin 16 vilâyetinde ve bu vilâyetlerin hemen hemen bütün kazalarında, kusa zamanı teşkilâtı kurdu. Nisan 1964 te ise, Türkiyenin 67 vilâyetinden 23 ünde ve bu vilâyetlerin kazalarında, artık kendi teşkilâtı kurulmuş bulunuyordu. Sonraki aylarda ve 1965 yılında daha bazı vilâyet ve kazalarda da teşkilâtlanma işleri devam etti. Bu suretle, Parti, senatörlerin üçte birinin yenileştirilmesi için yapılacak kısmi seçimlere hazırlanmaya başladı. Lâkin hükümet, Türkiye İşçi Partisinin bu seçimlere katılmasına, çeşitli bahanelerle engel oldu.

¹ „Öncü“ gazetesi, 10 Eylül 1962.

² „Öncü“, 10 Eylül 1962.

köylü ailelerine parasız dağıtılacaktır. Ve verimli çalışabilmeleri için de, bunlara, gerekli ve mümkün olan bütün yardımlar devlet eliyle yapılacaktır...“

Fakat toprak reformunun yapılabilmesi için, toprak reformundan faydalanacak olanların, yani yoksul köylümüzün, emekçi halkımızın, oylarını (reylerini) kendi kendisine, yani kendi öz partisi olan Türkiye İşçi Partisine vererek, Büyük Millet Meclisine kendisinin girmesinden başka çare yoktur.

Oteki reformların gerçekleşmesi de buna bağlıdır. Emekçi halkımız Mecliste çoğunlukla temsil edilmedikçe, ne devlet eliyle hızla sanayileşmek, ne dış ticareti, bankacılığı ve sigortacılığı devletleştirmek, ne de ulusal gelir, emeğe göre dağıtmak mümkün değildir.

Türkiye İşçi Partisi iktidarı, halkı, toplum hayatının bütün alanlarında aktif bir varlık haline getirecek, kamu işlerinin yürütülmesine halkın doğrudan doğruya katılmasını ve işleri denetlenmesini sağlayacaktır. Böylece demokrasi, halkın hergünkü hayatında derece derece gerçekleşen ve uygulanan bir rejim haline gelecektir. Ve nasıl halkın kendi çıkarlarına hizmet eden reformlara karşı olması düşünülemezse, hürriyetlere karşı olması da düşünülemez — çünkü hürriyetler halkın çıkarlarıyla asla çelişmez — bugün Anayasa sayfalarında kalmaya mahkûm temel hak ve hürriyetlerimiz, ancak, Türkiye İşçi Partisi iktidara geldiği gün eksiksiz, tasmamam uygulanacaktır.

Dünya görüşü, insan ve emeği toplumun en yüce değeri sayışı, halkı yaratıcı ve itici biricik güç olarak kabul edilişle Türkiye İşçi Partisi, yepyeni bir ufuk açıyor. Kardeşçe dayanışarak, inancı ve sevgili çabamızla yarın mutlu Türkiyesini biz kuracağız.¹

Aybarın başka, Ankara Üniversitesi eski doçentlerinden Behice Boran, Erdoğan Başar, Adnan Cemgil v.s. gibi Türkiye İşçi Partisinin diğer faaliyetçi ve taraftarları da politik, ekonomik ve sosyal olay ve problemleri doğru şekilde izah edebilmek için bilimsel sosyalizm öğretisinden faydalanmaktadırlar. Bu duruma rağmen Türkiye İşçi Partisi, marksist-leninist bir parti değildir, bilimsel sosyalizm öğretisini, kendisine ideoloji kılavuzu olarak benimsememiştir. Gerek Aybar, gerekse Partinin diğer yönetici ve faaliyetçileri, Türkiye İşçi Partisinin bir Komünist Parti olmadığını, Komünist Partisiyle hiçbir ilgileri bulunmadığını yeri geldikçe söylemektedirler. Parti yöneticileri, zaman zaman bilimsel sosyalizm öğretisinden faydalanmalarına rağmen, işçi ve sosyalist hareketinin ideolojisi ve taktiği ile ilgili birçok meselelerde bilimsel olmayan „sosyalist“ görüşleri ortaya atmakta, hattâ zaman zaman reformist burjuva partilerinin görüşlerine yaklaşmaktadırlar. Türkiye İşçi Partisi, burjuva milliyetçiliği ideolojisinden de henüz sıyrılamamıştır. Antikomünizmin aktif yayıcılarından milliyetçi, burjuva elemanları da Partide çalışmaktadırlar.

¹ „Sosyal Adalet“, Nisan 1964. „Türkiye İşçi Partisinin programı“.

Lâkin bütün bunlara rağmen, Türkiye İşçi Partisi, Programının temel prensipleri, gayeleri, azalarının büyük çoğunluğu, sosyalist aydınlardan bir kısmının desteğini kazanmış bulunması, ve benzeri gibi özellikleri bakımından, Türkiye'deki diğer legal siyasi teşkilât ve akımlara kıyasla, işçi ve sosyalist partilerine en fazla yaklaşan bir partidir. Türkiye'nin bugünkü şartları gözönünde bulundurulunca, Türkiye İşçi Partisi'nin, bilimsel sosyalizm açısından birçok olumsuz tarafları bulunmasına rağmen, Türkiye emekçi halkı için faydalı, olumlu bir parti olduğunu anlarız. TIP, bugün Türkiye'de, halk emperyalizm ve kapitalizme karşı savaşa çağırarak, sosyalizm uğrunda mücadele eden tek legal siyasi teşekküldür. Elindeki henüz yetersiz olanaklarıyla, işçi ve grev hareketini desteklemekte, yerli ve yabancı kapitalistlerle onların kumpanyaları tarafından merhametsizce ezilen, soyulan, sömürülen emekçi halk yığınlarının haklarını müdafaaaya koymakta, toprak reformu, diğer sosyal ve ekonomik dönüşümlere, rejimin demokratlaştırılması gibi hareketlere aktif olarak katılmaktadır. Faşist İtalyan ceza kanunundan Türk ceza kanununa aktarılmış olan 141 ve 142 inci maddeler başta olmak üzere, bütün antidemokratik kanunların yürürlükten kaldırılması hareketine Türkiye İşçi Partisi yöneticilik etmektedir.

Emekçi köylü yığınlarının menfaatlerini de canla başla savunan TIP, köylerde henüz zayıf olan tesirini gittikçe kuvvetlendirmektedir.

Türkiye İşçi Partisi, Türkiye işçi sınıfından başka, ilerici halk aydınlarıyla üniversite gençliği arasında da kuvvetli bir tesir sahasına sahiptir. Üniversite öğretim üyelerinden bir kısmı, ilerici yazar ve gazeteciler, öğretmenlerden birhayliis onun taraftarları arasındadır.

Türkiye İşçi Partisi'nin Gençlik kolu da vardır. Hele İstanbul ve Ankaradaki gençlik kollarına aza olan üniversite gençliği büyük faaliyet göstermektedir.

4. Türkiye'de üniversite gençliği ve sosyalist hareketi

Türkiye'de sosyalizm propagandası, son yıllarda, üniversite içi ve üniversite dışı gençlik arasında kayda değer başarılar elde etmiştir. Türk üniversitelerinde sosyalist gençlerin sayısı günden güne artıyor. Üniversite gençliğinin bir kısmı, Türkiye İşçi Partisi gençlik kollarının azasıdır, bir kısmı Sosyalist Kültür Derneği'nin çalışmalarına aktif olarak katılıyor. Birçoğu da, sosyalist teşkilâtlarda örgütlenmiş olmalarına rağmen, aza-sı buldukları diğer teşkilâtlarda sosyalizm fikirlerini yayıyor.

Sosyalist Kültür Derneği, mayıs 1963 te, İstanbul'daki Üniversiteler lokasında, "Sosyalist fikirlerin ışığında Türkiye'nin sorunları" konulu bir tartışma toplantısı düzenledi. Salonunda iki binden fazla üniversiteli genç vardı. Kürsünün yukarısına "Halkımızın mutluluğu için çalışıyoruz — Sos-

yalist Üniversite gençliği" şiarı konmuştu. Toplantıya, Milli Türk Talebe Birliğinden, Milli Türk Talebe Federasyonundan, Türkiye İşçi Partisi Gençlik kollarından, Kemalist Gençler teşkilâtından ve daha birçok teşekküllerden tebrik ve başarı telgrafları geldi.

Ankarada, Bayar — Menderes rejimine karşı ilk mücadeleye atılmış ve 27 Mayıs hareketine faal olarak katılmış bulunan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri, "Siyasal Bilimler Fikir Kulübü" adlı bir teşkilât kurdular ve bu kulüpte, Türkiye'nin temel sorunları üzerinde birçok tartışmalar tertipliyeye geldiler. Fikir kulübünün yayınlamakta olduğu bültende "Sosyalist Gençliğe çağrı" adı altında neşredilen beyanname bütün memleket gençliği, Türkiye toplumundaki sosyal adaletsizliğe karşı mücadeleye aktif olarak katılmaya çağırmıştır. Aynı bültende yayınlanan "Kurtuluş yolu" başlıklı makalede şöyle deniliyor:

"İnsanın insan tarafından sömürülmesini kanunlaştırmış olan bir toplum düzeninde insanlık bahsetmek gülmüş bir şeydir. Küçük bir azınlığı zenginleştirmek için halkın büyük bir çoğunluğunu yoksulluğa mahkûm eden bir toplumda insanın değeri olur mu? ... Kurtuluş, ancak, insana değer veren sosyalist toplumun kurulması için birleşmekle gerçekleştirilir."

Ankara ve İstanbul Üniversitelerinin bazı fakülteleri: "Kapitalizm mi, yoksa sosyalizm mi?" konulu tartışmalar teşkilâtlandırıdılar. Bunlarda, bir kısmı kapitalist gelişme yoluna, bazıları da sosyalist gelişme yoluna taraftar olan üniversite öğretim üyeleri, siyaset ve toplum adamları, yazarlar, gazeteciler söz arak görüşlerini anlattılar. Bu tartışmalarda üniversite gençliğinin büyük bir çoğunluğu, sosyalist gelişme yolunu hararetle destekledi.

Türkiye Milli Türk Talebe Birliğinin yayınladığı "Milli Gençlik" adlı dergi, haziran ve temmuz 1964 sayılarında, üniversite öğrencileri arasında bir anket açtı. Gençlere, sosyalizm taraftarı mısınız, yoksa kapitalist liberalizm sistemini mi istiyorsunuz, şeklinde sorular soruldu. Anketeye katılan iktisat, felsefe, hukuk, eczacılık fakültelerinden yirmi beş gençten yalnız biri kapitalizme taraftar olduğunu, bir diğeri, subay-öğrenci olduğu için cevap veremeyeceğini, altısı "orta yol" taraflısı, on yedisi ise sosyalist olduklarını söylediler.

Lâkin kendilerini sosyalist sayan üniversiteli gençlerin büyük bir kısmı, gerçekte sadece sosyalizm hareketine sempati besleyen kimselerdir, sosyalizm öğretimi ve ideolojisini benimsemiş değildirler. Hatta çoğu burjuva reformist hareketine daha yakındır, burjuva milliyetçiliğinden kurtulamazdır. Fakat her ne de olsa, üniversite gençliği arasında, burjuva milliyetçiliğinden, sosyalist hareketine doğru sürekli bir sola kayma süreci vardır. Antiemperyalizm, antiemperyalizm gittikçe kuvvetlenmektedir.

Türk Milli Talebe Federasyonu, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ve Yüksek Öğretim Gençler Birliği şubat 1965 te yayınladıkları bir beyanname

¹ "Sosyal Adalet", 7 Mayıs 1963.

le, Birleşik Amerikanın, Türkiye'nin içişlerine karışmasını şiddetle protesto ettiler ve bütün halk emperyalizme karşı mücadeleye davet ettiler.

Ankara ve İstanbul Üniversitelerindeki üniversiteli gençlik teşekkülleri yayınladıkları bir başka beyanname ile de, Amerikanın Ankara eleçisinin, lazu burjuva partilerinin liderleriyle Türkiye'nin menfaatleri üzerinde yaptığı gizli pazarlık görüşmelerini telim ve protesto ettiler, amerikalı emperyalistlere ve diğer yabancı kapitalistlere verilmiş olan imtiyazların hükümsüz bırakılmasını, amerikalı eleçisinin de "İstenilmeyen Kişi" ilan edilerek memleketten kovulmasını istediler.

Üniversite içi ve üniversite dışı gençlik teşekküllerinden birçoğu, toprak reformunun derhal yapılması üzerinde ısrar etmekte, bu reforma karşı olan çiftlik ağası milletvekillerinin içyüzlerini açığa vurmaktadır.

5. Türkiye'de işçi ve sosyalist hareketinin birliği meselesi

Bilindiği üzere Türkiye'de iki sosyalist teşkilât vardır: biri Türkiye İşçi Partisi, öteki de Sosyalist Kültür Derneği. Bunların yanı sıra, üniversite içi ve üniversite dışı sosyalist işçi gençlik teşkilât ve grupları mevcuttur. Son zamanlarda, Türkiye'deki işçi ve sosyalist hareketini birleştirmek amacıyla, bu teşkilâtlar arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği meselesi ele alınmış bulunmaktadır.

Türkiye İşçi Partisini destekleyen, işçi ve sosyalist hareketi faaliyetçilerinden Behice Boran, Erdoğan Başar, Adnan Cemgil v. s. Sosyalist Kültür Derneği'nin kurulmasına karşıdır. Onlara göre, böyle bir derneğin kurulmuş olması, Türkiye'de sosyalist hareketinin hem teşkilât bakımından parçalanmasına, hem de ideoloji ayrılığına yol açacak bir olaydır. Yine onların kanaatine, işçi sınıfına dayanmayan, bu sınıfın dışında olan her sosyalist teşkilâtı, kendi içine kapanık bir aydınlar grubu meydana getirecek ve bunlar, sosyalist terimle lâf ebeliği yapmaktan öteye gidemeyeceklerdir. Bu yüzden bütün sosyalistleri, Türkiye İşçi Partisi etrafında birleşmeye davet etmektedirler. İşçi sınıfının, sosyalist hareketi içindeki yöneticilik rolü, sosyalist toplum kuruluşu devresinde proletarya diktatürası, sınıflar ve sınıf savaşı, bütün emekçiler için sınıf bir partinin kurulması lüzumlu ve benzeri meseleler üzerinde, "türk sosyalizmi" nazariyeleriyle Behice Boran ve Erdoğan Başar arasında teoretik münakaşa olmaktadır.

Ote yandan, Sosyalist Kültür Derneği faaliyetçilerinden Avcıoğlu ve Aydemir, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasına taraftar değildiler, TIP faaliyetçilerinden bazıları ayrıncılık suçlamışlar ve Partinin başarı kazanamayacağını ileri sürmüşlerdi. Doğan Avcıoğluya göre Türkiye'de bir işçi sosyalist partisinin kurulması için henüz şartlar olgunlaşmış değildir, ilkönce sosyalizm fikir ve ideolojisinin aydınlar arasında yayılması lazımdır; şimdiden

işçi sosyalist partisi kurmak zamansızdır. Avcıoğlu, Aydemir ve arkadaşları, bu kanaatlerini ispat için de, Sosyalist Kültür Derneğini kurmak için faaliyete koyuldular ve "Türk sosyalizmi" fikirlerini aydınlar arasında yaymaya başladılar. Bunlar, daha da ileri giderek, "Çalışanlar Partisi" adı altında bir sözcü "sosyalist partisi" kurmaya giriştiler, Türkiye İşçi Partisini, bu partiye girmeye davet ettiler. Cumhuriyet Halk Partisi'nin adamı olan Türkiye İşçi başkanı Seyfi Demirsoy, "Çalışanlar Partisi"nin başkanlığına getirilmedi. Türkiye işçi ve sosyalist hareketini, bir burjuva partisi içindeki belirli bir çevrenin yönetim ve kontrolü altına koymak gayesi güdülmüyordu. Bazı türk aydınları da işçi aleyhtarı "Çalışanlar Partisi"nin tüzük ve programının hazırlanmasına katıldılar. Fakat işçiler, geniş halk yığınları, halk aydınları ve sosyalist çevreler, "Çalışanlar Partisi" kurulması için yapılan propagandalara aldanmadılar. Neticede bu teşebbüs suya düştü. Bunun üzerine Seyfi Demirsoy, Sosyalist Kültür Derneği kurucuları arasına katıldı.

Türkiye İşçi Partisiyle Sosyalist Kültür Derneği arasında farklar bulunmasına rağmen, çeşitli meselelerde görüş birliği vardır. Öncelikle antiemperyalizm, antikoloniyalizm, anti-feodalizm ve kapitalist olmayan gelişme yolunda yürüme prensiplerinde birleşmektedirler. Her iki teşkilât da, demokrasinin halk için olması, sosyal adaletli ekonomik gelişme, ekonomik ve sosyal reformlar gibi meselelerde nazari bakımından aynı fikirdeyler. Faşistlere, ırkçılara, din gericiilerine karşı mücadelede, Anayasaya aykırı, antidemokratik ve işçi aleyhtarı kanunların kaldırılması kampanyasında, emekçiler, kapitalistlerin, çiftlik ağalarının ve yabancı kapitalin sömürmesinden müdafaaada da birleşmektedirler. Türkiye İşçi Partisiyle "Türk sosyalizm" taraftarları, İstanbul, Ankara ve Ereğide yapılan büyük işçi miting ve gösterilerini, Ereğli, Adana ve İzmirde amerikan kumpanyalarını protesto etmek için işçiler tarafından yapılan gösteri ve protesto mitinglerini, İstanbul'daki "Kavel" fabrikasında işçilerin kahramanca grevini, Zonguldak bölgesinde madencilerin yaptığı büyük grevi, Adana'da imparatorlukun yaptığı gösteriyi desteklediler. Her iki teşkilât da, Ankarada, milyoner Vehbi Koçla diğer milyonerlerin paraları ve burjuva partileri milletvekillerinin yardımı ile Türkiye İşçi yöneticileri tarafından teşkilâtlandırılan işçi aleyhtarı "antikommünizm miting"inin iyüzünü açığa vurdu. Sosyalist Kültür Derneği faaliyetçileri, Türkiye İşçi Partisi'nin İstanbul, Ankara, Gaziantep, Akhisar, Bursa, Sivrihisar v. s. şehirlerdeki toplantılarına faşistlerle diğer gericiiler tarafından yapılan baskın hareketlerini nefretle protesto ettiler.

Türkiye İşçi Partisi ile Sosyalist Kültür Derneği, bazı siyasi kampanya ve toplantıları birlikte desteklemektedirler.

İşçi ve sosyalist hareketinin birliği meselesi, bugün Türkiye'de en önemli problemlerden biridir. Bu hareketin birçok faaliyetçisi, ilerici türk aydınlarının iki prosoyalist gruba ayrılması olmasından endişeye karşılamaktadır. Bu endişe yüzünden Sosyalist Kültür Derneğinin bazı faaliyetçileri, Türkiye İşçi Partisine, TIP'den bazı faaliyetçiler de SKD'ne girmişlerdir.

Fakat bugün Türkiye işçi ve sosyalist hareketinin en önemli meselesi, gerçek sosyalist bir ideoloji ve programa sahip olma problemidir. Böyle bir program kabul edilirse, bu, hem teşkilat birliğinin, hem de gelecekteki gelişmesinin temeli olacaktır.

6. Türkiye işçi ve sosyalist hareketinin karşılaştığı güçlükler. Sosyalist hareketini boğmak için türk burjuvazisinin kullandığı metot ve araçlar

Türkiyede sosyalist fikirlerin yayılıp benimsenmesinde, işçi ve sosyalist hareketinin teşkilatlandırılıp, kuvvetlendirilmesinde, 27 Mayıs 1960 Devriminden sonraki devrede de büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Memleketin iktisadi geriliği, geniş halk yığınlarının cahilliği ve okuryazarlıksızlığı, işçi ve sosyalist hareketinin hızla gelişmesine engel olan en önemli sebeplerdendir.

Türkiye, geri kalmış bir ziraat memleketidir. Bu yüzden işçi sınıfının nispeti, bütün halkın sayısına kıyasla küçüktür.

Son yıllarda, proletarleşmiş köylü yığınlarının şehirlerle, sanayi merkezlerine akın etmesi yüzünden işçi sınıfında sayıca hızlı bir artış olmuştur. İnşaat işçilerinin, madencilerin, indirme-bindirme işçilerinin, meslek sahibi olmayan (umumi) işçilerin büyük bir çoğunluğu ve bütün köy iktisadiyatı işçileri köylerden gelmektedir. Aralarında okuma-yazma bilenler pek azdır. Dini fanatizm, bilinçlerini, bir örneğe ağı gibi kaplamıştır. Diğer işçilerin de çoğu dini ideolojinin tesiri altındadır. Burjuvazi, antisosyalizm propagandasında, geniş halk yığınlarının cahilliğinden, dini fanatizmden adanmaklı ve ustalıkla faydalanmakta, dinçiliği daha da yaygın bir hale getirmektedir. Sosyalistleri, "allahsız, dinsiz, imansız" kimseler olarak tanıtmakta ve böylece, okuryazar olmayan ve ancak adını yazmasını becerebilen geniş emekçi yığınlarını sosyalist hareketine karşı işkürtmektedir. Okuma-yazma bilimyenlerin çokluğu, cahalet, sosyalist hareketine karşı saldırılarında, türk burjuvazisinin son derece işine yaramakta, âdetâ ona bir müttefik vazifesini görmektedir. Bunun için de, Türkiyede son 20-25 yıl içinde okulan çok kur'an kursu ve imam-hatip mektebi açılmış, öğretilenler çok hoca, imam, hafız türetilmiştir. Türkiye İşçi Partisiyle Sosyalist Kültür Derneğinin toplantılarına, ileriçi piy-es temsil eden tiyatrolara ve gerçekleri aktararak filimleri gösteren sinemalara yapılan baskınlarla imam-hatip mekteplerinin talebeleri, datıma maşa olarak kullanılmıştır.

Seçimönü kampanyaları sırasında köylerde toplantılar yapan burjuva partilerinin namzetleri, halka, yeni okul değil, yeni cami yaptıracağını vaat etmektedirler. Bu propaganda gerçekten de tesirli olmaktadır. Bu propagandanın en büyük ustası, Menderes, seçmenlere hitaben söylediği nutuklarda,

Demokrat Parti iktidarının yaptığı işleri sayarken, yaptırılan yeni câmilerden söze başlar. Burjuva partileri, bu alanda hâlâ Menderesin izinden yürüyorlar. Sadece, Cumhuriyet Halk Partisinin, Atatürkün lâisizm prensibine uyan bazı çevreleri böyle propagandaya karşı olduklarını bildiriyorlar. Bu parti, formel olarak ve çekine çekine lâikliği destekliyor. Fakat sosyalist hareketine karşı mücadelede CHP yöneticileri de dinci kesiliyorlar. 1963 yılında, Avrupada çalışan türk işçilerinin sosyalist fikirlerin tesiri altında kalmaya başladıkları hakkında söylentiler yayıldı ve bu söylentiler, Parlamentoda temsilcileri bulunan bütün burjuva partileri arasında büyük bir endişe doğurdu. Çeşitli burjuva partilerinin milletvekilleriyle hükümet derhal birleştiler ve Batı Avrupadaki işçiler arasında hocalar, imamlar gönderdiler, portatif câmiler kurdular, hattâ kiliselerde bayram namazları kıldırtdılar. Sosyalizmin tesirini bu gibi tedbirlerle önleyeceklerini sandılar.

Son yıllarda, öncelikle aydınlar ve üniversite gençliği arasında burjuva milliyetçiliği ideolojisinden bir silkinme olmakla beraber, bu ideoloji hâlâ kuvvetlidir ve sosyalist hareketinin gelişip büyümesine engel olmaktadır. Başta hükümet olmak üzere, bütün burjuva partileri burjuva milliyetçiliği ideolojisini, resmi bir ideoloji olarak himaye edip desteklemektedir. Asırı sağcı, profaşist ve ırkçı akım ve teşkilâtlar da bu himayeden faydalanmaktadır. Sağcı Adalet Partisinin aşırı sağ kanadı başta olmak üzere, burjuva partilerinin bazı senatör ve milletvekilleri de bu akım ve teşekküllerin yöneticileri arasında bulunmaktadır.

27 Mayıs 1960 Devriminden sonra kabul edilen yeni Anayasa, ilkinden birhayli ilericiydi. Fakat dolambaçlı yoldan da olsa, sosyalist hareketi kısıtlıyan hükümleri vardı. Öte yandan ilerici hükümleri de o şekilde yorumlanıyormuş ki, formel olarak tanınan hak ve hürriyetlerden emekçiler kolaylıkla faydalanamıyorlar.

27 Mayıs Devriminden sonra da yürürlükte bırakılan ve yeni Anayasa hükümlerine taban tabana zıt olan antidemokratik kanunlar, sosyalist hareketin başında demokles kılıcı gibi duruyorlar. Ceza kanununun 141 ve 142 inci maddeleri, bu antidemokratik kanunların başında geliyor. 27 Mayıs 1960 Devriminden sonraki devrede, Türkiye İşçi Partisi başkanı Mehmet Ali Aybar, Partinin diğer bazı faaliyetçileri, yazarlar, gazeteciler, bu maddelere dayanarak komünistlik propagandası yaptıkları iddiasıyla mahkemeye verildiler. Aziz Nesin, "Akşam" ve "Tanin" gazetelerinde çıkan bazı makaleleri yüzünden, Cumhuriyet Halk Partisinin reformistler kanadı faaliyetçilerinin, eski milletvekili ve "Tanin" gazetesinin sorumlu yazı işleri müdürü İhsan Ada, Aziz Nesinin yazılarını yayımladığı için, İstanbul Üniversitesi doçentlerinden Adnan Benk ve İsmail Timuçin, "Ataç" dergisinde yayımlanan fransızcadan tercüme ettikleri sosyalizme dair bir makeden dolayı, Şâdi Alkılıç adlı bir vatandaş "Cumhuriyet" gazetesinde yayımlanan "Tek

kurtuluş yolu: sosyalizm" adlı makalesinde¹, islâm sosyalizmi, hristiyan sosyalizmi, milli sosyalizm v.s. gibi şeylerin olamayacağını, tek bir sosyalizmin bulunduğunu, onun da bilimsel sosyalizm olduğunu açıkça belirtip ispat ettiği için, bazı yazarlar Baböfe dair bir eseri türkçeye çevirip yayımladıklarından, Türkiye Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu âzaları da savcılığın Baböfe hakkındaki takip kararını protesto ettiklerinden dolayı mahkemelerde süründürüldüler. Bazıları, hapse mahkûm edildi. Halbuki 141, 142 ye dayanılarak ve komünistlikle itham edilerek mahkemeye verilerinin büyük çoğunluğu sosyalizme hiçbir ilgileri bulunmayan kimselerdi. Sadece iktisadi ve sosyal reform taraflısıydılar, memleketteki ortaçağ artıklarına, burjuva partilerinin gerici görüşlerine karşıydılar ve bunlardan duydukları hoşnutsuzlukları dile getirmektedirler.

Burjuva partileri, iktidarı ele geçirmek için birbirleriyle durmaksızın didiştikleri halde, işçi ve sosyalist hareketine karşı saldırıya geçmek gerektiği zaman derhal birleşirler. Adalet Partisi senatörlerinden Celâl Ertuğ gibi senatör ve milletvekilleri: "Sol tehlikeye karşı partiler elele vermeli!" diye yaygarayı koparırlar². Onlar, iktisadi ve sosyal reform istekleri karşısında da derhal sıkı sıkıya birleşirler. Bütün burjuva partileri sınıfı işçi sendikalarına ve ilerici basına karşıdır. "Komünistlik propagandası"na karşı daha ağır ceza hükümlerini haiz kanunlar çıkarılması veya mevcut antidemokratik kanunların daha da şiddetlendirilmesini isterler. Türkiye İşçi Partisi, Sosyalist Kültür Derneği gibi sosyalist teşkilâtların faaliyetlerini kısıtlamak için aralarında âdetâ yarışır. Halbuki bu teşkilâtların komünist hareketiyle hiçbir ilgileri yoktur. Parlamentoda yumruk yumruğa döğüşen burjuva partilerinin milletvekilleri, "antikomünizm mitingi"ne kolkola gitmişler. Türkiye işçi sınıfına karşı nutuklar söylemişler, yanyana gösteriye katılmışlardır.

Adalet Partisinin aşırı sağ kanadına mensup milletvekilleri, 1962 yılında "Komünizmle mücadele komisyonu" kurdular. Burjuva partilerinin parlamentodaki temsilcileri, çoğunlukla, bu teşebbüsü desteklediler. Komisyon âzaları, eylül 1964 te gazetecilere verdikleri beyanatta, "Komünizmle mücadele" için yeni bir kanun tasarısı hazırladıklarını, tasarıda iktisadi ve sosyal reform ve sosyal adalet istiyenler için de hapis cezası öngöröldüğünü, çünkü bu isteklerin ardında "komünizm gayeleri"nin gizlendiğini bildirdiler. Komisyon âzalarına göre, Türkiyede her sosyal hareket "maskelenmiş komünist faaliyetidir", binaenaleyh en ağır hapis cezası cezalandırılmaktadır. Bu yüzden, ceza kanununun 141 ve 142 inci maddeleri daha da şiddetlendirilmektedir.

Türkiyenin birçok şehirlerinde, "Komünizmle mücadele dernekleri" kuruldu. Haziran 1965 te bunların sayısı 42 yi buldu. Vazifeleri şudur: ilerici ve demokratik vatandaşları yıldırma, "komünisttir" diye polise ihbar etmek,

¹ "Cumhuriyet", 12 aralık 1962.

² "Son Havadis", 15 şubat 1965.

ilerici ve demokratik teşkilâtların toplantılarına baskın yaparak, toplantıdaki-leri döğüp korkutmak, antikomünizm davalarının tertiplenmesinde polise yardım etmek, yalancî şahitliği yapmak. Netekim, Türkiye İşçi Partisinin haziran 1965 te Bursada yaptığı vilâyet kongresi de bu faşist sürüler tarafından basıldı. Adnan Cemgil başta olmak üzere birçok partili sokaklarda sürüklendi, döğüldü, yaralandı. Bursa savcısı, olaydan sonra verdiği beyanatta, bu işin "yukarıdan" tertiplendiğini açıkladı. "Komünizmle mücadele dernekleri"nin Adalet Partisi ileri gelenlerinin yönetmenliği altında bulunduğu anlaşıldı.

Gerici burjuva basını, profaşist gazete ve dergiler, Türkiye İşçi Partisine, Sosyalist Kültür Derneğine, işçi, sosyalist ve reform hareketine, özellikle ilerici yazar, gazeteci ve aydınlara karşı kuduza bir iftira kampanyası yürütmektedir. Bu kampanyada, Çetin Altan, Aziz Nesin, Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Melih Cevdet Anday, Rifat Ilgaz, Samim Kocagöz, Fakir Paçkurt, Mahmut Makal, A. Kadir, Orhan Kemal, Tâlip Apaydın, Oktay Rifat v.s. gibi tanınmış çağdaş yazar, gazeteci ve şairler şiddetli hücumlara uğramaktadırlar. Birçok yazar, kültür faaliyetçisi, üniversite öğretim üyesi ve gazeteci, emekçi halk yığınlarının hayatını doğru şekilde aktarıdıkları ve memleket problemlerini açıkça ortaya koydukları için "komünizm propagandası" yapmakla itham edilerek mahkemeye verilmiş ve mahkûm edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi âzası olan hukukçu Baha Arıkan, bir sıra makalesinde, türk ceza kanununun 141 ve 142 inci maddelerine dayanılarak "komünizm propagandası" yaptıkları iddiasıyla mahkûm edilenlerin uğradıkları kanunsuzlukları ortaya koymuştur. "Cumhuriyet" gazetesinde yayımlanan bu makalelerinden birisinde şöyle demektedir: "Sermayenin bölünüş tarzı hususundaki tezini müdafaa eden üniversite profesörü komünisttir. Devlet teşkilâtındaki herhangi bir yolsuzluğu meydana çıkarmak için yazı yazan muharririne vurulacak damga, komünistlik damgasıdır. Açlıktan, sefaletten bahsedene, bu sefaletin panoramasını çizen romancı, taş kovuklarında oturan ailenin fotoğrafını çeşreden gazete, çami önünde dilenen dilenciye tasvir eden ressam, milyonere bu milyonu nasıl kazandığını soran yazar, sosyal adâleti savınan fıkraçı, hattâ paçavralar içerisindeki bir çocuğa lokanta vitrinini seyretilene karikatürist birer komünisttirler. Halka öylesine genişletilmiştir ki, aydın, herhangi bir eser yaratılabilmek için bu damganın korkusu içine düşmekte, yaratıcılık kabiliyetini âdetâ felce uğratmaktadır."¹

Vehbi Koç, Kâzım Taşkent, Eczacıbaşı gibi türk milyonerleri ve onlarla ortaklık eden Türkiyedeki amerikan kumpanyaları, antikomünizm, antisosyalizm ve işçi düşmanı kampanyaları için bol para ayırmaktadırlar. Bunlar, 1962 de "Sosyal incelemeler fonu" adı altında özel bir fon kurmuşlardır. Bu "sosyal incelemeler"le, sözde, Türkiyenin kapitalist olmayan yolda ve sosyalizm yolunda değil, yabancı kapitalin yardımıyla özel kapital yolundan

¹ "Cumhuriyet", 19 nisan 1965.

gelişebilecekleri işpat edilecektir. „Sosyal incelemeler fonu“na ayrılan paralar, kapitalizmi müdafaa ve propaganda eden burjuva ekonomist ve sosyologlarına, gerici gazete ve gazetecilere verilmektedir. 1962 yılında „fon“a bu iş için 6 milyon türk lirası, 1965 te ise 15 milyon lira konmuştur.¹ Ote yandan, Türkiye'deki amerikan misyonları da, antikomünizm propagandasını finanse etmek için 1962 de 600 bin dolar² tahsisat ayırmışlardır. Gazetelerin açıkladığına göre, Türkiye'deki amerikan misyonları, Türkiye dış ticaretinin ve büyük sanayi müesseselerinin devletleştirilmesi mücadelesine karşı kapitalizmi savunan, Türkiye'nin şimdiye kadarki dış politikasını, iktisadi ve sosyal tutumunu öven amerikan taraftarı türk gazeteci ve yazarlarına bol bol paralar vermişlerdir.

Antisozyalizmin propagandasından başka, Atatürk'ün ilerici prensip ve reformlarını halkın gözünden düşürmek için yayın yapan birçok gerici gazete ve dergi sahiplerine, broşür ve kitap yazarlarıyla bunları yayınlayanlara, açık ve gizli türk ve amerikan fonlarından bol paralar dağıtılmaktadır. Bu alanda, özellikle Ankaradaki Amerikan Elçiliği ve Amerikan Haberler Merkezi büyük bir faaliyet gösteriyor. Bunlar, türkçe broşür ve kitaplar hazırlayarak büyük tirajlar yayınlamakta ve parasız olarak memleketin her köşesine göndermektedirler. Türkiye'deki resmî amerikan temsilcileriyle çeşitli amerikan misyonları, serbestçe yaptıkları bu propaganda ile, sosyalist ve işçi hareketini boğmak, Atatürk'ün antiemperyalist prensiplerini çürütmek amacını güdüyorlar. Türkiye'deki resmî amerikan temsilcileri, satılmış türk siyaset adamlarına, gerici, profaşist yazar ve gazetecilere bol dolar karşılığında istedikleri demeçleri verdirmekte, arzu ettikleri yazıları yazdırmaktadırlar. Bu satılmışlar, böylece türk halkı aleyhinde, amerikan maşalı yapılmaktadırlar. Türkiye gazetelerinin bildirdiğine göre, Ankaradaki Amerikan Haberler Merkezi, Adâlet Partisi senatörlerinden profaşist Fethi Tevetoğlu'ya, Türkiye'deki işçi ve sosyalist hareketini lekeliyecek, Atatürk'ün dış politikasındaki antiemperyalist prensipleri ve reformları kötü gösterecek bir broşür yazması için kucak dolusu dolar vermiştir. Gazeteci İlhan Selçuk, bir yazısında şöyle diyor: „Türk kapitalistleri, başka devletlere sırlarını dayıyarak Türkiye'de kapitalizm kurmaya çalışıyorlar. Demek ki, bunların kökü dışarıdadır. Amerikalılar, türk kapitalistlerine açıkça yardım ediyorlar. Amerikan Haberler Merkezinin son zamanlarda yayınladıkları broşürleri üzerinde derin derin düşünmemiz lazımdır.“³

Ote yandan, ilerici gazete ve dergiler ağır mali baskılar altında susturulmaya çalışılmakta, küçük bir fırsat ele geçince kapatılmakta, sorumluları, yazarları „komünistik propagandası“ yaptıkları iddiasıyla mahkemelere sevk edilmektedir. Sosyalist Kültür Derneğinin organı olan haftalık „Yön“ dergisi 1963—1964 te 14 ay, Türkiye İşçi Partisiyle işçi sendikalarını destekli-

¹ „Vatan“, 13 mayıs 1965.

² „Yön“, 26 eylül 1962.

³ „Cumhuriyet“, 31 mayıs 1965.

On Üçüncü Bölüm

TÜRKİYENİN TAM MİLLİ BAĞIMSIZLIĞA, GERÇEK DEMOKRASİYE KAVUŞMASI, İLERİ BİR MEMLEKET OLMASI İÇİN SAVAŞAN PARTİ TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİDİR

Anayasa, vatandaşlara, siyasi partiler içinde teşkilatlanma hakkını vermesine rağmen, Partiler Kanunu ve hükümet, ancak burjuva partilerinin kuruluş faaliyet göstermesine izin vermektedir. Son yıllarda, hükümet ve hakim sınıflar, umumi efkârın şiddetli baskısı altında, istemiye istemiye ve türlü türlü kusuntularla, Türkiye İşçi Partisi ve Sosyalist Kültür Derneği gibi parti ve cemiyetlerin kurulmasına müsaade etmek zorunda kalmışlardır. Fakat Türkiye işçilerinin gerçek sosyalist partisi olan, bilimsel sosyalizm öğretisini, marksizm-leninizm ideolojisini kendisine şaşmaz kılavuz edinmiş bulunan Türkiye Komünist Partisi, hâlâ kanun dışı tutulmakta ve en ağır şartlar içinde çalışmaktadır.

Son zamanlarda bazı ilerici aydınlar ve uyanık, bilinçli işçiler, büyük bir vatandaşlık cesareti göstererek, Türkiye Komünist Partisinin legal, serbest çalışması meselesini ortaya atmaktadırlar. Onlar, bu hususta Anayasaya dayanıyorlar. Zira yeni Anayasaya göre vatandaşlar, siyasi partiler kurma hürriyetine, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; herkes düşünce ve kanaatlerini söz ve yazı ile açıklayabilir ve yayabilir (Anayasanın 20 inci maddesi). Türkiye Komünist Partisinin serbest çalışması gerektiğini öne sürenler, aynı zamanda, Türkiye'de Batdakilerine benzer bir „demokrasi rejimi“ kurulmakta olduğunu söyleyen burjuva partilerinin bu iddialarına dayanarak, Batıdaki kapitalist ülkelerin çoğunda komünist partilerinin legal çalıştıklarını belirtiyorlar. Lâkin hükümet ve burjuva partileri, Türkiye Komünist Partisinin sözü olunca, Anayasadaki hak ve hürriyetleri de, Batı tipindeki „demokrasi rejimi“ne dair iddialarını da unutmus görünüyorlar. Üçüncü koalisyon hükümetinin Adâlet Bakanı Sırrı Atalay, Türk ceza kanununun 141 ve 142 inci maddelerinin yürürlükten kaldırılmamasının en önemli sebepler-

den haftalık „Sosyal Adâlet“ dergisi 10 ay süre ile kapatıldı. Birçok yerli ve çeviri ilerici kitaplar, derhal toplatılmaktadır.

Türkiye İşçi Partisinin hâlâ bir basın organı yoktur. İşçi ve sosyalist hareketini destekleyen gazete ve dergiler, çeşitli bahanelerle kapatılmaktadır. Gerçi, kapatılan gazete ve dergi, toplatılan kitap, hapsedilen yazar ve gazeteci sayısı, 27 Mayıs 1960 öncesine kıyasla daha azdır, ama, ilerici basının mali baskı yolu ile engellenmesine yine de devam edilmektedir.

27 Mayıs 1960 Devriminden beri kurulan her koalisyon hükümetinin programında „aşırı sol ve aşırı sağ akımlarla mücadele“ edileceği mutlaka belirtiliyor. Fakat uygulamada bu mücadele sadece sol akımlarla yapıyor. Türkiye gazetelerinin açıkladığına göre, üçüncü koalisyon hükümetinin bir oturumunda „aşırı sol ve aşırı sağ akımları“ meselesi görüşülürken, hükümetin bu husustaki görüşü şöyle ortaya konmuştur: „Hükümet, sol akımları daha tehlikeli görmektedir. Çünkü onlar doktrinlere dayanmakta ve memleket meselelerini bu doktrinlere göre ele almaktadırlar. Aşırı sağcı akımlar ise yeter derecede inandırıcı değildirler ve memlekette tesirleri zayıftır.“

Hükümet bu suretle, sosyalist hareketi başta olmak üzere, memlekette sol akımların kuvvetlenmekte ve tesirlerinin yayılmakta olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Gerçekten de sol akımı, Türkiye'de kendine mahsus bir muhalefet yaratmaya muvaffak olmuştur. Bu muhalefet, yerli geldikçe burjuva reformist hareketiyle işbirliği yapmaktadır.

İdareci çevreler ve burjuva partileri, bazı sağcı „sosyalist“lere karşı hoşgörülük göstermekte, Türkiye'deki işçi ve sosyalist hareketine bilimsel sosyalizm fikirlerinin sokulmasını önleme işinde onlardan faydalanmaya çalışmaktadırlar. İkinci koalisyon hükümetinin içişleri bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, 1962 de yaptığı bir basın konferansında şöyle demiştir: „Biz, sosyalistleri takibat altında bulundurmuyoruz. Fakat onların içinde komunizme sapınlar, adliye teslim edileceklerdir.“ Dördüncü koalisyon hükümetinin Adliye bakanı İrfan Baran da mart 1965 te şu hitarda bulunmuştur: „Şunu tekrar edeyim: Türkiye'de sosyalistler, aralarındaki komünistleri tasfiye etmedikleri müddetçe, komünistlerle beraber onlar da takibattan kurtulamayacaklardır. Onlar da komünistlerle beraber karakollara gideceklerdir.“

Türkiye burjuvazisi, işçi ve sosyalizm hareketini bilimsel sosyalizmden uzaklaştırmak için uydurma „sosyalist“ partileri kurma tedbirine sık sık başvurmaktadır. Eylül 1964 te Ankarada „Sosyal Demokrat Parti“ adı altında bu çeşit partilerden biri daha kurulmuştur. Eski Milli Birlik Komitesi azalarından emekli general Sıtkı Ulay, bu partinin genel başkanıdır. Fakat Parti, hemen hemen hiçbir gelişme gösterememiş, işçiler ve ilerici aydınlar arasında taraftar bulamamıştır.

Kendilerini „sosyalist“ diyen bu uydurma partiler bir süre sonra kapanmakta, fakat türk işçi ve sosyalist hareketinin sol kanadı, tesir sahasını gittikçe genişletmektedir.

¹ „Adâlet“ gazetesi, 1 nisan 1965.

ünden birinin, Türkiye Komünist Partisine serbest çalışma imkânı verilmesi olduğunu açıkça söylemiş ve şöyle demiştir:

„Türk ceza kanununun 141 ve 142 inci maddeleri yürürlükten kaldırılırsa, Türkiye'de Komünist Partileri, ellerini kollarını sallayarak, kurulum imkânını bulurlar.“¹

Türk burjuvazisi, Türkiye Komünist Partisine serbest çalışma imkânı vermesini haklı göstermek için, aklın, havsalanın almayacağı bir manevraya başvurarak: „aşırı sol ile aşırı sağ akımlarına asla meydan verilmeyecektir“ diyor. „Aşırı sol“ terimiyle, en ilerici, en insanî, en vatansever ideolojiyi, yani marksizm-leninizmi, bilimsel sosyalizmi, komünizm ideolojisini kast ediyor. „Aşırı sağ“ sözleriyle de, en gerici ideolojileri, yani faşizmi, irkçılığı, padişahlık ve şeriatçılık akımlarını kast ediyor. Böylece, en ilerici ideolojiyle en gerici ideolojiyi, memleket için en faydalıyla en mızırı biraada, yan yana göstermeye çalışıyor. Sözde her ikisi de Türkiye için aynı derecede zararlıymış. İşte dünyanın bu en büyük yeraltına dayanan burjuva politikacıları, „Komünist Partisi serbest bırakıldığı takdirde, faşist partileri de serbest bırakılmadığı“ kehanetini savuruyorlar. Cumhuriyet Halk Partisinin görüşlerini savunan haftalık „Akis“ dergisinin başyazarı Metin Tokar de aynı tezi müdafaa ediyor. Tokar, „Komünist Partisi niçin olamaz“ başlıklı makalesinde, memlekette, Komünist Partisine serbest çalışma imkânları verilmesi için istekler ortaya atılmaya başlandığını belirttikten „solcu fikirlerle karşı bugün de mânevi, maddî baskı metotları uygulanmakta“ olduğunu itiraf ettikten sonra şöyle diyor: „Türkiye'de Komünist Partisi kurulmasına müsaade etmek, komünizm propagandasının serbestçe yapılmasına izin vermek demektir.“²

Halbuki Türkiye Komünist Partisi, Türkiye'nin tam milli bağımsızlığa ve gerçek demokrasiye kavuşması, hızla kalkınması için çalışan, emekçi halkın menfaatleri uğrunda fedakârca mücadele eden bir partidir. Türk burjuvazisine, güttüğü politika ile memleketin milli menfaatlerini tehlikeye soktuğunu, emekçi halkı yoksulluğa sürüklediğini daima ihtar etmiş ve bütün öngörüşleri doğru çıkmıştır.

Türkiye Komünist Partisi, Cumhuriyet Halk Partisinin, işçi ve köylülere yaptığı vaatleri yerine getirmeyeceğini, yabancı kapitalistlerle bağlantı kuran, çiflik ağalarıyla sıkı işbirliği yapan türk burjuvazisinin, emekçi halkın yararına sosyal ve ekonomik reformlar yapmayacağına, çünkü sınıflı menfaatlerine aykırı olduğunu daima söylemiştir.

Türkiye Komünist Partisi, Türkiye'nin Birleşik Amerika'ya ve emperyalistlerin saldırganlık bloklarına bağlanmamasını memleket için bir felaket olacağını tam zamanında bildirmiş, halk yığınlarını, bütün vatansever kuvvetleri, bu felaketi önlemek için birleşmeye davet etmiştir.

Türkiye Komünist Partisi, memleketti tamamiyle emperyalist üssü ve Bir-

¹ „Cumhuriyet“, 27 ocak 1965.

² „Akis“, 15 ocak 1965.

leşik Amerika ile Batı kapitalinin yarı sömürgesi haline getiren Demokrat Parti iktidarına karşı, daha baştan cephe almıştır. Türkiye komünistleri, memleketteki vatansever kuvvetlerle işbirliği yaparak, Demokrat Parti iktidarının halk düşmanı, ihanet rejimine karşı kahramanca mücadele etmişlerdir. Nisan ve mayıs 1960 ta Menderes hükümetine karşı yapılan gösterilere aktif olarak katılmışlar, 27 Mayıs 1960 Devrim hareketini desteklemişlerdir. Fakat 27 Mayıs'tan sonra türk burjuvazisi, iktidarı ele geçirmek ve olayların gelişmesini durdurarak, 27 Mayıs Devriminin antiemperyalist, antifeodal, milli, gerçek demokratik bir devrim haline gelmesini önlemek için manevralara girişince, Türkiye Komünist Partisi, vatansever kuvvetler arasında yerini alarak, burjuva partilerinin kurdukları koalisyon hükümetlerinin halk aleyhtarı politikasına karşı: sa-vaşa koyulmuştur.

Türkiyenin bugün içinde bulunduğu durumu ve şartları, kuvvetler arasındaki nispeti, halk yığınlarının siyasi bilinç seviyesini ve memleketi ilkönce çözümlenmesi gereken meseleleri gözönünde bulunduran Türkiye Komünist Partisinin görüşüne göre, halen önde duran vazifeler şunlardır: memleket, emperyalist bağımlılığından tamamiyle kurtarılmalı, emperyalizmin içindeki ortak ve araçları maddi dayanaklarından mahrum edilmeli, köklü politik, ekonomik, sosyal ve kültürel reformlar yapılmalı, gerçek bir demokrasi rejimi kurulmalıdır. Bunun için de bütün ilerciler ve vatansever kuvvetler tek demokratik cephe meydana getirmelidirler.

Türkiye Komünist Partisi, memleketteki işçi ve sosyalist hareketine daima doğru yolu göstermekte, Türkiyenin iktisadi ve sosyal çıkmazdan kurtulması için de doğru yolun kapitalist olmayan gelişme yolu olduğunu izah etmekte ve bu alandaki çalışmalarını desteklemektedir.

Türkiye Komünist Partisi, marksizm-leninizm fikirlerinin yayılıp benimsenmesi için çalışmaktadır. Fakat, Türkiyenin şimdiki politik, ekonomik ve sosyal gelişme devresinde, sosyalist rejimin derhal kurulması vazifesinin önde durduğuna, bunun daha uzak bir zamana bir zamana ait vazife olduğuna inanmaktadır. Bundan dolayı da „Türkiyede sosyalizme ait vazife olduğuna inanılmaktadır“ şiarının zamansız olduğuna kaanidir.

Türkiye Komünist Partisi, memleketin şimdiki durumda bir sosyalist devrim hareketine tilmesini avantürizm saymaktadır. Çünkü kuvvetler nispeti ve şartlar, henüz böyle bir devrime elverişli değildir. Öle yandan, bir devrim partisi olan TKP, sosyalizme doğru yolu ile geçilebilir yolların da göstermektedir.

Türkiye Komünist Partisi, antiemperyalist, antifeodalist kuvvetlerle bütün vatansever, ilerciler ve demokrat kuvvetlerin tek cephe birleşmeleri meselesini, bugün için en başta gelen bir vazife olarak öne koymuş bulunmaktadır.

Türkiye Komünist Partisi Birinci Sekreteri Yakup Demir, Partinin, 27 Mayıs 1960 tan sonraki en önemli vazifelerini şöyle belirtmektedir:

„Memleketimizin başlıca meselelerinden biri bütün ilerciler milli güçlerin birliğini sağlamaktır. Halkın bütün ilerciler kuvvetleri tek bir cephe birleşmedikçe, emperyalizme, feodalizme karşı etkili bir mücadeleyi, memleketin milli

milli meselelerin çözülmesi, köklü bir toprak reformu yapılması, milli ekonominin gelişmesine engel ne varsa bertaraf edilmesi, komünizm aleyhtarı, halk aleyhtarı propagandaya son verilmesi, halkın maddi ve kültürel hayat seviyesinin yükseltilmesi, sosyalist memleketlerle her türlü ekonomik bağlar kurulması ve geliştirilmesi partimize zaruri görülüyor. Bizce sosyalizme yaklaşmak için bu yoldan geçmek gerekir“¹

Tek milli-antiemperyalist ve antifeodalist cephe kurulması şiarı, Türkiyede gittikçe yayılmakta, vatansever, ilerciler ve demokrat kuvvetler tarafından benimsenmektedir. Hatta işçi sınıfı, üniversite gençliği ve vatansever aydınlar başta olmak üzere emeği halk yığınları arasında böyle bir cephe kurulması için teşebbüslere girişilmiş bulunmaktadır. Emperyalistlere ve amerikan müdahalesine karşı, memleketin milli bağımsızlık ve milli menfaatlerini korumak için hep birlikte protesto hareketleri yapılmaktadır. Milli-demokratik, antiemperyalist cephenin ulaşmak istediği amaçlar, türk milli burjuvazisi içindeki antiemperyalist çevrelerin menfaatlerine de uygundur. Bu çevreler, milli-demokratik birlik cephesine türk proletaryasının yönetmenlik etmesine taraftar olmasına rağmen, antiemperyalist hareketi desteklemektedir.

Emperyalizme ve monopolist kapitale aracılık eden çevreler tarafından memlekette korkunç bir antikomünizm havası estirilmesi ve en ağır gizlilik şartları içinde çalışmak zorunluluğunda bırakılmasına rağmen, Türkiye Komünist Partisi, çeşitli çalışma şekilleri bularak, ideolojik-siyasi faaliyetini genişletmekte, emeği halk haklarını, Türkiyenin milli menfaatlerini müdafaa etmektedir. Bu suretle halk arasındaki itibar ve tesiri gittikçe kuvvetlenmektedir. Türkiye Komünist Partisi, Türkiyenin bağımsız bir dış politika gümesi için yapılan teşebbüsleri — bu teşebbüsler nereden gelirse gelsin — desteklemektedir. TKP MK nin 1 Eylül 1964 tarihli çağrısında şöyle denilmektedir:

„Türkiye Komünist Partisi, uzun yıllardır, bu Amerikan—NATO köleliğine karşı, milli bağımsızlık, bağımsız dış politika, barış ve demokrasi uğrunda halkımızı savaşa çağırırız. Batılı emperyalist devletlerin saldırgan amaçları için kurulan NATO-nun politikasına bağlanma, yurdumuza, halkımıza yıkımdan başka bir şey getiremezdi ve getirmedi. Halk bu acı gerçekleri artık görüyor. Gerici hükümetlerin Amerikacı politikası yüzünden binlerce Memetçik Kocelerde kırıldı. Batılı sömürgecilerin çıkarına olan harbi bir politika yüzünden memleket ağır borçlar altına girdi, emeği halk ağır vergiler altında ezildi.

Bu duruma dayanmayan halk sokaklara çıktı. Şimdi o, Amerikayla, NATO-ya bağlanan anlaşmaların bozulması, bağımsız milli bir politika için aktif olarak savaşa atılmıştır. İsteklerini gerçekleştirmek için, onun daha teşkilatlı, emperyalistlerin, NATO-uların yerli ajanlarına karşı daha uyanık olması gerekir.

¹ Yakup Demir: „Türkiye gericiğin kısıkaında“, „Yeni Çağ“, ocak—şubat 1964.

bağımsızlığının savunulmasını, köklü demokratik reformların, sosyal ilerlemlerin gerçekleştirilmesini ve halkın hayat seviyesinin yükseltilmesini partimiz imkânsız görüyor. Komünist partisi, emperyalizme ve gericiliğe karşı demokratik milli bir cepheyi zaferin anahtarını sayıyor.

Bu cephenin başında, şüphe yok ki, işçi sınıfı olmalıdır. Bununla beraber, işçi sınıfı kendi saflarında birliği sağlamadıkça bu cepheyi sağlam bir temel üzerinde kuramaz, onun teşkilatçısı ve önderi olamaz. İşçi sınıfının partimiz için bir milli-demokratik cephenin ilk şartıdır. „Daha bugünden“ sosyalizm kurma şiarı, milli-demokratik antiemperyalist cephe birliğini yaratma imkânını azaltıyor, emperyalizme ve onun memleket içindeki mütteliklerine karşı mücadelede menfaatleri olan kuvvetleri kendinden uzaklaştırıyor.

Milli-demokratik cepheye hangi sınıflar, hangi sosyal tabakalar birleşebilir? Memleketimizde menfaatleri emperyalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin menfaatleriyle çatışan hangi sınıflardır?

Partimizin ileri sürdüğü ve gerçekleştirmeye çalıştığı milli cephenin kuvveti işçi ve köylü birliğidir. Kabul etmeliyiz ki, köylü kitleleri arasındaki nüfuzumuz oldukça yetersizdir. Önümüzde duran en önemli vazifelerden biri işçiköylü birliğinin temelini meydana getirmektir.

Memleketimizde emperyalistlerin, derebeylerinin, toprak ağalarının ezgisi altında inliyenler yalnız ırgatlar, fakir köylüler değillerdir; orta halli köylüler de, köy burjuvazisi de bu ezginin altındadır. Köy burjuvazisi iç pazarda bile rekabet edemediği Amerikan tarım monopollerinin ezgisine uğramaktadır. Bu bakımdan, köy burjuvazisinin menfaatleri, istekleri bütün antifeodal ve antiemperyalist kuvvetlerin menfaatleri ile birleşiyor.

Milli burjuvazinin en büyük kısmını teşkil eden şehir küçük burjuvazisi (esnaf), işçi sınıfının imal edemeyeceği büyük bir devrimci potansiyelidir.

Nihayet, yabancın tekelinin milli pazarı sömürmesinden büyük zarar gören Türk ticaret ve sanayi burjuvazisinin bir kısmı da milli-demokratik cepheye yer bulabilirler. Milli burjuvazinin bu kısmının menfaatleri emperyalistlerin, derebeylerinin ve komprador burjuvazinin menfaatleriyle tam bir çelişme halinde değildir.

Böylece, meydana getirilmesi için türk komünistlerinin durmadan savaş- tıkları bu milli-demokratik birlik cephesi, ayrı ayrı siyasi görüşlere, inançlara sahip, ayrı ayrı teşkilatları, metodları olan, fakat milli bağımsızlık için emperyalistlere, onların memleket içindeki ajanlarına, her soydan gericiilere ve derebeylerine karşı savaşan en çeşitli sınıfların, tabakaların, grupların proletaryaya önderliği altında birleştiği cephece.

Partimizin şiarı, bağımsız, demokratik, barışsever, tarafsız bir Türkiyedir. Amacımız işçi sınıfının önderliği altında, bütün halkın ilerciler gücüne dayanan bir milli demokrasi devletidir. Önce, büyük toprak sahiplerinin egemenliğine son verilmesi, memleketteki yabancı üslerin ortadan kaldırılması, saldırgan NATO ve SENTO paktlarından çıkılması, memleketin bağımsızlığını sağlanması, gerçek bir demokrasi kurulması, memleketimiz için hayati bir önemi olan:

Türkiye Komünist Partisi, halkımızın, milli bağımsızlık, barış ve demokrasi uğrunda, NATO-dan, Amerikan köleliğinden kurtulmak için girişilen bu kutsal savaşın var gücüyle destekliyor. Komünist Partisi, politik görüşleri, inançları ne olursa olsun, hangi partiden olursa olsunlar, bütün yurtsever güçleri birleşmeye ve yurdumuzu korkunç bir harbe doğru sürükleyen NATO politikasına karşı, Amerikan boyunduruğuna karşı savaşa çağırıyor.“¹

Türkiye Komünist Partisi, marksizm-leninizmi, proleter enternasyonalizmini kendisine kılavuz edinmiştir.

Derin bir gizlilik ve çok ağır şartlar içinde çalışan Türkiye Komünist Partisi tarafından yönetilen türk komünistleri, bugün en temiz, yılmaz vatanseverlerdir. Türk burjuvazisinin, büyük çiftlik sahiplerinin, emperyalist ajanlarının felâket uçurumuna sürükledikleri vatanlarını, bu feci durumd kurtarmak için, fedakârca mücadeleye etmektedirler.

Türkiye komünistleri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi, bütün kardeş komünist ve işçi partileriyle omuz omuza, halklararası komünist hareketinin birliği, barış, milli bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm uğrunda savaşmaktadırlar.

Türk komünistlerinin kahramanlığını, Partiyeye ve komünizme inançlarını, dünyaca tanınmış büyük türk komünist şairi Nâzım Hikmet şöyle terennüm etmiştir:

Türkiye Komünist Partisi,

T.K.P'em benim

seni düşünüyorum.

Sen dünümüz, bugünümüz, yarınımız,

en büyük ustalığımız.

en ince hünerimizsin,

sen aklımız, yüreğimiz ve yumruğumuzsun.

Dünyada bir anıtlı soyun var:

sen küçük kardeşisin V.K.P. (B) nin.

Sen bana bugün

mübarek alındaki yara yerinle

ve işçi bileklerinde zincir izleriyle göründün,

yürüyorsun dimdik, pırıl pırıl.

Ömrümde yalnız seninle

ve senin safında olmakla övündüm.

¹ „Yeni Çağ“, temmuz—agustos 1964, sayfa 448-449.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Birinci Bölüm.	3
Türkiyede kapitalizmin ve işçi sınıfının doğuşu.	3
1. Kapitalizmin memleket girişi ve kapitalist ilişkilerin başlayışı.	3
2. Türkiyede işçi sınıfının doğuşu.	8
İkinci Bölüm.	9
İşçi ve sosyalist hareketi fikirlerinin Türkiyeye girişi.	9
1. Komünist Manifesto, Birinci Enternasyonalin ve Paris Komünasının Türkiyede uyandırdıkları yankılar.	9
Üçüncü Bölüm.	13
İşçi meslek Birlikleri (sendika) hareketinin doğuşu.	13
1. Türk işçi teşkilatları ve grevler.	12
2. 1908 Jön Türkler devrimi ve işçi hareketi.	15
3. İkinci Meşrutiyet devriminden sonraki işçi grevleri.	18
Dördüncü Bölüm.	23
İlk sosyalist kuruluşlar, ilk sosyalist partiler.	23
1. İşçi ve sosyalist kulüpleri, komite ve grupları. Bulgar İşçi Sosyal-demokrat Partisi ile Türkiyede işçi ve sosyalist hareketi arasındaki yakınlık.	23
2. Osmanlı Sosyalist Partisi.	28
3. Osmanlı Sosyalist Partisinin yurtdışı bürosu.	32
Beşinci Bölüm.	33
Birinci Dünya Harbi yıllarında işçi ve sosyalist hareketi.	33
1. Osmanlı topraklarının emperyalist devletler tarafından işgal edilmesi.	33
Altıncı Bölüm.	36
Milli Kurtuluş Savaşı devresinde işçi, sosyalist ve komünist hareketleri.	36
1. Türkiyede milli kurtuluş hareketinin doğup gelişmesi üzerinde Oktopr Sosyalist Devriminin tesiri.	36
2. Milli Kurtuluş Savaşında işçi sınıfı ve burjuvazi.	40
3. Türkiyenin Milli Kurtuluş Savaşına Sovyetlerin yardımı.	44

4. İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi. Marksizm-leninizm öğretisinin propagandası.	47
5. Yeşil Ordu.	49
6. Uydurma Komünist Partisi.	56
7. Yeşil Orduya ve Türkiye Halk Komünist Partisine karşı açılan dava.	58
Yedinci Bölüm.	63
Türkiye Komünist Partisi.	63
1. İstanbulda ilk komünist küme ve grupların kuruluşu.	63
2. Anadolu'da komünist hareketi, Türkiye Halk Komünist Partisi.	66
3. Sovyet Rusya'da kurulan Türkiye Komünist Partisi.	70
4. Türkiye Komünist Partisinin Birinci kongresi.	71
5. Mustafa Suphi.	78
6. Türkiye Komünist Partisinin Birinci kongreden sonraki çalışmaları.	81
7. İkinci kongre. Partinin gizli çalışmaya geçişi.	81
8. Komünist gençlerin faaliyeti.	87
Sekizinci Bölüm.	90
Cumhuriyet Halk Partisinin iktidarda bulunduğu 1923—1945 yılları arasındaki devrede Türkiyede işçi ve sosyalist hareketi.	90
1. Atatürkün başkanlığında yapılan reformların karakteri. Emperyalist ajanlarına ve padişahçı gericiilere karşı yürütülen savaş.	90
2. İşçi sınıfının sayıca artışı. Sendika ve grev hareketinin yeni devreye girişi.	93
3. Türkiye komünistlerinin illegal (gizli) faaliyeti. Cumhuriyet Halk Partisinin komünizm düşmanlığı.	98
4. "Kadro" mecmuası, ideolojisi ve gayesi.	100
5. Nazım Hikmet.	101
6. İkinci Dünya Harbi içinde ve sonraki ilk yıllarda Türkiyede işçi ve demokrasi hareketi.	103
Dokuzuncu Bölüm.	110
Çok partili rejimin 1946—1950 devresinde işçi ve sosyalist hareketi.	110
1. Burjuvazi ve toprak ağaları sınıfının çok partili rejimde diktatürası. Burjuva partileri arasında iktidar mücadelesi. İşçi hareketine yapılan saldırılar.	110
2. Türkiye Sosyalist Partisi.	115
3. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi.	117
4. Üniversiteler ve diğer gençlik çevreleri arasında demokrasi ve anti-faşizm hareketi.	119
5. İlerici-demokratik, anti-faşist ve sosyalist basın.	120
6. Şair-komünist Nazım Hikmeti zindandan kurtarma mücadelesi.	121
Onuncu Bölüm.	124
Demokrat Partinin iktidarda bulunduğu 1950—1960 yılları arasındaki devrede işçi ve sosyalist hareketi.	124
1. Demokrat Partinin, Türkiye halkının menfaatlerine aykırı politikası.	124
2. Türk işçi sendikaları konfederasyonu (Türk-İş). Türkiyedeki sendika hareketine amerikalıların karşıması.	126
3. Türkiye Sosyalist Partisinin tekrar faaliyete geçmesi.	131
4. Vatan Partisi ve yöneticilerine karşı açılan dava.	132

5. Demokrat Parti iktidarı zamanında komünist düşmanlığı.	134
6. Türkiyenin Birleşik Amerika ile NATO ya bağlanmasının ve "amerikan yardımının" açtığı iktisadi yaralar.	137
7. Demokrat Partiye karşı muhalefetin artıp şiddetlenmesi, üniversite öğrencileriyle genç subaylar arasında galeyana—27 Mayıs 1960 Devrimi.	141
Onbirinci Bölüm.	144
27 Mayıs Devrim hareketinin karakteri, işçi ve sosyalist hareketine tesiri.	144
1. 27 Mayıs Devriminden sonraki siyasi bunalım. Yeni askeri devrim tecrübeleri. İlerici kuvvetlerin ve işçi sınıfının 27 Mayıs Devrimine karşı tutumları.	144
2. 27 Mayıs Devriminden sonra işçi sınıfının durumu. İşçilerin yaşayış ve emek şartları. Sendika hareketi ve grev mücadeleleri.	151
3. Toprak reformu meselesi. Emekçi köylülerin durumu. Emekçi köylülerin proleterleşmesi. Türkiye köylülerinin durumu.	163
4. 27 Mayıs Devriminin işçi ve sosyalist hareketi üzerindeki olumlu tesirleri.	167
Onikinci Bölüm.	174
Türkiyede bugünkü sosyalizm hareketi.	174
1. Kapitalist olmayan yolda gelişme hareketi ve sosyalizm meseleleri. 150 aydınım bildirisi.	174
2. Sosyalist Kültür Derneği ve Türk sosyalizmi'nin ideolojisi.	178
3. Türkiye İşçi Partisi.	184
4. Türkiye üniversite gençliği ve sosyalist hareketi.	188
5. Türkiye işçi ve sosyalist hareketinin birliği meselesi.	190
6. Türkiye işçi sosyalist hareketinin karşılaştığı güçlükler. Sosyalist hareketini bogmak için türk burjuvazisinin kullandığı metot ve araçlar.	192
Onüçüncü Bölüm.	198
Türkiyenin tam milli bağımsızlığa, gerçek demokrasiye kavuşması, her bir memleket olması için savaşan Parti Türkiye Komünist Partisidir.	198

РАБОТНИЧЕСКО И СОЦИАЛИСТИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ В ТУРЦИЯ

от
ДИМИТЪР Г. ШИШМАНОВ

Редактор Ст. Великов
Превел Т. Деморман
Редактор на превода С. Демиров
Корига М. Пейкова
Худ.-редактор М. Увалиева
Техн.-редактор В. Андреева
Коректори А. Ходжаджикова, П. Яковева

Дадена за печат на 9. VIII. 1965 г. Излязла от печат на 28. 12. 1965 г.
Тираж 2129 Печатни коли 18-
Нор. № 3328 Формат 59x84/16-

— Първо издание
Подвързия 0,18 лв.
Кн. тязо 0,43 лв.
Цена 0,61 лв. — 1962

ДПК «Димитър Благоев» — София

Авторът на тази книга, журналистът Димитър Шинманов, е живял и работил в продължение на осем години в Турция (1955—1963 г.) като кореспондент на БТА.

Той е написал книгата си въз основа на проучвания на богат фактически и документален материал и на излезите досега в Турция трудове, както и публикации в турския ексилен и периодичен печат по различни въпроси на турското работническо и социалистическо движение.

Непосредствен свидетел на важните събития, ставали в Турция през последните години, и на новия етап в развитието на работническото и социалистическото движение в тази страна, авторът широко е използвал и личните си наблюдения.

Като се има предвид, че едно цялостно проучване и изследване на турското работническо и социалистическо движение от зараждането му до наши дни досега не е публикувано нито в Турция, нито в друга страна, че голямата част от частичните турски проучвания по този въпрос са дело на буржоазни историци и на реакционни публицисти, които премълчават важни факти и събития или ги представят тенденциозно и изопачено, книгата на Д. Шинманов представлява ценен принос към историята на работническото и социалистическото движение в Турция.

Книгата е написана на лек и достъпен за най-широките читателски среди език, без с това да губи от стойността си като задълбочено проучване на развитието, характера и проблемите на турското работническо и социалистическо движение.